

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Έτος 74ον - Τεύχος 4ον

*«Η τεχνολογία δέν εἶναι μόνο κάτι πού χρησιμοποιοῦμε
– εἶναι καί κάτι πού μᾶς χρησιμοποιεῖ...»*

Ιούλιος - Αύγουστος 2025

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ του Μακ. Αρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος
κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Κλάδος Ἐκδόσεων τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καί Μορφωτικῆς
Ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΛΑΔΟΥ: Σεβ. Μητρ. Θεσσαλονίκης κ. Φιλόθεος
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Ἀλέξανδρος Ἰ. Κατσιάρας

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ 2023-2025 ΜΕ ΔΙΕΤΗ ΘΗΤΕΙΑ: πρωτ. Γεώργιος Σελλῆς
(Πρόεδρος ΙΣΚΕ), πρωτ. Γεώργιος Βαμβακίδης, πρωτ. Βασίλειος Χρηστίδης, πρωτ.
Γεώργιος Κωνσταντίνου, πρωτ. Χρυσοβαλάντης Θεοδώρου, Ἀρχιμ. Θεόφιλος Λεμοντζῆς,
Πέτρος Παναγιωτόπουλος (Ἐπίκ. Καθ. Α.Π.Θ.) – ΥΠΕΥΘΥΝΗ ὙΛΗΣ: Ζαμπία Ἀγριμάκη –
ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Ἀλέξανδρος Κατσιάρας – ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ: Ζαμπία
Ἀγριμάκη, Ἐμμανουήλ Πλοῦσος – ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ζαμπία Ἀγριμάκη – ΕΚΤΥΠΩΣΗ
- ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος – Προϊστάμενος
Τυπογραφείου: Β. Μπίτσης, Πρωτομαγιάς 3 - 145 68 Κρυονέρι Ἀττικῆς, Τηλ.: 210-8160.127
– Fax: 210-8160.128. Τιμή τεύχους 1 € (γιά ὅσους δέν τό δικαιοῦνται δωρεάν).

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:

Ἀθηνᾶς 30, 105 51 ΑΘΗΝΑ | Τηλ.: 211 18.25.298, Fax: 211 18.25.317

e-mail: efimerios@ecclesia.gr

Πληροφορίες γιά συνδρομές: 2111824316 (Γραμματεία), 2111825299 (Λογιστήριο)

Προμετωπίδα ἐξωφύλλου: Ἀπό τό «Εἰσοδικό» τοῦ παρόντος τεύχους

Φωτογραφία ἐξωφύλλου: Ἡ Παναγία τῆς Κοιμήσεως
στή Φολέγανδρο

Τό τεῦχος εἰκονογραφεῖται μέ φωτογραφίες τῆς Βούλας Παπαϊωάννου,
ἀπό τή συλλογή τοῦ Μουσείου Μπενάκη

Τό περιοδικό *Ἐφημέριος* δέν εὐθύνεται γιά τό γλωσσικό ἰδίωμα τῶν ἀρθρογράφων του.

Δέν ἐπιτρέπεται ἡ ἀναδημοσίευση, ἡ ἀναπαραγωγή –ὀλική ἢ μερική– τοῦ περιεχομένου
τοῦ περιοδικοῦ *Ἐφημέριος* καθ' οἷονδῆποτε τρόπο. Ἐπιτρέπεται μόνον ἡ παράθεση
ἀποσπασμάτων ἀποκλειστικῶς γιά ἐπιστημονικούς καί ἐκπαιδευτικούς σκοπούς, μέ
ἀναφορά τῆς πηγῆς προελεύσεως.

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΙΕΡΕΙΣ

Έτος 74ον

Ιούλιος - Αύγουστος 2025

Τεύχος 4ον

Περιοχόμενα

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΣΙΑΡΑ, Εισοδικόν	3
ΕΚ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ, Β' Διεθνές 'Επιστημονικό Συνέδριο 'Ι. Συνόδου Θεσσαλονίκη, 29 Σεπτ.-1 'Οκτ. 2025	5
π. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΠΑΘΡΕΛΛΟΥ, 'Ανθρώπινη καί τεχνητή νοημοσύνη	6
ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, 'Ο καθοδηγητικός ρόλος τοῦ Θεοῦ μέσα στην 'Ιστορία	8
π. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗ, Πεντηκοστή, Θεολογική καί Λειτουργική κορύφωση (Α' Μέρος)	11
ΔΗΜΗΤΡΗ ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Σχόλια στην Κυριακή προσευχή, Β'	14
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Ι. ΣΚΑΛΤΣΗ, Μετάληψη τῶν συμπροσευχομένων Κληρικών	17
πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΘΕΡΜΟΥ, Κυριακή Πατέρων τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (ἐφέτος Ε' Κυριακή Ματθαίου)	20
πρωτ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΟΡΜΠΑΡΑΚΗ, Κυριακή Στ' Ματθαίου (Ἡλίου τοῦ Θεσβίτου)	22
Ἀρχιμ. ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ ΜΗΛΤΟΥ, 'Ιχνηλατώντας τήν συνοδικότητα (XVII)	24
Ἀρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ-ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΥΜΠΑ, 'Η Ποιμαντική ὡς Θεολογία	27
πρωτ. ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Λεξικό Λειτουργικῶν Ὁρων: Ἀπόστολος - Ἀρχιδιάκονος	29
Ἀρχιμ. ΠΑΝΤΕΛΗΜΟΝΟΣ ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ, IV. 'Η ἀποστολή, οἱ πηγές	31

πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ, Ὁ Ἄριθμός 144.000 στὴν Ἀποκάλυψη καὶ αἵρετικές ἐρμηνεῖες του	34
Ἀρχιμ. ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΛΕΜΟΝΤΖΗ, Τό Σύμβολο Πίστεως τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ οἱ σύγχρονες ἀντιτριαδικές αἵρέσεις	36
ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΟΥΛΟΥΛΗ, Τρωάς - Σαμοθράκη - Νεάπολις (Πράξ 16.8-11): Πρὸς τὴν Ρώμη...	38
πρωτ. ΗΛΙΑ ΔΡΟΣΙΝΟΥ, Ἐνορίες καὶ Ἐφημέριοι τῶν Ἀθηνῶν τὴν περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ Ὁθωνος	40
Μακαριστοῦ Μητρ. Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ, Τελετουργικά Θέματα. 4. Γενικές τελετουργικές ὑποχρεώσεις	42
ΚΩΣΤΑ ΤΣΙΑΝΤΗ, Ἐπίπεδα τεχνολογικῆς ἀνάπτυξης (β)	45
Ἐφημεριακά	48

π. Ηλίας-Συμεών Λαουλάκος*

Ανάπηρα παιδιά

Αποκάλυψη

Νομίζω πως εἶναι πιο εὐκόλο
στους αγγέλους
να διακονοῦν ἀνθρώπους,
παρὰ τ' ἀντίθετο.
Βοήθησέ μας, Κύριε,
να διακονήσουμε τους αγγέλους
με τις γάξεις,
που μας στέλνεις κάθε τόσο

Πες μας, προφήτη
τι εἶναι πλάνη;
— Ἐνα θαύμα, που δεν
το γέννησε ἡ ἀγάπη.
Πες μας, προφήτη,
τι εἶναι βδέλυγμα
τῆς ἐρῆμωσης καὶ ζόφος;
— Μια ἀγάπη που λογαριάζει
για ξένη τὴ θυσία

* π. Ηλίας-Συμεών Λαουλάκος, *Λίθος ο κεκραγός*, Θεσσαλονίκη: Ἐνεκεν 2018

Ἡ τεχνολογία δέν εἶναι μόνο κάτι πού χρησιμοποιοῦμε – εἶναι καί κάτι πού μᾶς χρησιμοποιεῖ

Σεβαστοί πατέρες

Σέ παλαιότερα «Εἰσοδικά» ἔχουμε ἐπισημάνει ὅτι ἡ τεχνολογία δέν εἶναι ἀπλῶς ἓνα σύνολο ἐργαλείων. Εἶναι τρόπος νά βλέπουμε τόν κόσμο. Δέν ἐπηρεάζει μόνο τό τί κάνουμε, ἀλλά καί τό πῶς σκεφτόμαστε, πῶς σχετιζόμαστε, πῶς ἀντιλαμβανόμαστε τόν τόπο, τόν χρόνο, τούς ἄλλους, τή φύση, τόν Θεό. Κι αὐτό, ὅσο χρήσιμο κι ἂν εἶναι σέ πρακτικό ἐπίπεδο, δέν εἶναι πάντα οὐδέτερο ἢ ἀκίνδυνο.

Ἄς ξεκινήσουμε ἀπό τόν χρόνο. Ἡ τεχνολογία μᾶς ἔχει ἐθίσει στήν ἀκατάπαυστη ροή: εἰδοποιήσεις, μηνύματα, ἐνημερώσεις, ὅλα συμβαίνουν “σέ πραγματικό χρόνο”. Δέν περιμένουμε πιά. Ἡ ἀναμονή μᾶς φαίνεται χάσιμο χρόνου. Ὅμως ὅταν δέν ὑπάρχει χρόνος γιά σιωπή, γιά περισυλλογή, γιά ὠρίμανση, ὁ χρόνος γίνεται ἐπιφάνεια. Χάνεται τό βάθος του, καί ἡ φράση «τό πλήρωμα τοῦ χρόνου», δέν ἔχει πιά κανένα νόημα. Ὁ χρόνος καταλήγει ἀπλῶς μιά μονάδα μέτρησης ἀποδοτικότητας καί δέν σχετίζεται μέ τό αἰώνιο.

Ὅσον ἀφορᾷ τόν τόπο, ἡ τεχνολογία ἔχει δημιουργήσει ἓνα εἶδος «παγκόσμιας ἀ-τοπίας». Εἴμαστε παντοῦ καί πουθενά. Τό Zoom καταργεῖ τήν ἀπόσταση, τό GPS μᾶς λέει πού νά πᾶμε χωρίς νά ξέρουμε τόν δρόμο, τά ψώνια φτάνουν στήν πόρτα μας χωρίς νά γνωρίσουμε κανέναν. Αὐτό μοιάζει βολικό, ἀλλά ποιᾷ εἶναι ἡ ἐπίδραση στόν τρόπο πού σχετιζόμαστε μέ τόν χῶρο, τή γειτονιά, τόν ναό, τήν κοινότητα; Ὁ τόπος δέν εἶναι πιά χῶρος ἐμπειρίας ἀλλά ἓνα «φόντο» πίσω ἀπό μιά ὀθόνη.

Ὅσο γιά τή φύση, ἡ τεχνολογία δέν τήν βλέπει πιά ὡς μυστήριο ἢ δῶρο, ἀλλά ὡς ἀπόθεμα πρὸς χρήση. Ἐνα δέντρο γίνεται «ξύλεία». Ἐνα ποτάμι, «ὑδροηλεκτρική δυνατότητα». Ἐπιπλέον, χρησιμοποιοῦμε πιά ὅρους τῆς φύσης γιά νά περιγράψουμε τεχνολογικές πραγματικότητες, θολώνοντας τά ὅρια. Λέμε «ἰστός» γιά τό διαδίκτυο, σάν νά ἦταν φυσικός ὁργανισμός. Λέμε «ἰός» γιά κακόβουλα προγράμματα, σάν νά μιλάμε γιά ἀσθένεια. «Νέφος» γιά τό cloud (χῶρος ἀποθήκευσης στοῦ διαδικτύου), «περιβάλλον ἐργασίας», «μνήμη», «νευρωνικά δίκτυα». Αὐτή ἡ μεταφορά δέν εἶναι τυχαία – μᾶς παρακινεῖ νά ἐμπιστευτοῦμε κάτι πού στήν πραγματικότητα δέν κατανοοῦμε. Καί μᾶς κάνει νά ξεχνᾶμε ὅτι ἡ φύση ἔχει ὅρια καί σκοπό, ἐνῶ ἡ τεχνολογία τά διαγράφει.

Ἡ τεχνολογία δέν εἶναι μόνο κάτι πού χρησιμοποιοῦμε – εἶναι καί κάτι πού μᾶς χρησιμοποιεῖ. Ὅταν ἀνεβάζουμε φωτογραφίες ἢ μοιραζόμαστε προσωπικές

στιγμές, νομίζουμε ότι απλώς έκφραζόμαστε. Όμως τά δεδομένα μας καταγράφονται, αναλύονται, πωλούνται. Οί ίδιες οί πλατφόρμες έχουν σχεδιαστεί για νά μάς κρατούν μέσα, νά μάς τραβοῦν τήν προσοχή, νά μάς κάνουν νά επιστρέφουμε. Δέν είμαστε πιά χρήστες – είμαστε τό προϊόν. Ἀκόμη πιό ἀνησυχητικό εἶναι ὅτι ἐμεῖς οἱ ἴδιοι πρόθυμα ἀπεμπολοῦμε τήν ιδιωτικότητά μας: ἐπιλέγουμε νά “ἀνεβοῦμε”, νά “φανοῦμε”, νά γίνουμε ὁρατοί καί ἀναλώσιμοι μέσα στόν ψηφιακό κόσμο. Οἱ ἐπιλογές μας διαμορφώνονται ἀπό ἀλγορίθμους πού δέν γνωρίζουμε καί δέν ἐλέγχουμε. Καί τό πιό ὑπουλο: δέν τό νιώθουμε σάν καταναγκασμό, ἀλλά σάν ἐλευθερία.

Ἡ τεχνολογία μάς δίνει τήν ψευδαίσθηση τῆς δύναμης – ὅτι ὅλα εἶναι δυνατά, ἐφικτά, ἐλέγξιμα. Όμως κάθε ἀνθρώπινη δύναμη μέσα στήν ἱστορία εἶναι πεπερασμένη. Ὅτι κι ἂν νομίζουμε, δέν είμαστε κυρίαρχοι τοῦ χρόνου οὔτε τῆς φύσης. Ἀρκεῖ ἓνα φυσικό φαινόμενο (πυρκαγιά, σεισμός, ἔκρηξη ἡφαιστείου, πλημμύρα κ.ἄ.) για νά θυμηθοῦμε πόσο εὐάλωτοι είμαστε. Ὁ ἀνθρώπος δέν σώζεται τεχνικά, ἀλλά ἐντασσόμενος σέ ἓνα πλαίσιο σχέσεων. Τό κατ’ ἐξοχήν πλαίσιο σχέσεων εἶναι ἡ Ἐκκλησία, διότι, πρῶτον, μάς ἀναγεννᾷ ἄνωθεν, ἐξ ὕδατος καί πνεύματος (Ἰω 3:3-5), καί δεύτερον, μάς ἀναγεννᾷ ἐν Χριστῷ διά τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Αὐτό πού μάς παρέχει ὁ Χριστός εἶναι ὅτι συγκροτοῦμε σχέσεις μέ τόν Θεό ἀλλά καί μέ τόν κόσμο δι’ Αὐτοῦ καί ὅχι ἀπευθείας. Γι’ αὐτό καί οἱ μεταξύ τῶν ἀνθρώπων ἀπευθείας σχέσεις, ὡς κτιστές, εἶναι θνητές, δέν χαρίζουν σωτηρία. Σ’ αὐτές ἀποκαλύπτεται μέν ἡ σχέση μέ τόν Θεό, ἀλλά ὁ Χριστός εἶναι προϋπόθεση για νά συγκροτήσουμε σχέσεις μέ τόν θνητό ἄλλο, τόν ὁποῖον ἀντέχουμε μόνο διά τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ τεχνολογία ξεγελᾷ τόν ἀνθρώπο ὅτι μπορεῖ νά τά κάνει ὅλα μόνος του καί ὅλα τώρα, χωρίς νά χρειάζεται νά περιμένει τά ῥεσχατα. Ἡ ἐσχατολογική προοπτική ὅμως δέν ἀκυρώνει τόν κόσμο, ἀλλά τόν τοποθετεῖ σέ ἓνα νόημα πού ξεπερνᾷ τήν ἀθροιστική ἰσχὺ τῆς τεχνολογίας. Σέ ἓνα νόημα πού τό χαρίζει ὁ Τριαδικός Θεός. Χρειάζεται μιᾷ στάση ταπείνωσης καί διάκρισης – μιᾷ ματιᾷ πού βλέπει ὅχι μόνο τί μποροῦμε νά κάνουμε, ἀλλά τί κληθήκαμε νά κάνουμε· ὅχι μόνο πῶς νά προχωρήσουμε, ἀλλά πρὸς τά ποῦ.

Ἀλέξανδρος Ἰ. Κατσιάρας

Ἄνδρας κουβαλάει πῆλινα σκεύη,
Αἴγινα, 1950-1955

Β' Διεθνές 'Επιστημονικό Συνέδριο 'Ιερᾶς Συνόδου Θεσσαλονίκη, 29 Σεπτ.-1 'Οκτ. 2025

Τό 2023 συμπληρώθηκαν 100 χρόνια από τήν ἱδρυση τοῦ περιοδικοῦ *Θεολογία*. Μετά ἀπό πρόταση τῆς Ε.Μ.Υ.Ε.Ε., ἡ Δ.Ι.Σ. τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀποφάσισε νά τιμήσει τήν ἐπέτειο μέ δύο ἐπιστημονικά συνέδρια. Οἱ ἐργασίες τοῦ πρώτου, μέ θέμα «Ἡ Ὁρθόδοξη Θεολογία ἐν πορείᾳ στήν “ἄυλη πραγματικότητα” τῆς ὑστερης νεωτερικότητος» (Ἀθήνα, 11-15.10.2023) στέφθηκαν μέ ἰδιαίτερη ἐπιτυχία. Τά *Πρακτικά* ἔχουν ἤδη ἐκδοθεῖ σέ τρία ἐπάλληλα τεύχη τοῦ περ. *Θεολογία* [τόμ. 95, τυχ. 1, 2, καί 3 (2024)]

Τό Β' Συνέδριο, μέ γενικό τίτλο «Β' Διεθνές 'Επιστημονικό Συνέδριο γιά τά 100 χρόνια τοῦ περ. *Θεολογία*. Ἡ συμβολή του στά θεολογικά γράμματα καί ἡ παρουσία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καί Θεολογίας στήν ψηφιακή ἐποχή (Ἡ ὀντολογία τῆς τεχνολογίας καί οἱ ἀνθρωπολογικές, οἰκονομικές, κοινωνικές καί πολιτισμικές της συνέπειες)», θά διεξαχθεῖ στή Θεσσαλονίκη ἀπό τίς 29 Σεπτεμβρίου ἕως τήν 1 Ὀκτωβρίου 2025. Τό συνέδριο διαρθρώνεται σέ δύο ἄξονες. Ὁ πρῶτος ἀφορᾷ τήν ἱστορία τοῦ περιοδικοῦ μέχρι σήμερα καί ὁ δεύτερος τό κατά πόσο ἡ νέα ψηφιακή πραγματικότητα καί οἱ ἐφαρμογές της, ἀνεξαρτήτως τῆς καλῆς ἢ κακῆς χρήσεως, ἐπηρεάζουν τή φύση, τήν οὐσία καί τήν ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς θεολογίας της, μέ ποιόν τρόπο καί σέ ποιούς τομεῖς.

Ἡ ἐπίσημη ἑναρξή τοῦ Συνεδρίου θά γίνεῖ τό ἀπόγευμα τῆς 29ης Σεπτεμβρίου 2025 στόν Καθεδρικό Ἱ. Ναό τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ὅπου καί θά δοθεῖ ἡ ἐναρκτήρια κεντρική διάλεξη. Οἱ κύριες ἐργασίες του θά φιλοξενηθοῦν στό Κεντρικό Ἀμφιθέατρο τοῦ Α.Π.Θ. (30 Σεπτ.) καί στό Μέγαρο Μουσικῆς Θεσσαλονίκης (1 Ὀκτ.). Τό Συνέδριο θά πλαισιωθεῖ ἀπό παράλληλες ἐκδηλώσεις. Εἰδικότερα, τό πρωί τῆς 29ης Σεπτεμβρίου θά διοργανωθεῖ Στρογγυλή Τράπεζα, γιά τόν ρόλο τῶν Βαλκανίων, μέ τήν κοινή Ὁρθόδοξη παράδοσή τους, στίς σύγχρονες τεχνολογικές προκλήσεις. Ἀμέσως μετά, θά ἐγκαινiasτεῖ φωτογραφική ἐκθεση μέ θέμα «Σὲ ὑπέρμαχον ἢ Οἰκουμένη. Ὁ Ἅγιος Δημήτριος ὁ Μυροβλήτης στά Βαλκάνια: ἐμβληματικοί ἱεροί ναοί, φορητές εἰκόνες καί τοιχογραφίες», ἐνῶ προγραμματίζονται καί δύο μουσικές συναυλίες.

Στό Συνέδριο θά μετέχουν προσκεκλημένοι ὁμιλητές ἀπό τήν Ἑλλάδα καί τό ἐξωτερικό, καθώς καί ὅσοι ἐκδήλωσαν ἐνδιαφέρον στήν Ἀνοιχτή Πρόσκληση τῆς Ἐπιστημονικῆς Επιτροπῆς, καί ἔλαβαν τήν ἐγκρισή της. Περισσότερες πληροφορίες γιά τό Συνέδριο εἶναι διαθέσιμες στήν ἰστοσελίδα <https://www.ecclesiagreece.gr/2theologia100/>.

Ἐκ τῆς Συντάξεως

Ἀνθρώπινη καὶ τεχνητὴ νοημοσύνη

π. Δημητρίου Μπαθρέλλου

Ἐφημ. Ἰ.Ν. Ἀναλήψεως Ντράφι - Ἀναπλ. Καθ. Θεολ. Σχολῆς Τιμίου Σταυροῦ Βοστόνης

Ι. Στὸ Imperial College τοῦ Λονδίνου, ἓνα ἀπὸ τὰ δέκα καλύτερα Πανεπιστήμια στὸν κόσμον, ὁ καθηγητὴς μικροβιολογίας José R. Penadés καὶ τὸ ἐρευνητικὸ του ἐπιτελεῖο ἀφιέρωσαν συνολικά δέκα χρόνια στὴ διεξαγωγή ἐρευνας καὶ τὴν ἀπόδειξη τῆς ὀρθότητος τῶν πορισμάτων τῆς σχετικὰ μὲ τὸ ἐρώτημα γιατί ὀρισμένα “ὑπερβακτήρια” (*superbugs*) ἔχουν ἀνοσία στὰ ἀντιβιοτικά. Ὅταν ἡ διαδικασία ὀλοκληρώθηκε, ἔθεσαν τὸ ἴδιο ἐρώτημα σὲ ἓνα σύστημα τεχνητῆς νοημοσύνης. Τὸ σύστημα ὀλοκλήρωσε τὴν ἐρευνα καὶ τὴν ἀπόδειξη τῆς ὀρθότητος τῶν πορισμάτων τῆς σὲ δύο ἡμέρες. Ὅταν ὁ καθηγητὴς Penadés ἐνημερώθηκε σχετικὰ, εἶπε: «Ἀφῆστε με, σὰς παρακαλῶ, μόνο μου γιὰ μία ὥρα· πρέπει νὰ χωνέψω αὐτὸ πού συνέβη».

II. Στὴ φιλοσοφικὴ καὶ θεολογικὴ παράδοση τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσης συναντοῦμε συχνὰ τὴ διάκριση ἀνάμεσα στὸν νοῦ καὶ στὸν λόγον (*intellectus* καὶ *ratio*). Ὁ λόγος εἶναι ἡ χρηστικὴ λογικὴ, πού μᾶς χρειάζεται κυρίως γιὰ τὴν ἐπίλυση πρακτικῶν προβλημάτων τοῦ καθημερινοῦ βίου. Ὁ νοῦς, ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά, λειτουργεῖ κυρίως μέσῳ τῆς “θεωρίας”, μιᾶς δηλαδὴ σύνθετης, πνευματικῆς, καὶ ὑπὸ μία ἔννοια “διαισθητικῆς”, θέασης τῶν πραγμάτων (καὶ τελικά τοῦ ἴδιου

τοῦ Θεοῦ), συνδέοντάς μας μὲ ἀλήθειες μὴ ἄμεσα προσβάσιμες ἢ ἀποδείξιμες ἀπὸ τὸν λόγο. Ἡ αἴσθησις τῆς ὑπαρξῆς τοῦ Θεοῦ, ἢ τοῦ ἀπλοῦ γεγονότος ὅτι ἡ μητέρα μας μᾶς ἀγαπᾷ, προσλαμβάνονται πρωτίστως μ’ αὐτὸ τὸν τρόπο καὶ ὄχι μέσῳ μιᾶς σειρᾶς ἀποδεικτικῶν συλλογισμῶν καὶ λογικῶν ἐπιχειρημάτων. Ὁ νοῦς συνδέεται περισσότερο μὲ τὴ “φώτιση” καὶ τὴν “ἐμπνευση”, ὁ λόγος μὲ τὴν σκέψη. Στὴν παράδοσή μας, ἡ χρῆσις τοῦ δεύτερου συχνὰ κατέτεινε στὴν ἀξιοποίηση τοῦ πρώτου. Γιὰ παράδειγμα, ἡ “λογικὴ”, διανοητικὴ ἐνασχόλησις μὲ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ὀδηγοῦσε στὴν πνευματικὴ “θεωρία” καὶ γνώση του, πού συνδέεται μὲ τὴν κοινωνία μας μὲ τὸν Θεόν. Ἡ πνευματικὴ, καὶ ὄχι ἀπλὰ στοχαστικὴ, μελέτη τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κοινωνία μαζί Του ἀποτελοῦσαν τὸν ὕψιστον στόχον τῆς μεσαιωνικῆς καὶ βυζαντινῆς παιδείας.

Τὴ διαφοροποίηση μεταξὺ αὐτῶν τῶν δύο τύπων λόγου τὴν ἐπαναδιατύπωσε τροποποιημένα στὸν 20^ο αἰ. ὁ διαπρεπὴς Προτεστάντης θεολόγος Paul Tillich (Τίλλιχ), κάνοντας τὴ διάκριση ἀνάμεσα στὸν τεχνικὸ καὶ τὸν ὄντολογικὸν λόγον. Ὁ τεχνικὸς λόγος ἀναφέρεται στὴν πρακτικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ λογικὴ. Ὁ ὄντολογικὸς λόγος περιλαμβάνει τὸν τεχνικὸν λόγον ἀλλὰ καὶ τὸν ὑπερβαίνει. Σ’ αὐτόν

ἀνήκουν επίσης ή διαίσθηση, ή ἐνόραση, ή φαντασία, τό σῶμα καί τό συναίσθημα, ὁ “ἔρως” γιά τή γνώση, ή ἀπάθεια τῆς ψυχῆς, ή ἔλξη ἀπό τό ἀγαθό, ή αἰσθητική κρίση κ.λπ. Ὁ τεχνικός λόγος ἀφορᾷ κυρίως τή χρήση μέσων γιά τήν ἐπίτευξη σκοπῶν – τούς ὁποίους καθορίζει ὁ ὄντολογικός λόγος ἤ, σέ διαφορετική περίπτωση, οἱ ἄλογες δυνάμεις τοῦ ἀτομικοῦ καί συλλογικοῦ ψυχισμοῦ ἤ καί, ἀκόμα χειρότερα, ή ὠμή θέληση γιά δύναμη. Ὁ συνδυασμός καί ή συνεργασία μεταξύ ὄντολογικοῦ καί τεχνικοῦ λόγου μπορεῖ νά ἀποβεῖ ἰδιαίτερα ὠφέλιμη. Ὡστόσο, ή ὑποκατάσταση τοῦ ὄντολογικοῦ λόγου ἀπό τόν τεχνικό ὑποβαθμίζει καί ὑπό μία ἔννοια ἀπανθρωποποιεῖ τόν ἄνθρωπο.

III. Ἀπό τόν Διαφωτισμό καί μετέπειτα ἀρχίζει, καί μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου συχνά κορυφώνεται, ή κυριαρχία τοῦ τεχνικοῦ λόγου. Ἡ ἀπολυτοποίησή του εἶχε σέ πολλές περιπτώσεις ὡς ἀποτέλεσμα τή σύγκρουση μέ τήν παραδοσιακή θρησκεία, ή ὁποία ἐκλαμβανόταν ὡς ἀφελῆς δεισιδαιμονία. Ἔτσι ὅμως διολισθαίναμε σέ μία νέου τύπου “βαρβαρότητα”: ταυτίζαμε τήν οὐσία τοῦ ἀνθρώπου μέ τήν κατώτερη λειτουργία τῆς νοημοσύνης του, μέ τήν τεχνική καί ὑπολογιστική του λογική, ἀφήνοντας ἐκτός κάδρου τόν ὄντολογικό του λόγο, διά τοῦ ὁποίου ὁ ἄνθρωπος συλλαμβάνει εὐρύτερα καί βαθύτερα τήν πραγματικότητα καί τελικά ἐπικοινωνεῖ μέ τήν ἴδια τήν πηγὴ τῆς, δηλαδή τόν Θεό. Ἐρχεται, ὅμως, σήμερα ή τεχνητή νοημοσύνη γιά νά μᾶς δείξει ὅτι αὐτοῦ

τοῦ εἴδους τή λογική τήν ἔχουν ἀκόμα καί οἱ ἄψυχες μηχανές, καί μάλιστα σέ ἀσυγκρίτως μεγαλύτερο βαθμό ἀπό τόν ἄνθρωπο. Αὐτό πού μία ὁμάδα ἐξειδικευμένων ἐπιστημόνων ἀνακαλύπτει σέ δέκα χρόνια, ή μηχανή τό ἀνακαλύπτει σέ μόλις δύο ἡμέρες. “Ἄν αὐτό εἶναι ὁ ἄνθρωπος”, τότε εἴμαστε κατὰ πολὺ κατώτεροι ἀπό μία μᾶζα πλαστικά καί καλῶδια.

Ἴσως ή παραπάνω διαπίστωση μᾶς δώσει τήν εὐκαιρία νά ἐπανεξετάσουμε τήν ὀρθότητα τῶν παλαιότερων ἱεραρχήσεων: Θεός, ἄνθρωπος, κόσμος, μέ τίς ἀνθρωπιστικές ἐπιστῆμες νά ὑπερέχουν τῶν θετικῶν καί τή θεολογία νά εἶναι “ή βασίλισσα τῶν ἐπιστημῶν”. Ἡ ραγδαία πρόοδος τῆς τεχνητῆς νοημοσύνης ἴσως μεταξύ ἄλλων μᾶς θυμίσει πόσο ἀνώτεροι εἴμαστε ἀπό αὐτό πού νομίζουμε.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Βλ. τή σχετική εἴδηση στήν ἱστοσελίδα τοῦ BBC, <https://www.bbc.com/news/articles/clyz6e9edy3o>. **2.** Paul Tillich, *Systematic Theology*, I, Σικάγο: University of Chicago Press 1951, σ. 71-5.

Μεταφέροντας τά τρυγημένα σταφύλια,
Θήρα, 1950-1955

Ὁ καθοδηγητικός ρόλος τοῦ Θεοῦ μέσα στήν Ἱστορία

Σχόλια στό Γ' ἀνάγνωσμα τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς 20ῆς Ἰουλίου
(Μνήμη τοῦ προφήτη Ἡλίας): 3Βα 19:19-21· 4Βα 2:1,6-14

Μιλτιάδου Κωνσταντίνου

Ὁμ. Καθηγ. Α.Π.Θ. - Ἀρχ. Διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ΜτΧ Ἐκκλησίας

Τό τρίτο ἀνάγνωσμα τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς ἀφιερωμένης στή μνήμη τοῦ προφήτη Ἡλίας ἡμέρας προέρχεται, ὅπως καί τά προηγούμενα, ἀπό τήν ἐνότητα 3Βα 17:1-4Βα 2:18, ὅπου βρίσκονται συγκεντρωμένες οἱ σχετικές μέ τόν προφήτη παραδόσεις. Ἡ περικοπή συγκροτεῖται ἀπό δύο ἀποσπάσματα· ἓνα σύντομο (3Βα 19:19-21) πού ἀναφέρεται στήν κλήση τοῦ προφήτη Ἐλισαίου, καί ἓνα ἐκτενέστερο (4Βα 2:1,6-14), πού ἔχει ὡς θέμα τήν πυρφόρο ἀνάληψη τοῦ προφήτη Ἡλίας.

Ἡ περικοπή ἀρχίζει ἀπό τό σημεῖο ὅπου σταμάτησε τό προηγούμενο ἀνάγνωσμα. Ὁ Ἡλίας ἀναχωρεῖ ἀπό τό Χωρήβ καί συναντᾷ τόν Ἐλισαῖο νά ὀργώνει μέ δῶδεκα ζευγάρια βόδια τό χωράφι του. Ἡ ἀναφορά ἀποκαλύπτει ὅτι ὁ Ἐλισαῖος εἶναι πλούσιος. Ἡ καλλιέργησιμη γῆ στήν Παλαιστίνη ἦταν πολύτιμη καί μόνο οἱ πλούσιοι εἶχαν ἀρκετή γῆ γιά νά συντηροῦν βόδια. Ἡ ἐπισήμανση τῆς κοινωνικῆς θέσης τοῦ Ἐλισαίου ἀπό τόν ἀφηγητή τονίζει τή διαφορά μεταξύ τῶν δύο ἀνδρῶν. Ὁ Ἡλίας προέρχεται ἀπό μιά ομάδα ἐποίκων στήν ἄλλη πλευρά

τοῦ Ἰορδάνη, στή Γαλαάδ, καί μεγάλο μέρος τῆς ἱστορίας του διαδραματίζεται στό γεωγραφικό καί κοινωνικό περιθώριο τοῦ Ἰσραήλ. Ζεῖ μιά πενιχρή ζωή καί εἶναι μιά μοναχική φιγούρα, πού στέκεται ἀποφασιστικά καί ἀταλάντευτα ἀπέναντι στίς ἀρχές καί τίς ἐξουσίες τῆς ἐποχῆς του. Ὁ Ἐλισαῖος, ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, διαθέτει σημαντικό πλοῦτο καί μεγάλο μέρος τῆς δράσης του θά λάβει χώρα στό κέντρο τῆς ἐξουσίας.

Ὁ Ἡλίας καί ὁ Ἐλισαῖος καταλαμβάνουν ἐπομένως τά ἀντίθετα ἄκρα τοῦ κοινωνικοῦ φάσματος. Οἱ διαφορετικές προσωπικότητες καί οἱ κοινωνικές τους θέσεις ἐπιβεβαιώνουν ὅτι ἡ κλήση τοῦ Θεοῦ δέν δεσμεύεται ἀπό τά πρόσωπα. Ὁ Θεός ἐπιλέγει τόν μοναχικό Ἡλία γιά νά ἀντιταχθεῖ στήν ἀλαζονική ἐξουσία καί ἐπιλέγει τόν καλά δικτυωμένο Ἐλισαῖο γιά νά καθοδηγήσει τοὺς βασιλιάδες τοῦ Ἰσραήλ στοὺς περίπλοκους καιροὺς πού ἔρχονται. Ὁ Ἡλίας ρίχνει τήν προβιά του πάνω στόν Ἐλισαῖο καί ὁ Ἐλισαῖος ἀναγνωρίζει ἀμέσως τί σημαίνει ἡ πράξη τοῦ Ἡλίας. Ἀνταποκρίνεται ὁμως ἀμέσως καί ἀποφασιστικά στήν

κλήση του, αφήνοντας τά βόδια καί τρέχοντας πίσω από τόν Ἡλία, ζητώντας μόνο νά χαιρετίσει τόν πατέρα του.

Ἡ αφήγηση συνεχίζεται μέ τόν Ἡλία καί τόν Ἐλισαῖο νά πορεύονται μαζί από τά Γάλλαλα πρὸς τόν Ἰορδάνη, σέ ἓνα ταξίδι πού τούς ὁδηγεῖ σέ μέρη πού ξυπνοῦν μνημες τῆς ἱστορικῆς πορείας τοῦ Ἰσραήλ καί τῆς πορείας τῆς σχέσης του μέ τόν Θεό ἀπό τόν καιρό τῆς εἰσόδου στή Χαναάν μέχρι τήν ἐποχή τους. Ξεκινοῦν ἀπό τά Γάλλαλα, τόν τόπο ἐγκαινιασμοῦ τῆς βασιλείας (1Βα 11:14-15), πηγαίνουν πρὸς τή Βαιθήλ, τό βασιλικό ἱερό πού ἀποτελεῖ σύμβολο τῆς διάσπασης τοῦ ἐνιαίου βασιλείου (3Βα 12:26-33), συνεχίζουν πρὸς τήν Ἱεριχώ, σύμβολο τῆς ἐνότητας τῶν φυλῶν καί τῆς ὑπακοῆς τους στόν Θεό, (Ἰησ 3:1-6:20), καί καταλήγουν στόν Ἰορδάνη, τόν τόπο τῆς μετάβασης ἀπό τή ζωή τῶν περιπλανήσεων στήν ἔρημο στή ζωή τῆς ἐγκατάστασης στήν καλλιεργήσιμη γῆ.

Ὅλη αὕτη ἡ ἀναφορά σέ τόπους πού ἔχουν συμβολική σημασία γιά τόν Ἰσραήλ ἀποκαλύπτει ὅτι στόχος τῆς ἀφήγησης εἶναι νά ἐπισημάνει τήν εὐρεῖα ἀναδιάταξη τῆς ζωῆς καί τῆς πίστεως τοῦ Ἰσραήλ πού σηματοδοτεῖ ἡ διαδοχή τοῦ Ἡλία ἀπό τόν Ἐλισαῖο. Ὁ Ἡλίας ἀντιπροσωπεύει ἓνα παρελθόν πού ὡς ἓνα σημαντικό βαθμό καθορίζεται ἀπό τήν ἀφοσίωση τοῦ Ἰσραήλ στόν Κύριο καί τήν καθοδήγηση τοῦ λαοῦ ἀπό τόν Θεό του. Ἡ ἐποχή αὕτη φτάνει στό τέλος της μέ τόν πόλεμο πού κηρύσσει ἡ βασίλισσα Ἰεζάβελ ἐναντίον τοῦ Κυρίου καί τῶν προφητῶν του καί μέ τήν ἀποφασιστικότητα τοῦ βασιλιᾶ Ἀχαάβ

νά ἀσκήσει τήν ἐξουσία του ἀδιαφορώντας γιά τίς ἀξιώσεις τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἐλισαῖος ἀντιπροσωπεύει ἓνα σημαντικά ἀναδιαμορφωμένο μέλλον, τό ὁποῖο μέχρι στιγμῆς μόλις ἀχνοφαίνεται μέσω τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου πρὸς τόν Ἡλία νά κρίσει τόν Ἐλισαῖο ὡς προφητικό διάδοχό του, τόν Ἰηοῦ ὡς νέο βασιλιά τοῦ Ἰσραήλ καί τόν Ἀζαήλ ὡς νέο βασιλιά τῆς Δαμασκού.

Ὅταν ὁ Ἡλίας καί ὁ Ἐλισαῖος φτάνουν στόν Ἰορδάνη ποταμό, ὁ Ἡλίας παίρνει τήν προβιά του, τήν τυλίγει καί χτυπάει τό νερό καί, ὅπως χαρακτηριστικά σημειώνει ὁ ἀφηγητής στό τέλος τοῦ στίχου 8, «διέβησαν ἀμφότεροι ἐν ἐρήμῳ». Ἡ φράση παραπέμπει δυναμικά σέ δύο ἄλλες περιπτώσεις στίς ὁποῖες ἡ διαίρεση τῶν ὑδάτων καί τό πέρασμα σῆμαιναν μιά βαθιά μεταμόρφωση στόν λαό τοῦ Ἰσραήλ. Στήν Ἐρυθρά Θάλασσα, ἡ πράξη τῆς διάβασης μεταμόρφωσε τόν Ἰσραήλ ἀπό ἓναν ὑπόδουλο λαό ὑπό τήν κυριαρχία τοῦ Φαραώ σέ ἓναν ἀπελευθερωμένο λαό ἐνωμένο μέ τή διαθήκη τοῦ Κυρίου. Παρομοίως, ἡ διάβαση τοῦ Ἰορδάνη, ὅταν οἱ ἱερεῖς εἰσῆλθαν φέροντας τήν Κιβωτό τῆς Διαθήκης ὑπό τήν καθοδήγηση τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, μετέτρεψε τόν Ἰσραήλ τῆς ἐρήμου ἀπό ἓναν νομαδικό λαό πού περιπλανιόταν σέ μιά ἄγνωστη ἔρημο σέ ἓναν ἐγκαταστημένο λαό πού κατοικοῦσε σέ μιά γῆ πού εἶχε δοθεῖ ἀπό τόν Θεό.

Στήν ἄλλη πλευρά τοῦ Ἰορδάνη, ὁ Ἡλίας ρωτᾷ τόν Ἐλισαῖο τί θά ἤθελε νά κάνει γιά χάρη του προτοῦ ἀναληφθεῖ, γιά νά πάρει τήν ἀπάντηση: «Γενηθήτω δὴ διπλᾶ ἐν πνεύματί σου ἐπ’

ἐμέ» (στχ 9). Ὁ Ἑλισαῖος ζητάει, δηλαδή, νά ἀποκτήσει διπλάσια προφητική δύναμη ἀπό αὐτή πού διαθέτει ὁ Ἡλίας.

Τό πέρασμα ἀπό τό παρελθόν στό μέλλον γίνεται ὅταν ξαφνικά ἐμφανίζεται «ἄρμα πυρός καί ἵπποι πυρός καί διέστειλαν ἀνά μέσον ἀμφοτέρων, καί ἀνελήφθη Ἡλίου ἐν συσσεισμῷ ὡς εἰς τὸν οὐρανόν» (στχ 11). Ἔτσι, ὁ Ἑλισαῖος μένει πλεόν μόνος του νά εἰσέλθει στό μέλλον πού ὁ Θεός δημιουργεῖ. Ὁ ἀφηγητής παρακολουθεῖ τό πέρασμα ἀπό τό παρελθόν τοῦ Ἰσραήλ στό μέλλον του μέσα ἀπό τήν ἀλληλεπίδραση τῶν δύο προφητῶν καί συνεπῶς τῶν κόσμων πού ἀντιπροσωπεύουν. Μέ τήν ἀνάληψη τοῦ Ἡλίου τό παρελθόν πού ἐκπροσωπεῖ κλείνει. Ὁ Ἑλισαῖος μένει, καί τό μέλλον πού ἐκπροσωπεῖ ἀρχίζει ὅταν χτυπάει τό νερό καί ρωτάει μέ νόημα: «Ποῦ εἶναι, ἀλήθεια, ὁ Θεός τοῦ Ἡλίου;» (στχ 14).

Τό ἐρώτημα τοῦ Ἑλισαίου ἐκφράζει τήν ἀγωνία τοῦ ἀνθρώπου μπροστά στίς ἐπερχόμενες ἀλλαγές καί στήν ἀναταραχή τῆς μετάβασης. Ὅμως ἡ ἔλευση τοῦ καινούργιου δέν συνεπάγεται ἀπα-

ραίτητα τήν ἀπόρριψη ἢ τήν ἐξαφάνιση τοῦ παλίου, ἀλλά μάλλον τήν ἀναδιαμόρφωσή του γιά νά ἀνταποκριθεῖ στίς προκλήσεις τῶν συνθηκῶν πού ἀλλάζουν. Ὁ Ἡλίας, ἡ κεντρική προφητική φωνή μιᾶς ἐποχῆς πού σύντομα θά παρέλθει, ταξιδεύει στόν Ἰορδάνη μέ τόν Ἑλισαῖο, ὁ ὁποῖος θά ἐξαγγεῖλει τόν νέο λόγο τοῦ Θεοῦ σέ μιᾶ νέα ἐποχή σέ ἕναν νέο λαό. Ἔτσι, φτάνουν μαζί στόν Ἰορδάνη, ὅπου τό τελευταῖο θαυματουργικό ἔργο τοῦ Ἡλίου γίνεται τό πρῶτο θαυματουργικό ἔργο τοῦ Ἑλισαίου· ὁ Ἡλίας χτυπάει τό νερό πρίν ἀναληφθεῖ καί ὁ Ἑλισαῖος κάνει τό ἴδιο μετά. Ὁ ἴδιος ὁ μανδύας συμβολίζει τή συνέχεια τοῦ ἔργου τοῦ Θεοῦ σέ ὅ,τι ὑπῆρξε καί σέ ὅ,τι θά ἀκολουθήσει. Πράγματι, ὁ Θεός ἔχει ἤδη προηγηθεῖ τῆς μεταβατικῆς στιγμῆς καί ἀνοίγει δρόμο μέσα ἀπό αὐτήν. Ἕνας νέος προφήτης ἔχει κληθεῖ, καθοδηγεῖται καί εἶναι ἔτοιμος, διασφαλίζοντας ὅτι ἡ προφητική φωνή πού ἀμφισβήτησε τόν Ἀχαάβ καί τήν Ἰεζάβελ θά μιλήσει μέ διπλάσια δύναμη σέ μελλοντικούς βασιλιάδες καί σέ μελλοντικές προκλήσεις. Ὁ δρόμος γιά τή μετεξέλιξη τοῦ ρόλου τοῦ προφήτη ἀπό συμβούλου τοῦ βασιλιά σέ ἐκφραστή τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Θεοῦ ἀπό τόν λαό του ἔχει ἀνοίξει. Ἡ ἐκδήλωση τῆς δύναμης τοῦ Θεοῦ στόν Ἰορδάνη, ὅπως αὐτή περιγράφεται στήν ἱστορία τοῦ προφήτη Ἡλίου, ἀποκαλύπτει ὅτι ὁ Κύριος δέν εἶναι ἀποστασιοποιημένος ἢ ἀνήσυχος καθώς τό παλιό ὑποχωρεῖ στό νέο. Ἀντίθετα συνεχίζει νά δρᾷ μέσα στήν ἱστορία ὁδηγώντας σέ ἕνα μέλλον πού μόνο ἀμυδρά φαίνεται στό παρόν.

Τρύγος, Κρήτη, 1950-1955

Πεντηκοστή, Θεολογική και Λειτουργική κορύφωση (Α΄ Μέρος)

π. Ἰωάννου Σκιαδαρέση
Καθηγητοῦ Α.Π.Θ.

α. Πεντηκοστή καὶ Σκηνοπηγία κορυφαῖες Ἑβραϊκὲς γιορτές

Οἱ Ἑβραῖοι, ἐκτός ἀπὸ τὸ Πάσχα καὶ τὴ Σκηνοπηγία, εἶχαν γιορτὴ τῆς Πεντηκοστής, πού τῇ γιόρταζαν μιά μέρα καὶ ἀργότερα δύο, ὡς ἔκφραση εὐχαριστίας στὸν Θεό γιὰ τὸν θερισμὸ ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν παράδοση τοῦ Νόμου στὸ Σινᾶ.

Ἡ δική μας γιορτὴ τῆς Πεντηκοστής, γιορτὴ τῆς καθόδου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὴν Ἐκκλησία, δέν σχετίζεται οὔτε μέ τὴν ἑβραϊκὴ γιορτὴ τῆς Πεντηκοστής οὔτε μέ τὴ γιορτὴ τοῦ Πάσχα, σχετίζεται ὅμως μέ τὴ γιορτὴ τῆς Σκηνοπηγίας.

Ἡ γιορτὴ αὐτή, ἡ γιορτὴ τῶν σκηνῶν, ἐτελεῖτο στίς ἀρχές τοῦ Ὀκτώβρη σέ ἀνάμνηση τῆς ζωῆς τῶν Ἑβραίων σέ σκηνές στὴν ἔρημο. Κατὰ τὴ γιορτὴ αὐτὴ ἔστηναν σκηνές ἢ καλύβες ἀπὸ κλώνους δένδρων στοὺς δρόμους ἢ στίς πλατεῖες ἢ στίς αὐλές ἢ στίς ταράτσες τῶν σπιτιῶν τους καὶ ἔμεναν ἐκεῖ. Κάθε μέρα δύο μεγάλες λυχνίες ἦταν ἀναμμένες στὸν Ναὸ νὰ τίς βλέπουν ὅλοι. Μετὰ ὁ λαὸς συγκεντρωνόταν στὸν Ναὸ καὶ γύρω ἀπὸ αὐτόν. Κάποια κορυφαία στιγμή γινόταν, ὅπως καὶ κατὰ τίς προηγούμενες μέρες, σπονδὴ ὕδατος γιὰ νὰ θυμᾶται ὁ λαὸς τὸν βράχο πού θαυμα-

τουργικά ἀνάβλυζε νερό στὴν πορεία του μέσα στὴν ἔρημο.

Δέν ἀποκλείεται ὁ Λουκᾶς πού διηγεῖται τὸ περιστατικὸ τῶν *Πράξεων* νὰ ἐξυπονοεῖ τὰ γεγονότα τοῦ Σινᾶ, ὅπως καὶ τὰ γεγονότα τῆς Βαβέλ.

β. Τὸ γεγονός

Ἀπὸ ἡχητικὸ φαινόμενο βίαιης πνοῆς, πού ἐκδηλώθηκε στὴν ἀρχή, μετατράπηκε σέ λίγο σέ ὄρατό. Στὸ τέλος κατέληξε σέ προσωπικὴ μαρτυρία: Ἀκούγεται δυνατὴ βοή. Φανερώνονται γλῶσσες, πού εἶχαν τὴ λάμψη καὶ τὴ μορφὴ τῆς φωτιᾶς. Ἀκολουθῶς οἱ πύρινες γλῶσσες ἄρχισαν νὰ διαμερίζονται καὶ νὰ κάθονται χωριστά πάνω στὸν καθένα ἀπὸ τοὺς παρισταμένους. Τέλος «ἐπλήσθησαν πάντες Πνεύματος ἁγίου» καὶ ἄρχισαν νὰ μιλοῦν «ἐτέραις γλώσσαις».

Αὐτὸ τὸ κορυφαῖο γεγονός, θείας πρωτοβουλίας καὶ παρουσίας, γιορτάζουμε τὴν ἡμέρα αὐτή. Εἶναι γιὰ τοῦτο καὶ γεγονός λειτουργικῆς κορύφωσης.

γ. Οἱ παρόντες

Ὁ συγγραφέας Λουκᾶς κάνει λόγο ὄχι μόνο γιὰ τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους, τὴ μητέρα τοῦ Κυρίου, τὰ ἀδελφία του, ἄλλες γυναῖκες, ἀλλὰ γιὰ μιὰ διευρυμένη

Ἱερολυμιτική κοινότητα ἀποτελούμενη ἀπὸ περίπου 120 ἀνθρώπους, ὡς ἐπίσης καὶ γιὰ ἄλλους πιστοὺς Γαλιλαίους, ποὺ ἔφθασαν στὴν Ἱερουσαλήμ γιὰ τὴ γιορτή. Ὅλοι αὐτοὶ συνάχθηκαν καὶ ἔτσι ἐκπληρώθηκε ἡ ὑπόσχεση τῆς καθόδου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Μάλιστα διαβάζουμε στὶς *Πράξεις* τὴν προσθήκη: «Ἦσαν δὲ εἰς Ἱερουσαλὴμ κατοικοῦντες Ἰουδαῖοι ἄνδρες εὐλαβεῖς ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανόν». Αὐτὴ εἶναι πληροφορία γενικὴ τοῦ ἀφηγητῆ Λουκᾶ ὅπως δὴποτε μὲ μιά ὑπερβολή. Γιατί πρόκειται μόνο γιὰ Ἰουδαίους, μόνιμους κάτοικους τῶν Ἱεροσολύμων ἢ τῆς διασπορᾶς ἢ ἀκόμη καὶ γιὰ ἐθνικούς ἢ τοὺς γνωστοὺς σεβόμενους τὸν Θεόν; Πάντως στὴν κρίση τοῦ ἀφηγητῆ θεολόγου Λουκᾶ φαίνεται ὅτι οἱ ἀκροατές αὐτοὶ ἀντιπροσωπεύουν ὁλόκληρη τὴν οἰκουμένη. Καὶ κάτι ἀκόμη σχετικὸ μὲ τοὺς παρόντες: Διαβάζουμε στὴν ἀφήγηση γιὰ ἓνα κατάλογο τῶν ἀκροατῶν ποὺ μπαίνει στό στόμα τῶν ἀπορούντων ἀκροατῶν: Ἐκεῖ οἱ ἐν λόγῳ ἀκροατές παρουσιάζονται νά εἶναι «Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἑλαμίται καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν Μεσοποταμίαν, Ἰουδαίαν τε καὶ Καππαδοκίαν, Πόντον καὶ τὴν Ἀσίαν, Φρυγίαν τε καὶ Παμφυλίαν, Αἴγυπτον καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης τῆς κατὰ Κυρήνην καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες Ῥωμαῖοι, Ἰουδαῖοι τε καὶ προσήλυτοι, Κρήτες καὶ Ἀραβες». Ὁ κατάλογος αὐτός εἶναι πάλι μᾶλλον τοῦ Λουκᾶ προσθήκη –θεολογική καὶ ὄχι ἱστορική– δική του καὶ ὄχι τοῦ ἀπορούντος πλήθους, ὅπως λέει τὸ κείμενο. Τέτοιοι κατάλογοι μαρτυροῦνται εὐρέως (στόν Φίλωνα, στόν Ἀπο-

λύιο κ.λπ.). Ὁ σκοπὸς αὐτοῦ τοῦ καταλόγου εἶναι προφανής: νά συμβολίσαι τὴν παγκοσμιότητα καὶ πολλαπλότητα τῆς Ἐκκλησίας. Μᾶς ενδιαφέρει δὲ νά τονίσουμε ὅτι πρόκειται κυρίως γιὰ ἓνα σχῆμα. Εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τεχνικῆς τοῦ Λουκᾶ νά παρουσιάσει μία πορεία. Ἀρχίζει ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ χωρεῖ πρὸς δυσμὰς γιὰ νά δηλώσει ἔτσι τὴν πορεία τοῦ εὐαγγελίου ποὺ ἐξιστορεῖ ὁ Λουκᾶς στὶς *Πράξεις* («ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς»). Ξεκινᾷ ἀπὸ Ἀνατολᾶς, χωρεῖ πρὸς Βορρᾶ, μεταβαίνει στὸν Νότο, ἀκολουθῶς πηγαίνει στὴ Ρώμη καὶ διὰ τῆς Κρήτης καὶ τῶν Ἀράβων ἐπιστρέφει στὴν Ἰουδαία. Συμπεριλαμβάνει δηλαδὴ ὅλη τὴ Μεσογειακὴ οἰκουμένη. Ἔτσι, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καταλαμβάνουμε δύο πράγματα: α) ὅτι ἡ δωρεὰ τοῦ Πνεύματος δὲν χορηγεῖται ἀποκλειστικά στοὺς Ἀποστόλους ἀλλὰ σὲ ὅλη τὴν κοινότητα καὶ μάλιστα τὴν κοινότητα ποὺ ἦταν συναγμένη σὲ λατρεία (βλ. τὴ φράση «προσκαρτεροῦντες τῇ διδαχῇ»). Ἄρα ἡ ἐπιφοίτηση ἀφετηρία ἔχει τὴ λατρευτικὴ ζωὴ τῆς κοινότητας. Τὸ ἅγιο Πνεῦμα δὲν εἶναι μόνιμη καὶ ἀναφαίρετη κατοχή, ἀλλὰ δωρεὰ ποὺ συνεχῶς ἀνανεώνεται καὶ ἀνακαινίζει (ὁ Λουκᾶς ἀναφέρει στὶς *Πράξεις* δύο ἀκόμη Πεντηκοστές: 4,31 καὶ 11,15).

Ξαναλέμε ὅτι στόχος τοῦ Λουκᾶ μὲ τὴν ὅλη περιγραφή τῆς Πεντηκοστῆς δὲν εἶναι ἡ πληροφόρηση γιὰ χάρη τῆς ἱστορίας. Ὁ Λουκᾶς δὲν κάνει καμιὰ προσπάθεια, ὡς ἱστορικός, νά δώσει μία λεπτομερῆ περιγραφή τοῦ περιστατικοῦ, ὅσο ἐξάισιο κι ἂν εἶναι αὐτό. Ἱστορικοὶ ἀκροατές λ.χ. ἦταν προφανῶς μόνο Ἰου-

δαίοι. Ὁ Λουκάς ὁμως κάνει τὰ ἀνοίγματα τοῦ. Τόν ἐνδιαφέρει ἡ καθοδήγηση γενικά τοῦ πιστοῦ μέσα ἀπό τὰ ιστορικά μονοπάτια, στήν οὐσία τῆς Πεντηκοστῆς, στήν ἐν πνεύματι φανέρωση τῆς οἰκουμενικῆς ἐκκλησίας στόν κόσμον καί κυρίως, ὅπως θά δοῦμε παρακάτω, στόν φωτισμό τοῦ ιστορικοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου, πού θά εἶναι τό ἔργον του. Γι' αὐτό καί ἡ φράση «πάντα τὰ ἔθνη» ἀσφαλῶς δέν παραπέμπει στήν ιστορική πραγματικότητα, ἀλλά παραπέμπει στήν ἐν δυνάμει παγκοσμιότητα καί στήν ἰκανότητα τοῦ εὐαγγελίου νά ἀπευθύνεται σέ ὅλα τὰ ἔθνη καί τίς συνθηκῆς τῶν ἀνθρώπων, μέ τούς δικούς τους ὁρους. Ἔχουμε, λοιπόν, νά κάνουμε μέ συγγραφέα πού ἀφηγεῖται «ἱστορία», ὁμως μέ πρωταρχικά θεολογικούς τρόπους.

Στήν ἔσχατη ἐποχή τῆς ἱστορίας ὁ Θεός προβαίνει σέ μία νέα δημιουργική πράξη, πού ἔγινε γιά τούς Χριστιανούς ὑψιστη: Συνάγει τόν λαό του ἀπό τὰ πέρατα τῆς γῆς, καταργεῖ τίς φυλετικές, κοινωνικές καί πολιτιστικές διακρίσεις τῶν ἀνθρώπων πού προσέκυψαν ἀπό τή σύγχυση τῆς Βαβέλ καί ἀπό ὅλα τὰ ἔθνη δημιουργεῖ δικούς του δούλους καί δοῦλες, δηλαδή νέο λαό. Μέ κέντρο ἀναφορᾶς τόν ἀρχηγό καί τελειωτή τῆς πίστεως μας Ἰησοῦ Χριστοῦ δημιουργεῖ τήν ἀτμόσφαιρα μέσα στήν ὁποία ἐκτυλίσσεται ὅλη ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ δημιουργική αὐτή πράξη ἔχει πολλές διαστάσεις. Κάποιες ἀπό αὐτές θά

ψηλαφήσουμε παρακάτω, πολύ περιληπτικά. Γιά τό Ἅγιο Πνεῦμα, πού συχνά ξεχνᾶμε στή «χριστιανική μας» ζωή. Γιά τό Ἅγιο Πνεῦμα πού γιά πολλούς μας δυστυχῶς εἶναι «ὁ πτωχός συγγενής» τῆς Ἀγίας Τριάδος.

δ. *Τό Ἅγιο Πνεῦμα στήν Π. Διαθήκη*
Ἀφοῦ στή Βαβέλ, ὅπως εἶπαμε παραπάνω, ἔχουμε τήν πλήρη σύγχυση καί τήν κορύφωση τῆς μεταπτωτικῆς διάσπασης στήν πορεία, στό πλαίσιο τῶν δερμάτων χιτῶνων πού ἀπό ἄκρα φιλανθρωπία δωρίζει ὁ Θεός στόν κόσμον καί κυρίως τοῦ ἐξελισσόμενου, διά Σταυροῦ, σχεδίου του γιά ἐπάνοδο καί ὑπέρβαση τῆς πτώσης, τό Ἅγιο Πνεῦμα λαλεῖ διά τῶν προφητῶν. Αὐτούς καί μεγαλύνει καί τούς ἱερεῖς του μεθάει, ὅπως λέει ὁ προφήτης Ἰερεμίας, 38, 14, (αὐτή «τή νηφάλια μέθη» θά ἀναπτύξουμε παρακάτω). Διδάσκει μέσῳ αὐτῶν τόν πιστό λαό τοῦ Ἰσραήλ, ὁ ὁποῖος εὐφραίνεται καί πληροῦται ἔτσι ἀπό τὰ μελλοντικά ἀγαθά. Προσμένει δέ μέ λαχτάρα νά ντυθεῖ, διά τοῦ Βαπτίσματος, ὅχι δερμάτινους πιά χιτῶνες πού φοροῦσαν οἱ προφῆτες (ἀλλά καί οἱ ψευδοπροφῆτες, ἀπό μίμηση) καί οἱ ἀνήκοντες στό εὐσεβές «ὑπόλοιπο», ἀλλά τόν σαρκωμένο Ἰησοῦ Χριστό (βλ. «ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε», Γαλ 3, 27) ἀπό μίμηση Θεοῦ. Τέλος, μέ τόν προβολέα του, φωτίζει τήν προσκύνηση ὅλης τῆς Ἀγίας Τριάδος.

(συνεχίζεται)

Ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας, ΕΑ' Σχόλια στήν Κυριακή προσευχή, Β'

Δημήτρη Μαυρόπουλου

1. Οἱ ἐπόμενες λέξεις τῆς προσευχῆς μᾶς ὁδηγοῦν στή θεολογία περί τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, μέ τή διατύπωση: «ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου».

Πρίν δοῦμε γιά ποιό ὄνομα μιλάει ὁ Χριστός, ἅς κάνουμε μία ἀναδρομή στήν ἱστορία τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, ὅπως αὐτή ξεδιπλώνεται στήν *Παλαιά Διαθήκη*. Τό αἵτημα γιά γνώση τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ τίθεται μέ δραματικό τρόπο στίς ἀποκαλυπτικές συναντήσεις τοῦ Μωυσῆ μέ τόν Θεό:

α) Στό ὅρος Χωρήβ, ὅπου περιγράφεται ἡ πρώτη κλήση τοῦ Μωυσῆ. Ὁ Θεός καλεῖ τόν Μωυσῆ νά ἀναλάβει τήν ἐξοδo τοῦ λαοῦ τοῦ ἀπό τήν αἰχμαλωσία. Ὁ Μωυσῆς ἐρωτᾷ γιά τό ὄνομά του: «Καί εἶπε Μωυσῆς πρὸς τὸν Θεόν· ἰδοὺ ἐγὼ ἐξελεύσομαι πρὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, καὶ ἐρῶ πρὸς αὐτούς· ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν ἀπέσταλκέ με πρὸς ὑμᾶς. Ἐρωτήσουσί με· τί ὄνομα αὐτῶ; Τί ἐρῶ πρὸς αὐτούς;» (Ἐξοδ 3,13). Καί ἡ ἀπάντηση τοῦ Θεοῦ: «Καί εἶπεν ὁ Θεὸς πρὸς Μωυσῆν λέγων· ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν. Καί εἶπεν· οὕτως ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· ὁ ὢν ἀπέσταλκέ με πρὸς ὑμᾶς» (Ἐξοδ 3,14). Μέ τή διατύπωση «ὁ Ὡν», οἱ Ὁ μεταφράζουν τίς τρεῖς ἐβραϊκές λέξεις «ἐχγιέ ἀσέρ ἐχγιέ», πού κατὰ κυριολεξία σημαίνουν «εἰμαι καὶ θά εἰμαι

αὐτός πού ἤμουν», μέ ἀναφορά δηλαδή στήν πιστότητα τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς πατέρες τοῦ λαοῦ, ὅπως στή συνέχεια διευκρινίζεται: «Οὕτως ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· Κύριος ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, Θεὸς Ἀβραάμ καὶ Θεὸς Ἰσαὰκ καὶ Θεὸς Ἰακώβ ἀπέσταλκέ με πρὸς ὑμᾶς· τοῦτό μου ἐστίν ὄνομα αἰώνιον καὶ μνημόσυνον γενεῶν γενεαῖς» (Ἐξοδ 3,15). Ἐπομένως δέν πρόκειται γιά τό καθαυτό ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἀλλά γιά τόν τρόπο παρουσίας του στήν ἱστορία τοῦ λαοῦ του. Εἶναι ὁ ἴδιος Θεὸς τῶν πατέρων του, καὶ μάλιστα πιστὸς στίς ὑποσχέσεις του γιά σωτηρία.

β) Στό ὅρος Σινᾶ, ὅταν μετὰ τή συντριβὴ τῶν πλακῶν τοῦ Νόμου λόγω τῆς εἰδωλολατρικῆς συμπεριφορᾶς τῶν Ἰουδαίων, ὁ Μωυσῆς ξανανεβαίνει στό ὅρος γιά νά παραλάβει ἐκ νέου τόν Νόμο. Τότε γίνεται πιὸ τολμηρὸς, καὶ ζητάει νά δεῖ τό πρόσωπο τοῦ Θεοῦ («Εἰ οὖν εὕρηκα χάριν ἐναντίον σου, ἐμφάνισόν μοι σεαυτὸν γνωστῶς, ἵνα ἴδω σε», Ἐξοδ 33,13), καὶ νά ἀκούσει τό ὄνομά του. Ὁ Θεὸς τοῦ ἀποκαλύπτει ὅτι δέν εἶναι δυνατόν νά δεῖ τό πρόσωπό του («Οὐ δυνήσῃ ἰδεῖν τὸ πρόσωπόν μου· οὐ γὰρ μὴ ἴδῃ ἄνθρωπος τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται», Ἐξοδ 33,20), τοῦ παραχωρεῖ ὅμως τή δυνατότητα νά δεῖ τό πίσω μέ-

ρος τῆς παρουσίας του («Καὶ ὄφει τὰ ὀπίσω μου, τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ὀφθήσεται σοι», Ἐξοδ 33,23), δηλαδή νὰ ἀντιληφθεῖ τὴν παρουσία του μέσω τῶν ἐνεργειῶν του. Συγχρόνως, στήν ἐπιμονή τοῦ Μωυσῆ νὰ τοῦ ἐμφανιστεῖ ὁ Θεός («ἐμφάνισόν μοι σεαυτόν», Ἐξοδ 33,18), τοῦ ἀποκαλύπτει ἓνα «ὄνομα», δηλωτικό ἐπίσης τῶν θείων ἐνεργειῶν: «Ἐγὼ παρελεύσομαι πρότερός σου τῇ δόξῃ μου καὶ καλέσω τῷ ὀνόματί μου, Κύριος ἐναντίον σου· καὶ ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω», Ἐξοδ 33,19). Μάλιστα, παραδίδοντας ὁ Θεός τίς πλάκες τοῦ Νόμου ἐκ νέου, ἀποκαλύπτει καὶ μία τελευταία διατύπωση δηλωτικὴ τοῦ ὀνόματός του: «καὶ παρήλθε Κύριος πρὸ προσώπου αὐτοῦ καὶ ἐκάλεσε· Κύριος ὁ Θεὸς οἰκτιρῶν καὶ ἐλεήμων, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος καὶ ἀληθινός» (Ἐξοδ 34,6).

Πέραν αὐτῶν τῶν δύο ἀποκαλύψεων ὅσον ἀφορᾷ τὸ «ὄνομα» τοῦ Θεοῦ, στήν ἐβραϊκὴ βίβλο παρατίθεται ἓνα τετραγράμματο σύμβολο, τὸ *YHWH*, τὸ ὁποῖο ὅμως δέν προφέρεται, τουλάχιστον μέχρι τὰ χρόνια τῆς βαβυλωνίαις αἰχμαλωσίας, ἂν καὶ μετὰ τὴν περίοδο αὐτὴ ὑπάρχει μία σχετικὴ προφορά του, ἀλλὰ μὲ φωνήεντα ποὺ λαμβάνονται ἀπὸ τίς λέξεις Ἀδωνάι (= ὁ Κύριός μου) ἢ Ἐλοχείμ (= ὁ Θεός), μὲ παράγωγες λέξεις «Γιαχβέ» ἢ «Γιεχωβά». Ὡς σημειωθεῖ ὅτι ὅταν οἱ Ὁ συναντοῦν στήν ἐβραϊκὴ βίβλο τὸ *YHWH*, τὸ μεταφράζουν μὲ τίς λέξεις Κύριος ἢ Θεός.

Ὁ Χριστὸς ὅμως μιλάει γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ποὺ φανέρωσε στοὺς ἀνθρώπους, «Ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα

τοῖς ἀνθρώποις οὓς δέδωκάς μοι ἐκ τοῦ κόσμου», ὅπως ἀναφέρει στὴν ἀρχιερατικὴ του προσευχὴ πρὸ τοῦ Πάθους (Ἰωάν 17,6), ἓνα ὄνομα ποὺ προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν ταυτότητα τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, καὶ συνακόλουθα, ὁ Θεός εἶναι ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, καὶ μάλιστα ὡς Ἰησοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ θεολογία τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐπιμένει ὅτι τὸν Θεὸ μόνον διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ μπορούμε νὰ τὸν γνωρίσουμε. Ὁ Υἱὸς φανερώνει τὸν Πατέρα. Τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς εἶναι ὁ Υἱὸς του. Εἶναι τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, κατὰ τὸν ἀπόστολο Παῦλο (Φιλιπ 2,9). Ὁ Υἱὸς μᾶς φανερώνει τὸν Πατέρα. Γιὰ νὰ μᾶς τὸν φανερώσει θὰ γίνῃ ἄνθρωπος. Καὶ κάθε φορά ποὺ ἐπαναλαμβάνεται αὐτὴ ἡ ὑπερούσια γέννηση τοῦ Υἱοῦ μὲ τὸν καθαγιασμό τῶν τιμίων Δώρων, ἀγιάζεται ἐπίσης τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς.

2. Ἐπόμενη ἀναφορά τῆς προσευχῆς εἶναι ἡ πρόταση «ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου».

Ὅπως ἡ εἵσοδος τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ στὴ μήτρα τῆς Παρθένου Μαρίας ἐπιτελέστηκε μὲ τὴν ἐπέλευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, κατὰ τὴ διατύπωση τοῦ Κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου («Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι», Λουκ 1,35), ἔτσι καὶ ἡ εἵσοδος τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ στήν ἱστορία ἐγκαινιάστηκε μὲ τὴν ἔλευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὴν Πεντηκοστή, ὅπως καὶ πάλι ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς μᾶς καταθέτει στίς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων: «... καὶ ὥφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσ-

σαι ὥσει πυρός, ἐκάθισέ τε ἐφ' ἓνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου» (Πράξ 2,3-4). Αὐτὴ ἡ νέα ἐπέλευση τοῦ Πνεύματος εἶχε προαγγελεῖ ἀπὸ τὸν Χριστὸ στοὺς μαθητὲς του λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν Ἀνάληψή του: «...ὁμοῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας» (Πράξ 1,5). Ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἡμέρα μέχρι σήμερα ἐπιζητοῦμε αὐτὴ τὴν ἐπέλευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος σὲ κάθε θεία Λειτουργία, ζητώντας ἀπὸ τὸν οὐράνιο Πατέρα νὰ τὸ στείλει πρῶτα σ' ἐμᾶς, τοὺς συναγμένους «ἐπὶ τὸ αὐτό» ὡς μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἔπειτα στὰ τίμια Δῶρα, ὅπως διατυπώνεται στὴν εὐχὴ τῆς ἁγίας Ἀναφορᾶς, ὅταν ὁ ἱερέας ἐπεύχεται: «Ἔτι προσφερόμεν σοι τὴν λογικὴν ταύτην καὶ ἀναίμακτον λατρείαν, καὶ παρακαλοῦμέν σε καὶ δεόμεθα καὶ ἱκετεύομεν· κατάπεμψον τὸ Πνεῦμά σου τὸ Ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα».

Κατὰ τὸν Μυστικὸ Δεῖπνο ὁ Χριστὸς ἐπεσήμανε ὅτι δὲν θὰ ξαναπιεῖ κρασί εὐχαριστίας μὲ τοὺς μαθητὲς, μέχρι νὰ πιεῖ τὸ νέο κρασί μαζί τους στὴ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν, ὅπως καταγράφεται στὰ εὐαγγέλια: «Λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι οὐ

Ψαράδες σὲ βάρκα, Μύκονος, 1950-1955

μὴ πῖω ἀπ' ἄρτι ἐκ τούτου τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πῖνω μεθ' ὑμῶν καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρός μου» (Ματθ 26,29). Καὶ ὅπως εἶπαμε, αὐτὴ ἡ Βασιλεία ἐπιδημεῖ στὴν ἱστορία τὴν ἡμέρα τῆς μεγάλης τῆς Πεντηκοστῆς. Ἐγκαινιάζεται μὲ τὴν ἔλευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καὶ κάθε φορά πού προσερχόμαστε στὴ θεία Κοινωνία, προσερχόμαστε στὴν ἐπαναλαμβανόμενη Πεντηκοστὴ πού φέρνει τὸ Ἅγιο Πνεῦμα.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος εἶναι ὁ πρῶτος πού ἀναγνώρισε στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ τὸν θεμελιωτὴ τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἐξαγγέλλοντας ἀπὸ τὴν ἔρημο τῆς Ἰουδαίας τὸ κήρυγμα «Ἦγγικεν ἡ Βασιλεία τῶν οὐρανῶν» καὶ δείχνοντας τὸν Σωτῆρα Χριστό. Αὐτὴν τὴν προδρομικὴ ἐξαγγελία ὁ Χριστὸς τὴν ἐπιβεβαίωσε μὲ τὴ διδασκαλία του καὶ τὴν κήρυξε μὲ τὴν πράξη του, κάνοντάς την παρούσα μὲ τὴν ἰδρυση τῆς Ἐκκλησίας του. Ἐκτοτε, ἂν καὶ ἀναμενόμενη νὰ ἐπικρατήσῃ ἐπὶ πάντων τῶν ἐν οὐρανῶ καὶ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τὴ Β' παρουσία του, τὴν κάνει ἐπίσης παρούσα κάθε φορά πού ἐνεργεῖται τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας καὶ τῆς θείας Κοινωνίας, ὥστε νὰ ἐπιβεβαιώνεται ἡ διαπίστωση ὅτι τὴν ζοῦμε αὐτὴ τὴ Βασιλεία ἐδῶ καὶ τώρα, ἀλλὰ ὄχι ἀκόμα, ὅπως διακηρύσσουμε στὴ θεία Λειτουργία μετὰ τῆς θείας Κοινωνίας, παιανίζοντας τὸν ὕμνο: «Εἶδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ἐλάβομεν Πνεῦμα ἐπουράνιον, εὗρομεν πίστιν ἀληθῆ, ἀδιάριτον Τριάδα προσκυνοῦντες· αὕτη γὰρ ἡμᾶς ἔσωσεν».

(συνεχίζεται)

Μετάληψη τῶν συμπροσευχομένων Κληρικῶν

Παναγιώτη Ἱ. Σκαλτσῆ

Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Ἑρώτηση: Συμπροσευχομένου ἀρχιερέως στό ἱερό βῆμα, ὅταν θά κοινωνήσῃ θά προηγηθεῖ τοῦ/τῶν λειτουργοῦ/ῶν ἢ θά κοινωνήσῃ μετὰ ἀπό αὐτοῦς ὅπως ὁ συμπροσευχόμενος πρεσβύτερος;

π. Β.Θ.

Σύμφωνα μέ τίς πηγές πού καταγράφουν τήν τάξη τῆς θείας λατρείας ἡ σειρά πού τηρεῖται τήν ὥρα τῆς κοινωνίας τῶν κληρικῶν ἐντός τοῦ ἱεροῦ βήματος, ἀλλά καί τῶν πιστῶν γενικότερα ἐκτός αὐτοῦ ἔχει ὡς ἑξῆς: Οἱ Διαταγές τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (τέλη 4^{ου} αἰ.) καταγράφουν ὅτι πρῶτος μεταλαμβάνει «ὁ ἐπίσκοπος, ἔπειτα οἱ πρεσβύτεροι καί οἱ διάκονοι καί οἱ ὑποδιάκονοι καί οἱ ἀναγνώσται καί οἱ ψάλται καί οἱ ἀσκηταί, καί ἐν ταῖς γυναιξίν αἱ διάκονοι καί αἱ παρθέναι καί αἱ χῆραι, εἶτα τὰ παιδιά, καί τότε πᾶς ὁ λαός κατὰ τάξιν μετὰ αἰδοῦς καί εὐλαβείας ἄνευ θορύβου»¹.

Στήν τάξη ὅσον ἀφορᾷ τή θεία κοινωνία, χωρίς ὅμως πολλές λεπτομέρειες, ἀναφέρεται καί τό περί ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας ἀποδιδόμενον στόν ἅγιο Διονύσιο τόν Ἀρεοπαγίτη ἔργο (6^{ος} αἰ.). Ὁ ἐπίσκοπος ὡς προεστώς τῆς συνάξεως ἀφοῦ ἱεουργήσῃ «τάς ἱεράς θεωουργίας ... εἰς κοινωνίαν αὐτῶν ἱεράν αὐτός τε ἔρχεται, καί τοὺς ἄλλους προτρέπεται. Μετασχὼν δέ καί μεταδοὺς τῆς θεαρχικῆς κοινωνίας εἰς εὐχαριστίαν ἱεράν καταλήγει»². Σύμφωνα δέ μέ τήν παράφραση τοῦ Παχυμέρη ὁ ἐπίσκοπος «πρῶτον δέ μεταλαμβάνει, καί οὕτω μεταδίδωσιν... πρῶτον φωτισθῆναι

καί οὕτω φωτίσαι»³. Κάτι ἀνάλογο συμβαίνει καί στό κήρυγμα τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ὅπου «πρῶτον ὀφείλει φωτοειδῆς ὁ διδάσκαλος εἶναι καί ἔπειτα ἐπιχειρεῖν φωτίζειν ἐτέρους διὰ τῆς διδασκαλίας»⁴.

Αἰῶνες ἀργότερα, ὁ ἅγιος Συμεὼν Θεσσαλονίκης (†1429) ἀνακεφαλαιώνοντας οὐσιαστικά τή σχετική μέ τό θέμα μας παράδοση ἐπισημαίνει ὅτι ἡ θεία κοινωνία γίνεται κατὰ τάξιν «διὰ τὴν εὐταξίαν τε καί δικαιοσύνην, καί τὴν ἀπὸ τῆς ταπεινοφροσύνης εὐλάβειαν. Ἐκαστος γάρ ἐν τῷ οἰκείῳ τάγματι μετέχει τῶν μυστηρίων»⁵. Συγκεκριμένα ἐντός τοῦ ἱεροῦ βήματος δέν μεταλαμβάνουν παρὰ μόνο οἱ ἀρχιερεῖς, οἱ πρεσβύτεροι καί οἱ διάκονοι «ὅτι καί αἱ τρεῖς τάξεις αὗται ἐντὸς μόναι χειροτονοῦνται τοῦ βήματος. Οἱ λοιποὶ δὲ ἔξωθεν τούτου»⁶. Πρῶτος κοινωνεῖ ὁ ἀρχιερεὺς «ὡς καί ἐν τοῖς ἀρχαγγέλοις οἱ πρῶτοι πρῶτον μετέχουσι, καί δι' αὐτῶν οἱ μέσοι, καί μετ' ἐκείνους οἱ λοιποί, ὡς φησι Διονύσιος. Ὅθεν καί δι' ἀρχιερέως ἐπίσκοποι τε καί ἱερεῖς, καί διὰ τῶν ἱερέων οἱ λοιποὶ πάντες ἱερεῖς καί διάκονοι»⁷. Ἀκολουθῶς μέ τή σειρά κοινωνοῦν ἐκτός τοῦ βήματος, μέ λαβίδα, «ὑποδιάκονοί τε, καί σὺν αὐτοῖς ἀναγνώσταις οἱ ὑμνωδοί· μεθ' οὓς πάλιν κοι-

νωνοῦσιν οἱ τοῦ μοναχικοῦ σχήματος, ὡς προέχοντες τοῦ λαοῦ. Καὶ μετὰ τούτους κατὰ τάξιν αὖθις οἱ λαϊκοί»⁸. Λεπτομέρειες γιὰ τὴν ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ βήματος κοινωνία ὅταν λειτουργεῖ ἓνας ἱερέας μέ διάκονο ἢ ὅταν γίνεται συλλειτουργο (ἀρχιερατικό ἢ ἱερατικό) μπορεῖ κανεὶς νὰ βρεῖ τόσο στὸν ἅγιο Συμεών⁹, ὅσο καὶ στὰ εὐχολόγια ἢ τίς διατάξεις πού περιγράφουν τὴ θεία Λειτουργία¹⁰.

Ὁ ἅγιος Συμεών Θεσσαλονίκης στὸ πλαίσιο τῶν ὁσων γράφει γιὰ τὸ πῶς γίνεται ἡ θεία κοινωνία ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ ἱεροῦ βήματος ἀναφέρεται καὶ στὸ ἔθος τῆς ἀλληλοκοινωνίας σύμφωνα μέ τὸ ὁποῖο στίς χειροτονίες καὶ στὰ συλλειτουργα ὁ ἓνας κοινωνοῦσε τόν ἄλλον· «Τὰ θεία παρ' ἀλλήλων ἀλλήλοις ἡμῖν δίδονται φιλανθρωπία Θεοῦ»¹¹. Τὴν πρακτικὴ αὐτὴ ὁ ἅγιος Συμεών σέ ἄλλο σημεῖο τὴν ἀμφισβητεῖ λέγοντας: «Μεταλαμβάνει πρῶτον αὐτός (ὁ ἀρχιερεὺς) τοῦ ἁρτου καὶ μετέχει τοῦ φρικτοῦ ποτηρίου· οὐ γὰρ ἄλλος αὐτῷ μεταδίδωσιν, εἰ μὴ πού τις τῶν ὁμοταγῶν, ἀρχιερεὺς δηλονότι»¹². Ἡ ἑτεροκοινωνία ἐπομένως μπορεῖ νὰ γίνῃ μεταξύ λειτουργῶν τοῦ ἰδίου βαθμοῦ. Ἐνας ἱερέας δέν μπορεῖ νὰ κοινωνήσῃ ἓναν ἐπίσκοπο, ὅπως καὶ ἓνας διάκονος δέν μπορεῖ, κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνες (18° Α' Οἰκ. Συνόδου καὶ 7° τῆς ἐν Τρούλῳ Γ' Οἰκ. Συνόδου), νὰ κοινωνήσῃ ἓναν πρεσβύτερο καθόσον «παρὰ τάξιν ἐστὶ τὸ γινόμενον». Ὅλα πρέπει νὰ γίνονται «τοῖς ἰδίοις μέτροις»¹³. Σέ κάθε περίπτωσιν, μολονότι τὸ ἔθος τῆς ἀλληλοκοινωνίας δέν τηρεῖται σήμερα, ἡ σύγχρονη περί τὴν θεία λατρεία ἔρευνα καταγράφει τὸ γεγονός, ἐφόσον αὐτὸ μαρτυρεῖται σέ ση-

μαντικὲς πηγές, ὅπως τὸ Εὐχολόγιο τῆς Κωνσταντινουπόλεως (Coislin gr 213 τοῦ ἔτους 1027) καὶ παλαιές διατάξεις τῆς θείας Λειτουργίας (Χφ Βρετανικοῦ Μουσείου ἀρ. 34060, 12^{οῦ} αἰ.¹⁴ καὶ Δημητρίου Γεμιστοῦ, 14^{οῦ} αἰ.)¹⁵. Ὁ Παναγιώτης Τρεμπέλας ἀναφερόμενος στὸ θέμα αὐτὸ σημειώνει ὅτι ἡ ἑτεροκοινωνία μαρτυρεῖ «πνεῦμα σχεδὸν εἰπεῖν ἀδελφικῆς ἰσότητος μεταξύ ἐπισκόπου καὶ πρεσβυτέρων, καθὼς καὶ μεταξύ πατριάρχου καὶ ἀρχιερέων τυγχάνει»¹⁶.

Ἀπὸ τὰ ὅσα, ἔστω ἀποσπασματικά, ἀναφέραμε παραπάνω φαίνεται ὅτι οἱ πηγές καταγράφουν μόνον τὴ σειρά πού κοινωνοῦν οἱ λειτουργοῦντες ἀρχιερεῖς/πρεσβύτεροι καὶ δέν δίδουν πληροφορίες γιὰ τὴ μετάληψη τῶν συμπροσευχομένων κληρικῶν. Τὸ κενὸ αὐτὸ καλύπτουν σύγχρονες, μέ ἐκκλησιολογικά καὶ λειτουργικά κριτήρια, τοποθετήσεις, τίς ὁποῖες καὶ ἐπικαλούμαστε. Στὸν κώδικα εἰδικῶν θεμάτων ἐκκλησιαστικῆς τάξεως καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἐθιμοτυπίας, κατὰ τὰ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος κυρίως ἰσχύοντα, (Ἀθήνα: Ἀποστολικὴ Διακονία 2009, σ. 111), σημειώνονται τὰ ἑξῆς: «Σημείωσις 17: Μὴ ἱεουργήσαντες τυχόν κληρικοί, οἵτινες ὁμως ἐπιθυμοῦσιν ὅπως κοινωνήσωσι, περιβάλλοντας τὰ ἀπαραίτητα ἅμφια αὐτῶν, ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς ἱερωσύνης τόν ὁποῖον ἕκαστος ἔχει καὶ προσέρχονται πρὸς μετάληψιν τοῦ θείου σώματος καὶ αἵματος, ὡς ἑξῆς: Οἱ ἀρχιερεῖς, μετὰ τοὺς λειτουργήσαντας ἀρχιερεῖς· οἱ ἱερεῖς, μετὰ τοὺς λειτουργήσαντας ἱερεῖς· καὶ οἱ διάκονοι, μετὰ τοὺς διακονήσαντας εἰς τὴν θείαν Λειτουργίαν διακόνους. Οἱ ὡς ἄνω ἱερεῖς καὶ διάκονοι

πρό τῆς ἐνδύσεως τῶν ἱερῶν αὐτῶν ἀμφίων λαμβάνουσι προηγουμένως εὐλογίαν παρὰ τοῦ προεξάρχοντος ἀρχιερέως, ἐνῷ οἱ ἀρχιερεῖς ποιοῦσι τούτῳ "σχῆμα" μόνον ... Ἐν Ἀγίῳ Ὅρει καὶ ἀλλαχοῦ οἱ μὴ ἱερουργήσαντες κληρικοί κοινωνοῦσιν ἐκτός τοῦ ἱεροῦ βήματος ὡς οἱ λαϊκοί»¹⁷.

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Καλλιουπόλεως καὶ Μαδύτου κ. Στέφανος στὴ Σύναξη Ἱεραρχίας Οἰκουμενικοῦ Θρόνου (2.9.2024), ἀναπτύσσοντας τὸ θέμα «Τὸ Τυπικόν καὶ ἡ Λειτουργικὴ παράδοσις τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν παρατηρούμεναι ἀποκλίσεις» μεταξύ τῶν ἄλλων γράφει καὶ τὰ ἐξῆς πού ἀφορροῦν τὸ θέμα μας. «2. Στὴν Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ἡ μετάληψη τῶν συμπροσευχομένων κληρικῶν, διακόνων, πρεσβυτέρων, ἀκόμα καὶ ἀρχιερέων, γίνεται μετὰ ἀπὸ τὸν τελευταῖο διακονήσαντα διάκονο, καὶ ὄχι πρό αὐτοῦ. Ὁ μακαριστὸς Ἀρχιμανδρίτης Δοσίθεος Κανέλλος ἀναφέρει: "Τοῦτο γὰρ ὑπερβαυμάζοντες πολλάκις εἶδομεν ἐν ταῖς αὐλαῖς τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ μητρὸς Ἐκκλησίας, ὅπου ἐπίσκοποι μὴ λειτουργήσαντες ἐκοινωνοῦν ὕστερον ἀπὸ τὸν διάκονον"»¹⁸.

Συμπερασματικά, μποροῦμε νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι κατὰ μία πρακτικὴ οἱ συμπροσευχόμενοι ἐπίσκοποι γιὰ λόγους προφανῶς τιμῆς καὶ εὐγενείας κοινωνοῦν πρῶτοι. Σύμφωνα μέ τὸν κώδικα εἰδικῶν θεμάτων ἐκκλησιαστικῆς τάξεως καὶ ἐθιμοτυπίας οἱ μὴ ἱερουργήσαντες τυχόν κληρικοί κοινωνοῦν στό τέλος, ἀνάλογα ὅμως μέ τὸν βαθμὸ ἱερωσύνης πού φέρει ὁ καθένας, δηλαδή οἱ ἀρχιερεῖς, μετὰ τοὺς λειτουργήσαντες ἀρχιερεῖς, οἱ πρεσβύτεροι μετὰ τοὺς λειτουργήσαντες ἱε-

ρεῖς καὶ οἱ διάκονοι μετὰ τοὺς διακόνους. Κατ' ἄλλην ἄποψη πού καταγράφει τὴ λειτουργικὴ παράδοση τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἡ κοινωνία τῶν συμπροσευχομένων κληρικῶν, ἀκόμη καὶ ἀρχιερέων γίνεται μετὰ τὸν τελευταῖο διακονήσαντα διάκονο. Σέ κάθε περίπτωση οἱ λειτουργικὲς πηγές μᾶς πληροφοροῦν γιὰ τὴ σειρά καὶ τὴν τάξιν πού τηρεῖται κατὰ τὴν κοινωνία τῶν λειτουργούντων κληρικῶν. Τὸ γράμμα ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα αὐτῶν τῶν πηγῶν, τίς ὁποῖες καὶ ἀναφέραμε, μπορεῖ νὰ φωτίσει καὶ τὸ δέον γενέσθαι κατὰ τὴν κοινωνία τῶν συμπροσευχομένων στὴ θεία Λειτουργία κληρικῶν.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. *Sources Chrétiennes* VIII, 13, 14, 336, 208-210 (=PG 1:1109A). 2. *Περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας*, Γ', 1, PG 3:425, 428A. 3. PG 3:469D. 4. PG 3:472A. 5. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, *Διάλογος...*, ἡΘ', PG 155:300B. 6. PG 155:301A. 7. PG 155:300C. 8. PG 155:297A. 9. PG 155:300CD, 744BCD. 10. Βλ. Π.Ν. Τρεμπέλας, *Αἱ τρεῖς Λειτουργίαι κατὰ τοὺς ἐν Ἀθήναις κώδικας*, Ἀθήνα ²1982, σ. 13-14, 141-147. R.F. Taft, *A History of the Liturgy of St. John Chrysostom*, vol. VI. *The Communion, Thanksgiving, and Concluding Rites* [Orientalia Christiana Analecta 281], Roma 2008, σ. 100-119. 11. PG 155:428B. 12. PG 155:744B. 13. Γ. Ράλλης – Μ. Ποτλῆς, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν Κανόνων*, τ. 2, Ἀθήνα 1852 (ἀκριβῆς ἀνατύπωσις, Θεσσαλονίκη: Βασ. Ρηγόπουλος 2002), σ. 154-158· 320-324. 14. R. Taft, "The Pontifical Liturgy of the Great Church according to a twelfth-century Diataxis in codex British Museum add. 34060", *Orientalia Christiana Periodica* 45 (1979) 279-307 καὶ 46 (1980) 89-124. 15. Aleksej Dmitrievskij, *Opisanie liturgitseskich rukopisej*, II, Κίεβο 1901 (φωτ. ἀνατ. 1965), σ. 315-316. 16. Τρεμπέλας, ὁ.π., σ. 141. Βλ. καὶ *Θεία Λειτουργία κατὰ τὴν τάξιν τῆς ἐν τῷ Ἀθῶ Μονῆς τοῦ Βατοπαιδίου. Σύντομα σχόλια*, Ἱερά Μεγίστη Μονὴ Βατοπαιδίου, Ἅγιον Ὅρος 2020, σ. 199-203. R.F. Taft, *A History of the Liturgy of St. John Chrysostom*, ὁ.π., σ. 100-122. 17. Βλ. καὶ Ἀρχιεπισκόπου πρῶην Ἀθηνῶν Χριστοδούλου (†), *Τάξις τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἐσπερινοῦ, τοῦ ὄρθρου, καὶ τῆς θείας Λειτουργίας*, Ἀθήνα 2000, σ. 61. Πρωτ. Σεραφεῖμ Φαράσσογλου, «Λειτουργικαὶ παρατυπίαι», *Επιστημονικὴ Παρουσία Θεολόγων Χάλκης Ε'* (2002) 656. 18. Βλ. ἴσοσελίδα «Φῶς Φαναρίου», 4.9. 2024.

Κυριακή Πατέρων τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου (ἐφέτος Ε΄ Κυριακή Ματθαίου)

πρωτ. Βασιλείου Θερμοῦ
πρ. Καθηγητοῦ ΑΕΑΑ - Παιδοψυχιάτρου

Οἱ σπουδαῖοι ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι τιμῶνται σήμερα, ἀδελφοί μου, γενικά παραμένουν ἄγνωστοι. Μνημονεύονται ὅλοι μαζί, συνολικά 630, πάντοτε μιὰ Κυριακή τοῦ Ἰουλίου. Ἀξίζει ἡ ἀναφορά στό ἔργο τους στό σημερινό μας κήρυγμα καί πιστεύω ὅτι θά ἀντιληφθῇτε τό γιατί.

Ὅπως θά γνωρίζετε, οἱ Οἰκουμενικές Σύνοδοι, ἐκτός ἀπό διάφορα σημαντικά ἐκκλησιαστικά θέματα τά ὁποῖα ρύθμισαν, ἀποφάσισαν καί τήν ὀριστική διατύπωση τῶν δογμάτων. Λέγοντας δόγματα ἐννοοῦμε τίς θεμελιώδεις ἀλήθειες τῆς πίστεως μας. Εἶναι αὐτά πού μᾶς κάνουν Χριστιανούς καί στρέφουν τόν ἀγῶνα μας πρός τήν σωστή κατεύθυνση.

Οἱ Ἅγιοι Ἱεράρχες οἱ ὅποιοι τό 451 συγκεντρώθηκαν στήν Χαλκηδόνα, ἀπέναντι ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη, εἶχαν νά ἀντιμετωπίσουν πλανεμένες ἀντιλήψεις γιά τό ποιός εἶναι ὁ Χριστός. Τήν Ἐκκλησία ταλαιπωροῦσαν δύο αἱρέσεις ἀντίθετες, αὐτή πού ὑποστήριζε πώς ὁ Χριστός εἶναι μόνο Θεός καί ἐκείνη πού νόμιζε πώς ἦταν τέλειος μέν ἀλλά ἄνθρωπος μόνο. Καί ἡ Σύνοδος ξεκαθάρισε πώς εἶναι Θεάνθρωπος, ἔχει δύο φύσεις δηλαδή.

Ἀδελφοί μου, τά δόγματα φανερώνουν τί εἶδους Χριστιανοί εἴμαστε. Τί σημαί-

νει ὅτι ὁ Χριστός μας εἶναι Θεάνθρωπος; Ποιά σημασία ἔχει αὐτό γιά ἐμᾶς; Καί ὅμως, ἀπό τό πῶς θά βιώσουμε αὐτή τήν ἀλήθεια ἐξαρτᾶται ἡ ποιότητα τῆς πίστεως μας. Τό ἄν σκεφτόμαστε καί πράττουμε σύμφωνα μέ τίς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ καθορίζει ἄν ἡ χριστιανωσύνη μας εἶναι ὑγιής ἢ ἄρρωστη.

Οἱ Πατέρες πού γιορτάζουμε σήμερα γνώριζαν πολύ καλά, μέ τόν φωτισμό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅτι στό Πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ μπόρεσαν νά συνυπάρξουν ἡ θεϊκή μέ τήν ἀνθρώπινη φύση χωρίς ἡ μία νά ἐπηρεάζει τήν ἄλλη. Οἱ λέξεις πού χρησιμοποίησαν γιά νά περιγράψουν τό φαινόμενο ἦταν ἀσυγχύτως (δηλαδή χωρίς νά μπερδεύονται ἡ νά συγχωνεύονται) καί ἀδιαιρέτως (χωρίς νά ἀποχωρίζονται καί νά διασπῶνται).

Μά, πῶς γίνεται αὐτό; Πῶς εἶναι δυνατόν νά μήν παραμερίζει ἡ μιὰ φύση τήν ἄλλη; Πῶς συνεργάζονται; Αὐτές εἶναι πολύ λογικές ἀπορίες, μόνο πού ἐδῶ ἔχουμε καταστάσεις πού ξεπερνοῦν κατά πολύ τίς δυνατότητες τῆς λογικῆς μας. Καί εὐτυχῶς. Διότι μόνο ἔτσι θά μπορούσαμε νά σωθοῦμε.

Γιατί; Διότι ὁ Θεός πῆρε τήν πρωτοβουλία νά κάνει τά ἀνθρώπινα δικό Του τόπο, ἔτσι ὥστε τά δικά Του, ἡ θεότητα, νά γίνουν τόπος τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτό

είναι άγιασμός και θέωση. Μέ τό νά υπάρχουν μαζί, για πάντα, οί δύο φύσεις στον Χριστό μπορεί πλέον ό καθένας μας νά γίνει θεός κατά χάριν.

Αυτό είναι, μέ δυό λόγια, τό μυστήριο τής σωτηρίας μας. Όμως υπάρχει και κάποια άλλη σημαντική συνέπεια του άσυγχύτως και άδιαιρέτως για τή ζωή μας. Ποιά είναι αυτή; ό άνθρωπος τώρα μπορεί νά συνυπάρχει και νά συνεργάζεται μέ τόν Θεό.

Γνωρίζουμε, άδελφοί μου, πώς όλοι μας έχουμε τήν τάση νά σκεφτόμαστε μέ τήν λογική τών άκρων. Ή τό ένα θά ισχύει ή τό άλλο, δύσκολα μπορεί νά συλλάβει τό μυαλό μας ότι δύο καταστάσεις ισχύουν ταυτόχρονα. Έτσι λοιπόν, τόν τέταρτο και τόν πέμπτο αιώνα μετά Χριστόν, άλλοι σκέφτονταν ότι μπροστά στην θεϊκή φύση ή ανθρώπινη δέν θά μπορούσε νά σταθ ή, ένω άλλοι θεωρούσαν πώς ή θεϊκή άπουσίαζε διότι δέν θά μπορούσε νά συνυπάρξει μέ τήν ανθρώπινη. Και ή Δ' Οικουμενική Σύνοδος είπε «όχι» και στίς δύο πλευρές!

Μετά τήν Ένανθρώπηση, λοιπόν, μάς χαρίστηκε τό δώρο νά συνυπάρχουμε μέ τόν Θεό και νά συνεργαζόμαστε μαζί Του. Μας πρόσφερε τήν άνεκτίμητη εύλογία νά δέχεται τήν προσωπικότητά μας, νά σέβεται τήν έλευθερία μας, νά στέλνει τή Χάρη Του μέσα από τούς ιδιαιτέρους δρόμους πού έχει κάθε ψυχή. Μέ τόν τρόπο αυτό, καθώς ό άνθρωπος αγιάζεται, λαμβάνει σάρκα και όσθα πάλι ό Χριστός μέσα σέ αυτόν, μέ έναν ξεχωριστό τρόπο κάθε φορά. Όπως

έγραψε ό Άγιος Μάξιμος ό Όμολογητής, «ό Υιός και Λόγος του Θεού επιθυμεί σέ κάθε ανθρώπινη πράξη, νά ενεργείται ξανά τό μυστήριο τής Ένανθρωπήσεώς Του». Ναί, κάθε Άγιος είναι ό Χριστός μέ διαφορετική μορφή! Όπως αντιλαμβανόμαστε, ή ψυχή και ή ζωή του καθενός μας γίνονται ό χώρος εκείνος όπου ξετυλίγεται και πάλι τό άσύλληπτο μυστήριο τής συνεργασίας Θεού και ανθρώπου, όπως έγινε για πρώτη φορά μέ τήν Παναγία μας. Μέσα στο νοῦ μας και στην καρδιά μας υπάρχουν πιά μαζί και συνεργάζονται, άσυγχύτως και άδιαιρέτως, τό θεϊκό μέ τό ανθρώπινο.

Συχνά χάνουμε αυτή τήν εύλογημένη ισοροπία. Άλλοτε ό άνθρωπος παραμερίζει και εξαφανίζεται, δηλαδή τά περιμένουμε όλα από τόν Θεό χωρίς νά κάνουμε έμεις όσα μάς αναλογούν. Και άλλοτε έμεις σπρώχνουμε τόν Θεό στην άκρη για νά πράξουμε τά δικά μας, σάν Αὐτός νά μήν υπάρχει ή σάν νά είναι έμπόδιο. Αὐτούς τούς δύο κινδύνους θέλει νά διώξει από τή ζωή μας ό Χριστός. Αὐτούς τούς δύο τρόπους νά ζημιωθούμε πνευματικά προλαβαίνει και διορθώνει τό δόγμα τής Χαλκηδόνας. Νά γιατί έχουν ύπαρξιακή σημασία οί αλήθειες τής πίστης.

Οί Άγιοι πού γιορτάζουμε σήμερα συνέχισαν τό έργο του Χριστού και τό έκαναν πιο φανερό στά μάτια μας. Μακάρι νά τό συνειδητοποιήσουμε ώστε νά πιάσει τόπο και για έμας αυτό τό άσύλληπτο δώρο! Δηλαδή νά γίνουμε χριστοειδείς, όμοιοι μέ τόν Χριστό.

Κυριακή Στ' Ματθαίου (Ἡλίου τοῦ Θεσβίτου)

Πρωτ. Γεωργίου Δορμπαράκη
Ἐφημ. Ἰ.Ν. Ἀγίας Παρασκευῆς Καλλιπόλεως, Ἰ.Μ. Πειραιῶς

«Ἡλίας ἄνθρωπος ἦν ὁμοιοπαθὴς ἡμῖν...» (Ἰακ. 5,17)

Γιὰ τὸν προφήτη Ἡλία (10^{ος}-9^{ος} π.Χ. αἰ.), πού τό ὄνομά του σημαίνει «ὁ Θεός μου εἶναι ὁ Γιαχβέ», δέν μπορεῖ κανεῖς νά μιλήσει εὐκολα. Διότι ἀποτελεῖ ὄχι ἓναν ἀπλῶς ἀπό τούς πολλούς προφῆτες, τούς σταλμένους ἀπό τόν Θεό νά κηρύξουν μετάνοια καί νά προαναγγείλουν τήν ἔλευσίν Του, ἀλλά, θά λέγαμε, τή συμπτυκνωμένη, στό ἀνώτερο δυνατό σημεῖο, προφητική παρουσία, τήν «κρηπίδα τῶν προφητῶν» κατὰ τό ἀπολυτίκιό του, ἐκεῖνον πού ἔζησε μ' ἓναν ἀσκητικό καί ἐνάρετο τέτοιο τρόπο, πού ἔκανε τόν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό νά τονίσει τήν ἀγιότητά του, καθὼς τήν εἶδε ν' ἀντανακλᾶται στό πρόσωπο τοῦ μεγαλυτέρου τῶν προφητῶν Ἰωάννη τοῦ Προδρόμου. Ὁ ἴδιος δηλαδή ὁ Χριστός εἶπε ὅτι ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος εἶναι ἡ συνέχεια καί ἡ παρουσία τοῦ Ἡλία, ὡς πρὸς τό προφητικό χάρισμα πού εἶχε, καί ἐγκωμίασε τή μεγαλοσύνη τοῦ Ἰωάννη, συνεπῶς καί τοῦ «προκατόχου» τοῦ Ἡλία.

Ὅμως, ὁ προφήτης μέσα στή μεγαλοσύνη του λόγω τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἀποτελεῖ καί μία «ἀποτυχία», ἡ ὁποία γιά ὅλο τό ἀνθρώπινο γένος λειτούργησε ὡς ἡ ἐξαιρετικότερη εὐλογία. Ἐννοοῦμε ὅτι ὁ Ἡλίας μέ τόν ζῆλο του γιά

τόν νόμο τοῦ Θεοῦ, ζῆλο πού ἦταν κυριολεκτικά φωτιά, ἤθελε διαμιᾶς, ἄμεσα νά κάνει τούς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς του νά μετανοήσουν καί νά στραφοῦν πρὸς τόν Θεό. Ἡ ζηλωτική αὐτὴ ἐπιθυμία του ἔβλεπε ὅτι δέν εὐδοκούνταν –οἱ πολλοί ἀντιδρούσαν μέ τήν ἐπιμονή στό δικό τους ἁμαρτωλό θέλημα, τό ὁποῖο ἐνισχυόταν μέ τήν ἀπειλητική παρουσία καί τήν ἐνίσχυση τῆς εἰδωλολάτρισσας βασιλίσσας Ἰεζάβελ– γι' αὐτό καί θλιβόταν καί «ἀρρώσταινε», κάνοντάς τον νά τά «βάζει» καί μέ τόν Θεό(!), πού ἀνεχόταν μέ ἀγάπη τόν λαό Του καί προσδοκοῦσε μέσα στό βάθος τοῦ χρόνου τή μετάνοιά του. Γιὰ τόν προφήτη, ἡ ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ θά ἔπρεπε νά γίνεи μέ τρόπο πού θά φόβιζε τόν λαό: μέ ἀπειλές καί μέ τιμωρίες, κυριολεκτικά «μέ φωτιά καί μέ τσεκούρι». Ὁ οἶκος τοῦ κοντακίου τῆς ἐορτῆς εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἐνδεικτικός ἐπ' αὐτοῦ: «Τὴν πολλὴν τῶν ἀνθρώπων ἀνομίαν, Θεοῦ δὲ τὴν ἄμετρον φιλανθρωπίαν, θεασάμενος ὁ προφήτης Ἡλίας, ἐταράττετο θυμούμενος, καί λόγους ἀσπλαγχνίας πρὸς τὸν εὐσπλαγχνον ἐκίνησεν: Ὁργίσθητι, βοήσας, ἐπὶ τοὺς ἀθετήσαντάς σε, Κριτὰ δικαιοτάτε. Ἀλλὰ τὰ σπλάγχνα τοῦ ἀγαθοῦ, οὐδόλως παρεκίνησε πρὸς τὸ τιμωρήσα-

σθαι τοὺς αὐτοὺς ἀθετήσαντας. Ἀεὶ γὰρ τὴν μετάνοιαν πάντων ἀναμένει, ὁ μόνος φιλόανθρωπος» (Βλέποντας ὁ προφήτης Ἡλίας ἀπὸ τῆς μιᾶς τὴν πολλή ἀνομία τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλή τὴν ἁμετρη φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ ταρασσόταν καὶ θύμωνε, γι' αὐτὸ καὶ κίνησε λόγους ἀσπλάχνιας πρὸς τὸν εὐσπλαγχνο Θεὸ φωνάζοντας: Δεῖξε τὴν ὀργή Σου, Κριτὴ Δικαιοσύνης. Ἀλλὰ καθόλου δὲν παρακίνησε τὰ σπλάγχνα ἀγάπης τοῦ Ἀγαθοῦ ὥστε νὰ τιμωρήσει αὐτοὺς πού τὸν εἶχαν παρακούσει. Διότι πάντοτε ὁ μόνος φιλόανθρωπος περιμένει τὴ μετάνοια ὅλων).

Ἔτσι στό πρόσωπο τοῦ Ἡλίου βλέπουμε, ὅπως εἶπαμε, τὴν εὐλογημένη γιὰ μᾶς «ἀποτυχία» του. Ὁ προφήτης εἶναι ἡ ἀνθρώπινη πρόταση σωτηρίας, πού, εὐτυχῶς, ἀπέτυχε: ὅποιος δὲν μετανοεῖ καὶ δὲν ὑπακούει στὸν Θεό, νὰ τιμωρεῖται, νὰ καταφλέγεται – πρόταση πού τὴν εἶδαμε νὰ ἐπαναλαμβάνεται κατὰ καιροὺς στὰ πρόσωπα τῶν διαφόρων ἱεροεξεταστῶν. Τό θέλημα τοῦ Θεοῦ ὅμως, ἡ «καρδιά» τοῦ Θεοῦ πατέρα, λειτουργεῖ μέ ἄλλον τρόπο: μέσα στό πλαίσιο τῆς ἁπειρης ἀγάπης Του, πού Τὸν κίνησε νὰ ἔλθει σ' ἐμᾶς, νὰ μᾶς σώσει, «τιμωρώντας» τὸν ἑαυτό Του καὶ αἶροντας τίς δικές μας ἁμαρτίες. Ἡ πρόταση τοῦ Θεοῦ ἦταν πράγματι... θεϊκή, ἀνώτερη ἀπὸ κάθε ἀνθρώπινη πρόβλεψη καὶ φαντασία. Καί τί ἔγινε λοιπόν;

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος, ὁ ὁποῖος ἀσχολήθηκε βαθυστόχαστα καὶ μέ τὴν περίπτωση τοῦ προφήτη Ἡλίου, βάζει τὸν ἴδιο τὸν Χριστό νὰ διαλέγε-

ται μέ τὸν προφήτη καὶ νὰ τοῦ λέει ὅτι δὲν σώζονται ἔτσι οἱ ἄνθρωποι. Μέ τίς δικές του ἐνέργειες, θὰ κατέστρεφε ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος. Ἡ παρουσία τοῦ προφήτη –λέει ὁ Χριστός, κατὰ τὸν ἱερό Χρυσόστομο– θὰ ἔκαιγε τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως ἡ φωτιά κατακαίει τὰ καλάμια. Γι' αὐτὸ καὶ «οὐ δύναται πῦρ συνοικεῖν καλάμῃ». Ὅποτε, γιὰ νὰ συνεχίσουμε τὴν ἐρμηνεία τοῦ ἁγίου Χρυσόστομου, ὁ Χριστός λέει στὸν προφήτη: θὰ σέ πάρω καὶ θὰ κατέβω ὁ Ἰδιος! Ἡ ἀνάληψη τοῦ προφήτη Ἡλίου δηλαδὴ ἀποτελεῖ καὶ τὴν ἐπιβεβαίωση τῆς ἀγιότητάς του, ἀλλὰ καὶ τὴ «σφραγίδα» τῆς ἀποτυχίας του. Τό περιστατικό μάλιστα ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ὅπου Κύριος ὁ Θεός ἐμφανίζεται στὸν προφήτη ὄχι μέσα στὸν δυνατὸ ἄνεμο, ὄχι μέσα στὸν μεγάλο σεισμό, ὄχι στὴν ἀπειλητική φωτιά, ἀλλὰ μέσα ἀπὸ τὴν ἀπαλή αὖρα δροσιᾶς, εἶναι ἀκριβῶς μέσα στό σκεπτικό πού περιγράψαμε.

Μέ ἄλλα λόγια, ἂν θέλουμε νὰ βοηθήσουμε καὶ τὸν ἑαυτό μας καὶ τοὺς ἄλλους, ἡ μόνη στάση μας εἶναι ἡ στάση τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ διακριτικοῦ σεβασμοῦ. Οἱ ἀπειλές καὶ οἱ τιμωρίες εἶναι ἡ ἀποτυχία κάθε φορά τῆς ἀνθρώπινης πρότασης.

Ψαράδες μαζεύουν
τὰ δίχτυα,
Αἴγινα, 1950-1955

Ἰχνηλατώντας τήν συνοδικότητα (XVII) Ἡ συνοδικότητα στόν Ἅγιο Κυπριανό Καρθαγένης (Α')

Ἀρχιμ. Ἀμφιλοχίου Μήλτου
Δρος Θεολογίας

Ὅπως ἔχουμε ἀναγγεῖλει, ἡ ἀναδρομή μας στήν ἀρχέγονη πατερική σκέψη πάνω στό θέμα τῆς συνοδικότητας θά περιλαμβάνει καί τόν Ἅγιο Κυπριανό, ἐπίσκοπο Καρθαγένης. Ἱερομάρτυρας στά μέσα τοῦ 3^{ου} αἰ., ὁ πρῶτος κατ' ἐξοχήν Πατήρ καί Διδάσκαλος τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας, σύμφωνα μέ τόν Στ. Παπαδόπουλο, ὁ Ἅγιος Κυπριανός θεωρεῖται, ἐπίσης, καί ὁ κύριος ἐκφραστής τῆς συνοδικότητος τῶν ἐπισκόπων, στό πλαίσιο τῆς θεολογίας του γιά τήν μοναδικότητα καί τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἐκκλησιολογική σκέψη τοῦ Ἀγ. Κυπριανοῦ εἶναι πολύ πλούσια καί δέν περιορίζεται, βέβαια, στό θέμα τῆς σχέσης μεταξύ τῶν ἐπισκόπων. Γιά παράδειγμα, ἀκολουθώντας τόν διδάσκαλό του Τερτυλλιανό, διατυπώνει τήν ιδέα τῆς σχέσης μεταξύ τῆς Ἀγίας Τριάδος καί τῆς Ἐκκλησίας (*De Orat. Dom.* 23, *PL* 4, 553). Ἰχνηλατώντας τό ζήτημα τῆς συνοδικότητας, θά ἐπικεντρωθοῦμε στήν διδασκαλία του σχετικά μέ τόν ἐπισκοπικό βαθμό, ἡ καθιέρωση τοῦ ὁποίου ἦταν τότε σχετικά πρόσφατη. Βρισκόμαστε λιγότερο ἀπό ἕνα αἰῶνα μετά τή σύνταξη τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀγίου Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου, πού συ-

νιστοῦν τήν πρώτη μαρτυρία διάκρισης τῶν τριῶν βαθμῶν τῆς ἱερωσύνης: ἕνας ἐπίσκοπος μέ περισσότερους ἱερεῖς καί διακόνους. Ἡ δομή αὐτή λαμβάνει πιό θεωρητική ἔκφραση στό ἔργο τοῦ Ἀγίου Κυπριανοῦ (γιά παράδειγμα στό ἔργο του *De Unitate* ἢ στίς ἐπιστολές του), χωρίς ὅμως νά συνιστᾷ ἕναν καθαρά θεωρητικό στοχασμό. Ὅπως καί στήν περίπτωση τοῦ Ἀγίου Ἰγνατίου, ἡ ἐκκλησιολογία τοῦ Κυπριανοῦ εἶναι καρπός ἐνός ἱστορικοῦ πλαισίου, τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀναγκῶν καί τῆς προσωπικῆς του ἐμπειρίας.

Βασικά σημεῖα τῆς περί συνοδικότητας θεολογίας τοῦ Ἀγ. Κυπριανοῦ εἶναι ἡ ἐνότητα τῶν ἐπισκόπων, ἡ σημασία τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου γιά τήν ἐνότητα αὐτή, τό *collegium* (ὁ σύλλογος) τῶν ἐπισκόπων, ἡ ἀποστολική διαδοχή, ἡ συλλογικότητα τῶν πρεσβυτέρων περί τόν ἐπίσκοπο καί ἡ σχέση ἀνάμεσα στήν τοπική καί τήν ὅλη Ἐκκλησία. Στό παρόν καί στά δύο ἐπόμενα σημειώματα, θά δοῦμε ἀκροθιγῶς πῶς παρουσιάζει τά θέματα αὐτά ὁ ἐπίσκοπος τῆς Καρθαγένης.

Ὅταν λέμε ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Καρθαγένης θεωρεῖται γενικά ὡς ὁ πατέρας τῆς ἐπισκοπικῆς συνοδικότητας, ἐννοοῦμε ὅτι, στόν ἀγῶνα του γιά τήν ὀρθόδοξη

διδασκαλία, ἔθεσε ιδιαίτερα τό ζήτημα τῆς σχέσης μεταξύ τῶν ἐπισκεφαλῆς τῶν Ἐκκλησιῶν, δηλαδή τῶν ἐπισκόπων, καί τῆς ἐνότητας τῆς Ἐκκλησίας στό σύνολό της, ἔχοντας εὐαισθησία σέ αὐτό πού σήμερα ὀνομάζουμε παγκόσμιο ἐπίπεδο. Αὐτή ἡ εὐαισθησία πρέπει νά γίνει κατανοητή στό πλαίσιο τῶν ἱστορικῶν προκλήσεων τῆς ἐποχῆς του. Ὁ 3^{ος} αἰ. σηματοδεύτηκε ὄχι μόνο ἀπό τή γεωγραφική καί δημογραφική ἐξάπλωση τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλά καί ἀπό σοβαρά προβλήματα, ὅπως διωγμοί, αἱρέσεις καί σχίσματα, τά ὅποια ὀδήγησαν τίς χριστιανικές κοινότητες νά συνειδητοποιήσουν περισσότερο ὅτι ἀνήκουν στήν «Μεγάλη Ἐκκλησία» καί νά διαμορφώσουν σταδιακά τήν κοινή διατύπωση τῆς πίστεως ἢ τόν βιβλικό κανόνα.

Ἡ σχέση μεταξύ τῶν ἐπισκόπων, καί ὡς ἐκ τούτου ἡ ὑπερτοπική διάσταση τῆς Ἐκκλησίας, ἐκδηλώνεται μέσω τῶν *litterae episcopales* καί ἰδίως μέσω τοῦ συνοδικοῦ θεσμοῦ. Ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Ἀγ. Κυπριανοῦ μᾶς παρέχει πολλές πληροφορίες γιά τήν ἀνταλλαγή ἐπιστολῶν μεταξύ ἐπισκόπων, ὅπως γιά τίς «ἐπιστολές κοινωνίας», οἱ ὁποῖες συχνά ἀκολουθοῦσαν τήν ἐκλογή καί χειροτονία ἑνός νέου ἐπισκόπου, προκειμένου νά πιστοποιηθεῖ ἡ νομιμότητα τῆς διαδικασίας καί νά ἐπιβεβαιωθεῖ ἡ κοινωνία μεταξύ τῶν ἐπισκόπων καί, ἐπομένως, μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐπιπλέον, ἡ πρακτική τῆς σύγκλησης συνόδων γειτονικῶν ἐπισκόπων, πού συνέρχονταν γιά νά ἀντιμετωπίσουν προβλήματα διδασκαλίας ἢ τάξεως, διαδόθηκε εὐρέως στήν Ἀφρική, στήν ἐποχή τοῦ Κυπρια-

νοῦ, καί οἱ ἐπιστολές του καταγράφουν ἔντονη συνοδική δραστηριότητα. Στό τέλος μιᾶς συνόδου, συνοδικές ἐπιστολές ἀποστέλλονταν συχνά σέ ἐπισκόπους πού δέν ἦταν παρόντες, ὅχι μόνο γιά νά τοῦς παρέχουν πληροφορίες σχετικά μέ τίς ἀποφάσεις πού ἐλήφθησαν, ἀλλά κυρίως γιά τήν προσχώρησή τους στήν συμφωνία πού ἐπιτεύχθηκε στήν σύνοδο.

Ὁ Κυπριανός δίνει ιδιαίτερη ἔμφαση στήν ἐνότητα τῶν ἐπισκόπων, ὅπως ἀναφέρεται στό γνωστό ἀπόσπασμα ἀπό τήν πραγματεία του *De Unitate* (5, 11-12): «Τό ἐπισκοπικό ἀξίωμα (ἀρχιερωσύνη) εἶναι ἓνα, καί κάθε ἐπίσκοπος κατέχει ἓνα ἀδιαίρετο μέρος του. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία, ἀλλά γίνεται πολλές ὅταν διευρύνεται μέ τήν ἀνάπτυξη πού τῆς δίνει καρποφορία». Ἡ ὀργανική ἐνότητα τῶν ἐπισκόπων, ἡ ὁποία βασίζεται στήν ὁμόνοια καί τήν ὁμοφωνία, ἐκφράζει τήν ἴδια τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Γιά νά δοθεῖ συγκεκριμένη ἔκφραση σέ αὐτή τή συμφωνία, εἶναι ἀπαραίτητο *convenire in unum* (Ep. 68, 5, 2), μιά πολύ συχνή ἔκφραση τοῦ Ἀγ. Κυπριανοῦ πού ἀναφέρεται ἰδίως στίς συνόδους τῶν ἐπισκόπων. Τό *in unum convenire* δέν σημαίνει μόνο τήν συνάθροιση ἀλλά οὐσιαστικά τήν συναίνεση (*consensio*, ἢ *commune consilium*). Σύμφωνα μέ τόν Ἀγ. Κυπριανό, τά σχίσματα εἶναι πολύ σοβαρά, καθὼς ἡ διάσπαση μεταξύ τῶν ἐπισκόπων σημαίνει διάσπαση τῶν Ἐκκλησιῶν, κατάσταση πού ὑπονομεύει τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας.

Σέ μία σημαντική ἐπιστολή του (66), ἀφοῦ παραθέτει τοῦς στίχους 67-69 ἀπό τό 6^ο κεφ. τοῦ *Κατά Ἰωάννην*, το-

νίζει: «Αὐτός πού μιλάει ἐδῶ εἶναι ὁ Πέτρος, πάνω στόν ὁποῖο οἰκοδομήθηκε ἡ Ἐκκλησία (πρβλ. *Ματθ.* 16:18), καί διδάσκει καί ἐξηγεῖ στό ὄνομα τῆς Ἐκκλησίας ὅτι, ἀκόμη καί ἂν ἕνα ὑπερήφανο πλῆθος ἀνθρώπων πού ἀρνοῦνται νά ἀκούσουν ἀποσχιστεῖ, ἡ Ἐκκλησία παρ' ὅλα αὐτά δέν ἀποχωρίζεται ἀπό τόν Χριστό, καί ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι ὁ λαός πού εἶναι ἐνωμένος μέ τόν ἐπίσκοπο, τό ποιμνιο πού προσκολλᾶται στόν ποιμένα του. Πρέπει, λοιπόν, νά ξέρετε ὅτι ὁ ἐπίσκοπος εἶναι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ (*episcopum in ecclesia*) καί ἡ Ἐκκλησία ἐν τῷ ἐπισκόπῳ, ὅτι ὅποιος δέν εἶναι μαζί μέ τόν ἐπίσκοπο δέν εἶναι μέσα στήν Ἐκκλησία καί ὅτι ὅσοι δέν ἔχουν εἰρήνη μέ ἐκείνους πού ὁ Θεός ἔχει περιβάλλει μέ τήν ἱερωσύνη, αὐταπατῶνται, ἔρχονται κρυφά καί νομίζουν ὅτι θά βροῦν μιά κρυφή κοινωνία μέ κάποιους, ἐνῶ στήν πραγματικότητα ἡ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία εἶναι μία καί καθολική, δέν εἶναι κομματισμένη οὔτε διαιρεμένη, ἀλλά εἶναι παντοῦ συνδεδεμένη, χάρις στό συνδεδεικό ὕλικό πού εἶναι ἡ ἀμοιβαία ἐνωση τῶν ἐπισκόπων» (*Ep.* 66, 8, 3, CCSL, 3C, σ. 443).

Θά πρέπει νά τονιστεῖ ὅτι ὁ Κυπριανός ταυτίζει σαφῶς τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας μέ τήν κοινωνία ἢ τήν ἐνωση τῶν ἐπισκόπων, ἀφοῦ πρῶτα ταύτισε τήν ἴδια τήν Ἐκκλησία μέ τήν κοινότητα στήν ὁποία προΐσταται ἕνας ἐπίσκοπος. Ἀπό αὐτό προκύπτει ὅτι κάθε ἐπίσκοπος πρέπει νά ἐξασφαλίζει ὄχι μόνο τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας του, ἀλλά καί τήν κοινωνία μέ τούς συνεπισκόπους του, πού ἐκδηλώνεται μέ τόν δεσμό τῆς

ἀδελφικῆς ἀγάπης. Ὁ δεσμός αὐτός δέν εἶναι ἠθικῆς τάξεως ἢ ἐκδήλωση ἀβρότητας, ἀλλά συνεπάγεται σημαντικές ἐκκλησιολογικές καί κανονικές συνέπειες.

Γράφοντας στόν ἐπίσκοπο Ἀντωνιανό σχετικά μέ τό σχίσμα του Νοβατιανοῦ, ὁ Κυπριανός ἐξηγεῖ ὅτι ἕνας ἐπίσκοπος, ἀκόμη καί ἕνας νόμιμα χειροτονημένος ἀπό κανονικούς ἐπισκόπους (ὅπως ὁ Νοβατιανός), ὁ ὁποῖος διακόπτει τήν κοινωνία μέ τούς «συν-ἐπισκόπους» του (*coepiscopi*), χάνει τήν ἐπισκοπική του ιδιότητα καί, θέτοντας ἔτσι τόν ἑαυτό του ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας, δέν μπορεῖ νά ὀνομάζεται οὔτε κἀν χριστιανός! Αὐτός ὁ ἐπίσκοπος προσπαθεῖ νά ἱδρύσει μιά ἄλλη Ἐκκλησία δίπλα στήν "*ecclesiam catholicam*", «τή μόνη Ἐκκλησία πού ἐγκαθιδρύθηκε ἀπό τόν Κύριο». «Ἐπομένως, αὐτός πού δέν διατηρεῖ οὔτε τήν ἐνότητα τοῦ πνεύματος οὔτε τόν δεσμό τῆς εἰρήνης, πού ἀποχωρίζεται ἀπό τήν Ἐκκλησία (ἀπό τόν δεσμό τῶν Ἐκκλησιῶν, *ecclesiae vinculo*) καί ἀπό τό σῶμα τῶν ἐπισκόπων (*sacerdotum collegio*), δέν μπορεῖ νά κατέχει οὔτε τήν ἐξουσία οὔτε τήν τιμή τοῦ ἐπισκόπου, ἀφοῦ ἐπέλεξε νά μήν διατηρήσει τήν ἐνότητα καί τήν εἰρήνη τοῦ ἐπισκοπικοῦ σώματος» (*Ep.* 55, 24, 4 CCSL, 3B, σ. 287). Σέ αὐτό τό ἀπόσπασμα βρίσκουμε ἕνα παράδειγμα τῆς ἔκφρασης *sacerdotum collegium*, «σύλλογος ἢ κολλέγιο ἐπισκόπων», πού θά μᾶς ἀπασχολήσει στό ἐπόμενο σημείωμα.¹

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Γιά βιβλιογραφία βλ. τό βιβλίο μας *Collégialité et Synodalité*, Paris: Cerf 2019, *Unam sanctam nouvelle série* 7, σ. 319-333.

Ἡ Ποιμαντική ὡς Θεολογία

Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου-Γρηγορίου Τύμπα
Ίατροῦ, Δρος Ψυχανάλυσης

Ἡ ποιμαντική ὡς θεωρία καί πράξις στήν Ἐκκλησία ἀπό αἰώνων ἦταν συνυφασμένη μέ τήν ζωή της – κυρίως τήν λειτουργική. Ἡ ἀρχική «σύναξις» τῶν Ἀποστόλων, οἱ πρώιμες ἀναφορές στά «λόγια» τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ, πρὶν ἀκόμη τήν συγγραφή τῶν Εὐαγγελίων, οἱ Ἀποστολικοὶ Κανόνες καί οἱ ἀναφορές τῶν πρωτοχριστιανικῶν πατέρων σέ «ποιμαντικά θέματα», ὅπως σήμερα ἀναφερόμαστε στήν σχέση τοῦ ποιμένα μέ τούς ποιμαινομένους, εἶχαν ὡς κέντρο τήν σχέση τοῦ πιστοῦ μέ τόν Χριστό, ἥτοι τήν «ποιμαντική» φροντίδα τοῦ πιστοῦ ἀπό τόν «Ποιμένα τόν καλό» – πάντα μέ κέντρο τήν θεία λατρεία. Γιά τόν λόγο αὐτό καί οἱ περίφημες Κατηχήσεις τοῦ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων στὸν πρώιμο 4^ο αἰ. ἀναπόδραστα εἶχαν ὡς θέμα τήν ἐνσωμάτωση τῶν πιστῶν στήν χριστιανική μυστηριακή ζωή, ἀρχομένης ἀπὸ τό βάπτισμα καί τό χρίσμα, τό ὁποῖο ἔμμεσα ἀναδεικνύεται ὡς ἡ κύρια ποιμαντική φροντίδα. Στὸν βασικό κορμό πολλῶν πατερικῶν ἔργων, ἀπὸ τήν ἐποχή των Καππαδοκῶν ἕως καί σήμερα, ἀκόμη καί σέ ἔργα μέ δογματικό περιεχόμενο πρὸς ἀντιμετώπιση τῶν αἱρέσεων, ἡ ποιμαντική διάσταση φαίνεται ὅτι εἶναι ἐνσωματωμένη στήν πατερική σκέψη χωρίς καμμία ιδιαίτερη ἀναφορά στὸν σύγχρονο ὅρο «ποι-

μαντική». Καθόλου τυχαῖο τό κορυφαῖο ἔργο τοῦ Νικολάου Καβάσιλα *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς*, καί πολλά ἄλλα ἔργα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς – ὅπως τοῦ Συμεῶν Θεσσαλονίκης, ὅπου οἱ λειτουργικὲς ἀναφορές βαδίζουν χέρι-χέρι μέ τίς ἀνθρωπολογικὲς καί «ποιμαντικὲς» ἀναλύσεις. Ἡ ποιμαντική θεωρία καί πράξις εἶναι ἀδιάσπαστα ἐνωμένα μέ τήν ἀδιαίρετη ζωή καί τό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας.

Σήμερα ὡστόσο, μᾶλλον παραγνωρίζεται αὐτή ἡ βαθύτερη διάσταση τῶν θεολογικῶν προοπτικῶν τῆς Ποιμαντικῆς (θεωρίας καί πράξης) γιὰ διάφορους λόγους, καθὼς τό λεγόμενο ποιμαντικό ἔργο τείνει νά ἀποτελεῖ «ξεχωριστό» τομέα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς στὸν νοῦ τῶν ἐμπλεκομένων. Ἐν μέρει αὐτό ὀφείλεται βεβαίως στίς καίριες ἐπιδράσεις ἀπὸ πολλαπλά ρεύματα ἀνά τούς αἰῶνες (πιετισμό, ἄκρατο ἀκτιβισμό, προβληματικὲς ἐκκλησιολογικὰ μοναστικὲς ἐπιρροές, σχίσματα, ἀτομική ἐκκλησιολογία, ἐθνικιστικὲς τάσεις, ἄκρατο μοντερνισμό κ.ἄ.). Ἀκόμη στό ὅτι, ἡ σύγχρονη θεώρηση τῆς ποιμαντικῆς εἶναι θῦμα τοῦ κατακερματισμοῦ τῆς θεολογίας σέ τομεῖς, ὅπως δογματικῆς, λειτουργικῆς, βιβλικῆς ἔρευνας κ.ο.κ.. Γιά τόν λόγο αὐτό, εἶναι ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη σήμερα οἱ οὐσιαστικὲς διαστάσεις τῆς Ποιμαντικῆς ἐπιστήμης νά

ἐπαναθεωρηθοῦν πέρα ἀπό τίς ὅποιες ἀτομικές ἀντιλήψεις καί τίς στερεοτυπικά θεωρημένες πρακτικές – πού συχνά συσκοτίζουν τό πεδίο της.

Ἐπιστρέφοντας στίς ρίζες, ἡ ἐντολή τοῦ Χριστοῦ στόν Ἀπόστολο Πέτρο, «ποίμαινε τὰ πρόβατά μου» (Ιω 21,16), ὁ λόγος Του «ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ὑμεῖς τὰ κλήματα» (Ιω 15,5), ὅπως καί τό Παῦλειο, «σὺ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἐξεκόπης ἀγριελαίου καὶ παρὰ φύσιν ἐνεκεντρίσθης εἰς καλλιέλαιον...» (Ρωμ 11,24), ἅμεσα φανερώνουν ὅτι ἡ βασική κλήση καί «κίνησις» τοῦ ἀνθρώπου ἐντός τοῦ Σώματος εἶναι ἡ ἔνταξή του στήν Ἄμπελο Χριστό. Δέν ὑπάρχει κάποια ἰδιαίτερη «ποιμαντική», πέραν τῶν μυστηρίων καί τῆς προσωπικῆς ἄσκησης, ὡς συνδυαστική καί συνεργική πράξη, ὥστε νά γίνεῖ δυνατή αὐτή ἡ ἔνταξη. Γι' αὐτό καί ὁ Μάξιμος Ὁμολογητής, πέρα ἀπό τήν θεώρησή του γιά τήν ὄντολογική καί ὑποστατική ἔνωση Χριστοῦ καί ἀνθρώπου στό πρόσωπό Του, πού δωρίζει ἐν δυνάμει τήν θέωση τοῦ ἀνθρώπου στά ἔσχατα, οὐδόλως ὑποτιμᾷ τήν κίνηση τοῦ ὄντος σέ αὐτήν τήν ζωή. Ὁ μέγας θεολόγος π. Δημήτριος Στανιλοάε ἐρμη-

νεύει ὅτι, «ἡ ὑψιστή θέωση τοῦ ἀνθρώπου στή μέλλουσα ζωή δέ ματαιώνει ὀλοκληρωτικά τήν ἀνθρώπινη ἐνέργεια» (σ. 34) καί ἀπαιτεῖ τήν ἐνχρονή κίνηση πρὸς τόν Θεό. Σέ αὐτήν τήν θεολογία τῆς «κίνησης» μπορεῖ λοιπόν νά στηριχθεῖ ἡ θεολογία τῆς Ποιμαντικῆς. Ἡ κίνηση αὐτή δέν στηρίζεται μόνον στήν ἄνωθεν χάρη διὰ τῶν μυστηρίων, ἀλλά ἀπαιτεῖ συνειδητή συνέργεια, ἥτοι πράξη αὐτοσυνειδησίας, μετάνοια καί ἀγάπη ἐκ μέρους ὅλων τῶν ἐμπλεκομένων.

Τό ἐρώτημα ἐπομένως πού προκύπτει εἶναι ἐάν σήμερα, μέσα στήν βερμπαντιστική, πλουτοκρατική καί ἀκτιβιστική πραγματικότητα τῆς ἐνοριακῆς ζωῆς ὑπάρχει χώρος γιά τό ζητούμενο, τό «ἐνὸς δὲ ἔστι χρεῖαν», ἥτοι τήν ἔνταξη καί κίνηση τοῦ ἀνθρώπου μέ ψυχή καί σῶμα μέσα στό ζωντανό Σῶμα Του. Μήπως, ὡστόσο, ἡ προσωπική γνώση καί ἐπιστασία τοῦ ποιμένα γιά τήν καίρια κίνηση αὐτή τοῦ ποιμαινομένου εἶναι τελικά αὐτό πού ὄντως λείπει σήμερα, σέ σχέση μέ ἐκείνη τήν πρωτοχριστιανική φροντίδα καί νοιάξιμο γιά τήν πραγματική ἐν Χριστῷ ζωή;

(συνεχίζεται)

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Μάξιμος Ὁμολογητής, *Μυσταγωγία*. Εἰσαγωγή, Σχόλια. π. Δημήτριος Στανιλοάε. Μφρ. Ἱ. Γ. Σακαλῆς, Ἀθήνα: Ἀποστολική Διακονία (Σειρά: Ἐπὶ τὰς Πηγὰς 1) 1973. Κύριλλος Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, Ἱ.Μ. Τιμίου Προδρόμου Καρέα, Ἀθήνα: Ἐτοιμασία 1999. π. Χρυσόστομος-Γρηγόριος Τύμπας, *Ποιμαντική ἐν Πνεύματι καὶ ἐν ἐπιστήμῃ*, Ἀθήνα: Ἐν Πλῶ 2024.

Λίχνισμα, Πελοπόννησος
ἢ Λαμία, 1950-1955

Ἀπόστολος - Ἀρχιδιάκονος

π. Χρυσοβαλάντη Θεοδώρου

προϊστ. Ἱ.Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου Ἀγ. Στεφάνου Ἀττικῆς, Δρος Λειτουργικῆς

Ἀπόστολος. Ὡς λέγεται τό λειτουργικό βιβλίό τῆς Ἐκκλησίας μας πού περιέχει σέ μορφή περικοπῶν τίς *Πράξεις* καί τίς *Ἐπιστολές* τῶν Ἀποστόλων, πού διαβάζονται ὅλο τόν χρόνο πρίν ἀπό τό Εὐαγγελικό ἀνάγνωσμα κατὰ τή Θεία Λειτουργία.

«Ἀπόστολος» ὅμως λέγεται καί ἡ καθημερία περικοπή πού διαβάζεται κατὰ τή Θ. Λειτουργία ἢ σέ ἄλλες ιεροτελεστίες.

Υπάρχει κάποια σειρά στίς περικοπές πού διαβάζονται ὅλο τόν χρόνο. Ὡς, ἀπό τήν Κυριακή τοῦ Πάσχα μέχρι τήν Κυριακή τῆς Πεντηκοστῆς διαβάζονται οἱ *Πράξεις* τῶν Ἀποστόλων, τίς Κυριακές ὅλου τοῦ χρόνου διαβάζονται περικοπές ἀπό τίς *Ἐπιστολές* τοῦ Παύλου, τίς καθημερινές ἀπό τίς *Ἐπιστολές* τοῦ Παύλου καί τίς *Καθολικές Ἐπιστολές*, καί τίς γιορτές, κατάλληλες κάθε φορά περικοπές ἀπό τίς *Πράξεις* καί τίς *Ἐπιστολές*.

Πρέπει νά ξέρουμε πῶς ὅταν διαβάζεται ὁ «Ἀπόστολος», δέν διαβάζεται ἓνα ἀνώνυμο κείμενο, ἀλλά εἶναι παρῶν ὁ ἴδιος ὁ Ἀπόστολος πού γράφει τήν *Ἐπιστολή* καί μιᾶ στή λειτουργική σύναξη. Ὁ «Ἀπόστολος» δέν εἶναι μόνο τό κείμενο, ἀλλά τό ἱερό πρόσωπο, πού μᾶς μιᾶ καί τόν ἀκοῦμε κάθε φορά νά μᾶς προσφωνεῖ μέ τό «ἀδελφοί» (ἐκτός ἀπό

ἐλάχιστες φορές πού οἱ περικοπές εἶναι ἱστορικές ἀφηγήσεις).

Ἡ περικοπή τοῦ Ἀποστόλου, δέν πρέπει, ἐπειδὴ λέγεται Ἀνάγνωσμα, νά διαβάζεται μ' ἓνα συνηθισμένο καί πεζό τρόπο, ὅπως διαβάζουμε ὅποιοδήποτε ἄλλο κείμενο. Ἡ ἐμμελής ἀπαγγελία ἢ, ὅπως ἀλλιῶς λέγεται, ὁ λογαοδικός τρόπος τῆς ἀπαγγελίας εἶναι ἀρχαιότατος στήν Ἐκκλησία καί γνήσια ἐλληνικός τρόπος.

Ἀρτοκλασία. Πρόκειται γιά τήν «τελετή εὐλογήσεως τῶν ἄρτων» (PG 155, 617), πού γίνεται μαζί μέ τήν εὐλόγηση τοῦ οἴνου, τοῦ ἐλαίου ἀλλά καί τοῦ σιταριοῦ, δηλαδή τῶν βασικῶν προϊόντων τῆς γῆς γιά τή διατροφή τοῦ ἀνθρώπου, καί τελεῖται κατ' ἀκρίβειαν μόνο στήν ἀκολουθία τοῦ Ἑσπερινοῦ.

Ἡ εὐλογία τῶν ἄρτων καί ὁ πολλαπλασιασμός τους στήν ἔρημο ἀπό τόν Κύριο, πού τόν περιγράφουν καί οἱ τέσσερις Εὐαγγελιστές (Ματθ ιδ' 17-21. Μάρκ στ' 38-44. Λουκ θ' 13-17. Ἰωάν στ' 7-13) ἀποτελοῦν τή βάση τῆς καθιερώσεως αὐτῆς τῆς τελετῆς, ὥστε ὁ Ἅγιος Συμεών ὁ Θεσσαλονίκης νά λέει γι' αὐτό ὅτι εἶναι «ἄνωθεν παραδεδομένη ἐκ τοῦ Σωτῆρος αὐτοῦ» (PG 155, 617). Ἐπίσης, βάση τῆς καθιερώσεως τῆς τελετῆς ἀποτελεῖ ἡ ἀρχαία πράξη τῆς Ἐκκλησίας,

κατά τήν ὁποία οἱ Ἀπόστολοι τελοῦσαν εὐλογία καί κλάση Ἄρτου στίς συνάξεις, συνάπτοντας μαζί μέ τή Θ. Εὐχαριστία καί τίς κοινές συνεστιάσεις, τίς Ἀγάπες.

Ἄρτος. Προέρχεται ἀπό τό αἶρω=προσφέρω. Αὐτός πού προσφέρεται κάθε ἡμέρα στό σῶμα μας. «Ἄρτους» λέμε εἰδικά τούς ἄρτους πού χρησιμοποιοῦνται κατά τήν Ἀρτοκλασία. Ἐπίσης, «Ἄρτος» λέγεται καί ὁ προσφερόμενος στή Θ. Λειτουργία γιά νά μεταβληθεῖ σέ Σῶμα Χριστοῦ. Ὁ Ἄρτος αὐτός εἶναι ἔνζυμος διότι καί ὁ Κύριος κατά τόν Μυστικό Δεῖπνο χρησιμοποίησε ἔνζυμο ἄρτο. Ἡ ρωμαιοκαθολική ἐκκλησία μέχρι τοῦ ἔτους 1053 χρησιμοποιοῦσε καί αὐτή ἔνζυμο ἄρτο, ἔκτοτε ὅμως μέ ἐντολή τοῦ πάπα Λέοντος Θ' χρησιμοποιεῖ ἄζυμο.

Ἀρτοφόριο(ν). Εἶναι τό ἱερό σκεῦος τῆς Ἐκκλησίας μας, μέσα στό ὁποῖο φυλάσσεται ἁγιασμένος Ἄρτος ποτισμένος μέ ἁγιασμένο Οἶνο, δηλ. Θ. Κοινωνία,

ἢ ὁποία χρησιμοποιεῖται σέ ἔκτακτες ἀνάγκες κοινωνίας ἀσθενῶν καί μελλοθανάτων.

Τό ἄρτοφόριο, ὅπως σημειώνει ὁ ἀείμνηστος καθηγητής Φουντούλης «κατά δυτική ἐπίδραση τοποθετεῖται ἐπάνω στήν ἁγία τράπεζα. Παλαιότερα ἢ εἶχε σχῆμα περιστεῖρας ἢ κιβωτοῦ, ὅποτε τὸ ἐκρέμαζαν στό κιβώριο, ἢ χρησιμοποιοῦσαν γιά τή φύλαξή του μικρὸ εἰδικὸ ἐρμάριο στό ἅγιο βῆμα» (Ι. Φουντούλης, *Λειτουργικὴ Α΄. Εἰσαγωγή στή θεία λατρεία*, Θεσσαλονίκη 1993, σ. 51).

Ἀρχιδιάκονος. Εἶναι ὁ πρῶτος μεταξύ τῶν διακόνων μίας ἐπισκοπῆς, τιμητικός τίτλος πού συνήθως δίνεται στόν ἀρχαιότερο μίας Μητροπόλεως. Σήμερα, εἶναι ὁ κύριος συνεργάτης τοῦ Ἐπισκόπου ἀπὸ τήν τάξη τῶν Διακόνων. Παλαιότερα καθήκοντα τῶν Ἀρχιδιακόνων ἦταν τό κήρυγμα, ἡ ἐποπτεία τῶν ἄλλων Διακόνων, ἡ παρακολούθηση τοῦ κοινωνικοῦ ἔργου καί ἡ συμπαράσταση στίς δραστηριότητες τοῦ Ἐπισκόπου.

Μουσικοὶ στή Μύκονο,
1950-1955

IV. Ἡ ἀποστολή, οἱ πηγές

Ἀρχιμ. Παντελεήμονος Τσορμπατζόγλου
Δρος Θεολογίας - Ἱερ. Προϊστ. Ἱ.Ν. Ἀγίων Ἀναργύρων Ψυρρῆ

β) Ἐπιδιώξεις τῆς ἀποστολῆς
Ἡ προσπάθεια συνδέσεως Βυζαντίου καί Μεγάλης Μοραβίας ἐμφανίσθηκε ὑπό τήν μορφή παρακλήσεως πρὸς τό Βυζάντιο νά ἀναλάβει τήν διδασκαλία τοῦ Χριστιανισμοῦ στό κράτος τοῦ Ραστισλάβου καί μάλιστα στήν γλῶσσα τους, τήν σλαβική. Μὲ σύγχρονη ὀρολογία ὁ Ραστισλάβος ζήτησε τήν ἔνταξη τῆς Μ. Μοραβίας στήν τροχιά τῆς Βυζαντινῆς πολιτικῆς μέ τήν σύναψη κατ' ἀρχάς μορφωτικῆς, πολιτιστικῆς συμφωνίας καί τήν διαπίστευση ἐπιστημονικῆς ἀποστολῆς. Γιά τήν ἀποστολή αὐτή ἐπελέγησαν δύο ἀδελφοί ἐκ Θεσσαλονίκης καταγόμενοι, οἱ Κωνσταντῖνος (Κύριλλος) καί Μεθόδιος, οἱ ὁποῖοι συγκέντρωναν ὅλα τά ἀπαραίτητα προσόντα γιά τό ἔργο αὐτό καί εἶχαν διακριθεῖ στό παρελθόν σέ λεπτές διπλωματικές ἀποστολές στό ἐξωτερικό.

Γ'. Κύριλλος καί Μεθόδιος

α) Πηγές

Ἀξιόπιστες πηγές γιά τήν δράση τῶν δύο ἀδελφῶν εἶναι οἱ σλαβονικοὶ *Βίοι Κωνσταντίνου-Κυρίλλου καί Μεθοδίου*. Ὁ συντάκτης, ἢ οἱ συντάκτες τῶν *Βίων* θεωροῦνται σλάβοι, οἱ ὁποῖοι ἀνῆκαν

στήν ἐλληνοσλαβική σχολή πού διαμορφώθηκε τόν 9^ο αἰ. στήν Μοραβία. Ἀπό κάποιους ἄλλους μελετητές θεωροῦνται οἱ *Βίοι* ὡς παλαιοσλαβική μετάφραση ἀπό ἀπωλεσθέν ἐλληνικό πρωτότυπο, ἀσχέτως, ὅμως τῶν λεπτομερειῶν αὐτῶν οἱ *Βίοι* καταλέγονται μεταξύ τῶν καλυτέρων ἱστοριοφιλογικῶν πηγῶν τοῦ 9^{ου} αἰ. Ἐκτός τῶν *Βίων* αὐτῶν ὑπάρχουν καί κάποια ἄλλα κείμενα σλαβικά, ἐλληνικά καί λατινικά πού ἀναφέρονται καί σχετίζονται μέ τοὺς δύο ἀδελφούς: Ἡ μετακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου Κλήμεντος, παλαιοσλαβικά, ὁ *Βίος Κλήμεντος Ἀχρίδος* (μαθητοῦ τοῦ Μεθοδίου) σλαβικά, μέ τόν ἴδιο τίτλο ὑπάρχει καί ἐλληνικός *Βίος*. Στά λατινικά διασώζονται δύο ἐπιστολές τοῦ Ἀναστασίου Βιβλιοθηκαρίου, ἐπιστολές τῶν παπῶν Ἀνδριανοῦ Β' (867-872), Ἰωάννου Η' (872-882), Στεφάνου Στ' (885-891) καί ἡ *Translatio corporis sancti Clementis martyris ac pontificis*. Χρήσιμα ἐπίσης εἶναι καί διάφορα ρωσικά χρονικά καί βίοι ἁγίων, μεταγενέστερα μὲν, τά ὁποῖα ὅμως προσφέρουν ἐπιπρόσθετες πληροφορίες¹.

β) Βιογραφικά

Οἱ δύο ἀδελφοὶ Μεθόδιος καί Κωνσταντῖνος (Κύριλλος) γεννήθηκαν στήν

Θεσσαλονίκη περί τό 815/820 καί 827 ἀντίστοιχα². Κατήγοντο ἀπό ἐπιφανή οἰκογένεια τῆς πόλεως. Ὁ πατέρας τους ὀνομαζόταν Λέων καί ἦταν δρουγγάριος, δηλ. ἀνώτατος ἀξιωματικός τῆς στρατιωτικῆς φρουρᾶς τῆς Θεσσαλονίκης καί μαρτυρεῖται στίς πηγές ὡς «εὐγενής καί πλούσιος», μέ συνέπεια νά μπορεῖ νά δώσει ὅ,τι καλύτερο εἶχε νά προσφέρει ἡ πόλη γιά τήν μόρφωσή τους. Οἱ δεσμοί τῆς οἰκογενείας μέ τό παλάτι προσέφεραν τήν δυνατότητα νά βρεθοῦν στήν Κωνσταντινούπολη καί νά ἀσχοληθοῦν μέ ἀνώτερες σπουδές.

Τό θέμα τῆς καταγωγῆς τῶν δύο ἀδελφῶν ἀπετέλεσε σημεῖο σοβαρότατης ἀμφισβήτησης, περισσότερο στό παρελθόν, λιγώτερο σήμερα, ἀπό πολλούς Σλάβους ἱστορικούς, ἰδιαιτέρως Βουλγάρους. Ὑπό τήν ἔξαρση τοῦ Πανσλαβιστικοῦ κινήματος κατεβλήθη ἐργώδης προσπάθεια νά ἀποδειχθεῖ ἡ Σλαβική, μάλλον Βουλγαρική, καταγωγή τῶν δύο ἀδελφῶν μέ σαφῆ πρόθεση τήν ἱστορική οἰκιοποίησιν τοῦ ἔργου τους καί τήν «ἀποτίναξιν τῆς τυραννικῆς καταδυναστεύσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ τῶν Σλάβων». Οἱ προσπάθειες, ὅμως, ἔπесαν στό κενό γιά τόν ἀπλούστατο λόγο διότι δέν στηρίζονται ἀπό τίς πηγές³.

Ὁ νεώτερος Κωνσταντῖνος (Κύριλλος), μετά τόν θάνατο τοῦ πατέρα του, εἶχε τήν εὐνοια νά ἀναλάβει τήν κηδεμονία του ὁ λογοθέτης, πρωθυπουργός, Θεόκτιστος τῆς αὐτοκρατείας Θεοδώρας, ἡ ὁποία ἀσχοῦσε τήν ἐξουσία ὡς

ἐπίτροπος τοῦ ἀνγλίκου αὐτοκράτορος Μιχαήλ Γ'. Τήν ἐποχή αὐτή μεσουρανοῦσαν στό πνευματικό στερέωμα τῆς Βασιλεύουσας ὁ Λέων ὁ Μαθηματικός καί ὁ Φώτιος, μετέπειτα πατριάρχης. Λαμπρός μαθητής τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν ἀναδείχθηκε ὁ Κωνσταντῖνος, ὥστε, ἄγνωστο πότε, ἀλλά πολύ σύντομα, ἀπέκτησε τόν σπάνιο τίτλο τοῦ Φιλοσόφου· ἀναγνώριση πού δηλώνει τήν ὑψηλότετη ἐπιστημονική καί κοινωνική θέση του.

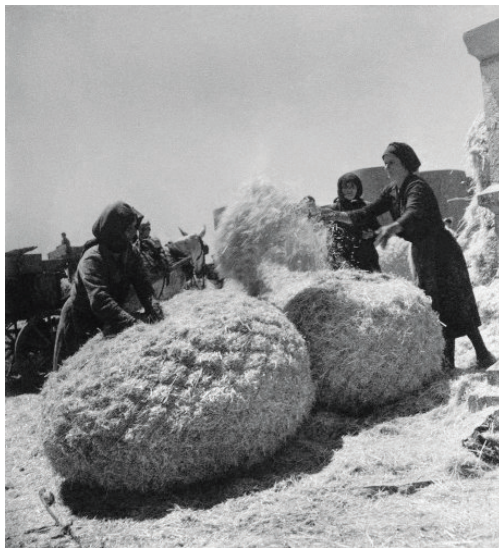
Παρά τίς προσπάθειες τοῦ προστάτου του Θεοκτίστου νά ἀναλάβει πολιτικά ἀξιώματα, ὁ Κωνσταντῖνος δέν ἐνέδωσε, παρά μόνον γιά λίγο καιρό ἀσχολήθηκε ὡς χαρτοφύλακας μέ τήν διοίκηση τοῦ πατριαρχείου γιά νά ἐγκαταλείψει τήν θέση αὐτή καί νά ἀποσυρθεῖ σέ κάποιο μοναστήρι τοῦ Βοσπόρου. Ἡ ἀπομόνωση τῆς μονῆς δέν κράτησε γιά πολύ, διότι διορίσθηκε καθηγητής τῆς Φιλοσοφίας στήν περίφημη σχολή τῆς Μαγναύρας καί ἔτσι βρέθηκε πάλι στό ἐπίκεντρο τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀπό τήν θέση αὐτή ἀνέλαβε τήν πρώτη του διπλωματική ἀποστολή στούς Ἀραβες τοῦ χαλιφάτου τῆς Βαγδάτης, τοῦ ὁποίου ἡ πρωτεύουσα ἀπό τό 836 εἶχε μεταφερθεῖ στήν Σαμάρρα τοῦ ἄνω Τίγρητος. Δυστυχῶς, στίς πηγές δέν ἀναφέρεται ἡ φύση τῆς πρεσβείας, παρά μόνον ἡ ἐξαιρετική συμβολή τοῦ Κωνσταντίνου στίς συζητήσεις θεολογικοῦ καί ἐπιστημονικοῦ χαρακτῆρος μέ τούς Ἀραβες λογίους⁴.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Πρόσφατη συλλογή τῶν πηγῶν στήν σειρά *Magnae moraviae fontes historici*, I-IV, Brno 1966-1971. Λεπτομερέστερες πληροφορίες περί τῶν πηγῶν δίδονται ἀπό τούς Fr. Grivec - Fr. Tomsic, *Constantinus et Methodius Thessalonicensis. Fontes*, Zagreb 1960. Ἀκόμη, βλ. Fr. Dvornic, *Les*

légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance, Prague 1933, «Βίος Κυρίλλου», σ. 349-380· «Βίος Μεθοδίου», σ. 381-393, μέ γαλλική μετάφραση. Ἡ ἑλληνική μετάφραση ἀπὸ Ἱ. Ἀναστασίου, «Βίος Κωνσταντίνου-Κυρίλλου, Βίος Μεθοδίου, Βίος Κλήμεντος Αχρίδος», *ΕΕΘΣΑΠΘ* 12 (1968) 111-200. Πρβλ. Γ. Κονιδάρης, «Περὶ τῶν πηγῶν τοῦ Βίου Κωνσταντίνου καὶ Μεθοδίου παρὰ τοῖς Σλάβοις κατὰ τὸν Fr. Grivec. Ἱστορικὸν σημείωμα», *Ἐκκλησία* 53 (1966) 388-398. 2. Γιά μία γενική ἐπισκόπηση, βλ. Α.-Α. Ταχιᾶς, *Κύριλλος καὶ Μεθόδιος*, Θεσσαλονίκη ἀνατυπ. 1997· F. Dvornik, *Byzantine Missions among the Slavs. SS. Constantine-Cyril and Methodius*, N. Brunswick/New Jersey 1970· A. Vlasto, *The entry of the Slavs in Christendom. An introduction to the medieval history of the Slavs*, Cambridge 1970. 3. Βλ. Α.-Αι. Ταχιᾶς, «Ἡ ἐθνικότης Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου κατὰ τὰς σλαβικὰς πηγὰς καὶ μαρτυρίας», *στό Κυρίλλω καὶ Μεθοδίῳ τόμος ἐόρτιος*, Β', Θεσσαλονίκη 1968, σ. 83-132. Βιβλιογραφία στὰ ἔργα: Πρακτικά Συνεδρίου- Ἑορταστικαὶ ἐκδηλώσεις πρὸς Τιμὴν καὶ Μνήμην τῶν Ἁγίων ἀυταδέλφων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου τῶν Θεσσαλονικέων, Θεσσαλονίκη 1986· Α.-Αι. Ταχιᾶς (ἐκδ.), *The Legacy of S. Cyril and Methodius to Kiev and Moscow. Proceedings of the International Congress on the Millenium of the Conversion of Rus to Christianity*, Thessalonike 26-28 November 1988, Θεσσαλονίκη 1992. Γιά μία συνολική θεώρηση, βλ. Π. Χρήστου, «Κύριλλος καὶ Μεθόδιος, αὐτάδελφοι. (827-869), (820-886), φωτισταὶ τῶν σλαβικῶν λαῶν, ἱσαπόστολοι», *Τὸ Ἀγιολόγιον τῆς Θεσσαλονίκης*, σ. 378-422. 4. *Βίος Κυρίλλου*, κεφ. 6.

Λίχνισμα, Μακεδονία, 1950-1955

Τὸ μάζεμα (βριζόμιασμα) τοῦ ἀχύρου,
Ἀράχοβα, 1950-1955

Ὁ Ἀριθμός 144.000 στήν Ἀποκάλυψη καί αἵρετικές ἐρμηνεῖες του

Πρωτ. Βασιλείου Ἀ. Γεωργόπουλου
Ἀναπλ. Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Ὁ ἀριθμός 144.000 ἀπό τό βιβλίο τῆς Ἀποκάλυψης ἔχει προκαλέσει ἔντονο θεολογικό, ἐσχατολογικό καί ἐρμηνευτικό ἐνδιαφέρον, καί ἔχει μελετηθεῖ ἀπό τήν ἀκαδημαϊκή βιβλική ἐπιστήμη. Ὁ ἀριθμός 144.000 (12x12x1000) θεωρεῖται συμβολικός ἀριθμός πληρότητας καί τελειότητας. Δέν δηλώνει συγκεκριμένα ἄτομα ἀλλά τό πλήρες σύνολο τῶν πιστῶν πού ἀνήκουν στόν Θεό. Ὡστόσο, χρησιμοποιεῖται παραλλήλως καί ἀπό ποικίλα αἵρετικά καί παραχριστιανικά κινήματα. Οἱ εἰκόνες καί τά σύμβολα πού περιέχει ἡ Ἀποκάλυψη, ἀπό διαφορές αἵρετικές κινήσεις ἐκλαμβάνονται κυριολεκτικά, γεγονός πού ὁδηγεῖ σέ παρερμηνεῖες. Ἡ ἐρμηνεία καί ἡ χρήση αὐτοῦ τοῦ ἀριθμοῦ στίς διάφορες αἵρετικές κινήσεις ποικίλει καί εἶναι ἀμφιλεγόμενη. Ἀντιπροσωπευτικά ἀναφέρουμε:

α) Ἀντβεντιστές τῆς Ἑβδομῆς Ἡμέρας. Οἱ Ἀντβεντιστές θεωροῦν τόν ἀριθμό 144.000 ὡς συμβολικό. Τόν ἐξισώνουν μέ τό «μεγάλο πλῆθος ἀπό κάθε ἔθνος καί φυλή καί λαό καί γλῶσσα» τοῦ Ἀποκ. 7:9. Πιστεύουν, ἐπίσης, ὅτι ὑποδηλώνει μία σαφῶς καθορισμένη ομάδα τοῦ «ὑπολοίπου» πού τηρεῖ πιστά τίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ, καί σχετίζεται μέ τή σημασία τοῦ μηνύματος τῶν τριῶν

Ἀγγέλων (Ἀποκ 14). Ἡ ἀποστολή τους εἶναι ἡ διακήρυξη τῆς «σφραγίδας τοῦ Θεοῦ», δηλαδή τοῦ μηνύματος τήρησης τῆς λατρείας τοῦ Σαββάτου ὡς διακριτικοῦ σημείου τῶν ἀληθινῶν πιστῶν οἱ ὁποῖοι, κατά τήν αἵρεση, δέν λαμβάνουν τό χάραγμα τοῦ Ἀντίχριστου. Συνεπῶς, οἱ 144.000 ταυτίζονται μέ τήν ἴδια τήν αἵρεση τῶν Ἀντβεντιστῶν τῆς Ἑβδομῆς Ἡμέρας. Μέ τήν ἐπιστροφή τοῦ Χριστοῦ, οἱ δίκαιοι –νεκροί καί ζωντανοί– θά δοξαστοῦν καί θά ἄρπαχθοῦν γιά νά εἶναι μαζί Του. Κατά τή διάρκεια τῆς χιλιετίας, ὁ Χριστός καί οἱ 144.000 θά βασιλέψουν στόν οὐρανό.

β) Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ/Ελοχιστῶν. Ἡ Παγκόσμια Ἱεραποστολική κοινότητα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, προερχόμενη ἀπό τόν Ἀντβεντισμό, θεωρεῖ ὅτι οἱ 144.000 εἶναι ὁ κυριολεκτικός ἀριθμός τῶν μελῶν τοῦ ὑπολοίπου – δηλαδή τῶν «παιδιῶν τῆς ὑπόσχεσης». Δέν διαχωρίζει Ἑβραίους καί Ἑθνικούς. Ὁ ἀριθμός ἀφορᾷ τοὺς ζωντανούς ἁγίους πού θά συναντήσουν τόν Ἰησοῦ κατά τήν ἄρπαγή καί θά εἰσέλθουν ζωντανοί στό οὐράνιο βασίλειο. Ὁ Γ΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, κατ' αὐτούς, θά ξεσπάσει μόλις σφραγιστοῦν οἱ 144.000.

γ) Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβά. Οἱ Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβά θεωροῦν τόν ἀριθμό

144.000 κυριολεκτικό. Πρόκειται για τους «χρισμένους» – τό λεγόμενο «μικρό ποίμνιο», όπως τό αποκαλούν, σέ αντίθεση μέ τόν «πολύ ὄχλο» ἤ τό «μεγάλο πλῆθος», σύμφωνα μέ τήν ὁρολογία τῆς ὁργάνωσης. Τό «μεγάλο πλῆθος», σέ αντίθεση μέ τούς χρισμένους, ἔχει μόνο γήινη ἐλπίδα· δηλαδή νά ζήσει στή Γῆ γιά 1.000 χρόνια, ὑπό θεοκρατική διακυβέρνηση, μέ τούς 144.000 νά εἶναι βοηθοί τοῦ Χριστοῦ κατά τήν περίοδο αὐτή. Ἀπαράβατη προϋπόθεση γιά τή γήινη αὐτή ἐλπίδα ἔχουν μόνο ὅσοι θά καταστούν μέλη τῆς ἐταιρίας «Σκοπιά».

Σύμφωνα μέ τούς Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβά, ἡ Δευτέρα Παρουσία τοῦ Χριστοῦ πραγματοποιήθηκε ἀοράτως τό 1914. Τό 1918 εἰσῆλθε στόν «ναό» Του, καί ὅσοι εἶχαν ἤδη πεθάνει καί ἀνῆκαν στούς 144.000 ἀναστήθηκαν ἀπό τόν Χριστό καί βρίσκονται πλέον στόν οὐρανό. Οἱ ὑπόλοιποι «χρισμένοι» θά ἐνωθοῦν μαζί Του μετά τόν θάνατό τους. Ὁ ἀριθμός ἐκείνων πού συγκαταλέγονται στούς 144.000 «ἐκλῆισε» τό 1935. Φυσικά, ἡ κοινή λογική ὑπαγορεύει ὅτι, καθώς περνοῦν τά χρόνια καί δεδομένου ὅτι ζοῦσαν ἤδη τό 1935, ὁ ἀριθμός αὐτός θά ἔπρεπε νά μειώνεται σταδιακά ἕως τήν πλήρη ἐξαφάνισή του. Ὡστόσο, στά ἔντυπα τῆς «Σκοπιάς» παρατηρεῖται τό ἀντίθετο, ἀφοῦ κατά περιόδους ὁ ἀριθμός αὐτός αὐξάνεται. Ἐπιπλέον, τά λεγόμενα «ἐμβλήματα» –δηλαδή τά σύμβολα πού προσφέρονται κατά τήν ἐτήσια ἑορτή τῆς ἐπετείου τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ (ὄχι τῆς Ἀνάστασής Του, πού δέν ἑορτάζεται ἀπό τούς Μάρτυρες τοῦ

Ἰεχωβά)– δικαιοῦνται νά λάβουν μόνο ὅσοι ἀνήκουν στούς 144.000.

δ) *Shinchonji*. Ἡ κορεατική αἵρεση Shinchonji στοχεύει στή συγκέντρωση 12.000 μελῶν σέ 12 φυλές. Μόλις ἐπιτευχθεῖ ὁ ἀριθμός 144.000, θά κατέβει ἡ Νέα Ἱερουσαλήμ καί οἱ 144.000 σφραγισμένοι θά ἐνωθοῦν μέ τίς φυχές τῶν μαρτύρων. Αὐτοί θά ὑπηρετήσουν ὡς ἱερεῖς καί βασιλεῖς στόν ἐπόμενο αἰῶνα. Ὁ Σατανᾶς θά ἡττηθεῖ ὀριστικά καί μόνο ὁ Θεός, οἱ 144.000 καί τό μεγάλο πλῆθος μέ λευκά ἐνδύματα θά κατοικοῦν τή γῆ.

ε) *Νεοαποστολική Ἐκκλησία*. Ἡ Νεοαποστολική Ἐκκλησία ἀντιλαμβάνεται τόν ἀριθμό ὡς συμβολικό, σχετιζόμενο μέ τούς σφραγισμένους ἀπό τόν «πνευματικό Ἰσραήλ». Γιά νά συγκαταλεχθεῖ κανεῖς στούς 144.000, πρέπει νά βαπτιστεῖ καί νά σφραγιστεῖ ἀπό ἕναν ἀπόστολο. Οἱ 144.000 περιλαμβάνουν τόσο ζωντανούς ὅσο καί νεκρούς πιστούς, ἀκόμη καί δίκαιους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Στόν γάμο τοῦ Ἀρνίου εἶναι ἡ «νύφη τοῦ Χριστοῦ» καί θά ἐπιστρέψει μέ τόν Χριστό ὡς ὁ στρατός Του. Θά εἶναι ἱερεῖς καί δικαστές στό βασίλειο τῆς εἰρήνης καί θά βασιλεύουν μέ τόν Χριστό γιά χίλια χρόνια. Ἀργότερα θά συγκαταλεχθοῦν στούς κατοίκους τῆς Νέας Ἱερουσαλήμ.

Διαπιστώνουμε λοιπόν ὅτι ὁ ἀριθμός 144.000, πού ἀναφέρεται ἀποκλειστικά στήν Ἀποκάλυψη καί πουθενά ἄλλου στήν Ἀγία Γραφή, χρησιμοποιεῖται σέ κάποιες αἰρετικές ὁμάδες γιά τή δημιουργία μίας ἐλίτ, μίας "ἀγνῆς" ὁμάδας, μέ δικά της προνόμια πού ξεχωρίζει ἀπό τήν ὑπόλοιπη κοινωνία.

Τό Σύμβολο Πίστεως τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου καί οἱ σύγχρονες ἀντιτριαδικές αἵρέσεις

Ἀρχιμ. Θεοφίλου Λεμοντζῆ
Δρος Θεολογίας

Ἡμεγάλη δωρεά καί προσφορά τῶν 318 θεοφόρων Πατέρων τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Νικαίας (325) πρός τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας μεταξύ τῶν ἄλλων ἦταν καί ἡ σύνταξη τοῦ ὁμωνύμου Συμβόλου.

Οἱ ιδέες τοῦ Ἀρείου σχετικά μέ τόν Υἱό τοῦ Θεοῦ, ὅτι δῆθεν εἶναι δημιουργήμα καί ὄχι ὁμοούσιος μέ τόν Θεό Πατέρα, ἤχησαν στήν καρδιά καί τό μυαλό τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ὡς ξένα τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως καί γι' αὐτό καταδικάστηκαν στήν Α΄ Οἰκουμενική Σύνοδο. Τό Σύμβολο τῆς Συνόδου ἀπετέλεσε τόν κανόνα πίστεως καί ἀληθείας γιά ὅλους τούς πιστούς.

Ὅμως ὁ ἀγώνας τῶν Πατέρων μας ἐναντίον αὐτῆς τῆς κακοδοξίας συνεχίστηκε καί μετά τή Σύνοδο, καθώς οἱ ἀρειανικές δοξασίες διαδίδονταν μέ μεγάλη ταχύτητα. Οἱ ὁπαδοί τοῦ Ἀρείου προσηλύτισαν ἐπισκόπους καί ἀπειλήσαν νά καταλάβουν ὅλον τόν ἐκκλησιαστικό ὀργανισμό, ἀπομακρύνοντας βίαια τούς ὀρθοδόξους ἐπισκόπους, ἔχοντας πολιτικά ἐρείσματα στήν αὐτοκρατορική αὐλή.

Μέ δόλιο τρόπο καί πονηρία ὀρισμένοι ὁπαδοί τοῦ Ἀρείου, οἱ λεγόμενοι Πνευ-

ματομάχοι, ὑποστήριζαν ὅτι δῆθεν στό Σύμβολο τῆς Νικαίας δέν συναριθμεῖται τό ἅγιο Πνεῦμα ἐντός τῆς Θεότητος. Οἱ Ὀρθόδοξοι τότε ἀπάντησαν ὅτι σέ ἐκείνους τούς χρόνους, δηλαδή ὅταν συγκλήθηκε ἡ Α΄ Οἰκουμενική Σύνοδος, οἱ Πατέρες πού συγκρότησαν τήν Σύνοδο δέν ἀνέλυσαν λεπτομερῶς τήν πίστη τῆς Ἐκκλησίας περί τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διότι τό ἐνδιαφέρον τους ἐπικεντρώθηκε στήν ἀνατροπή τῆς ἀρειανικῆς κακοδοξίας περί τοῦ Υἱοῦ καί ἀρκέστηκαν στό Σύμβολο τῆς Νικαίας νά ποῦν γιά τό ἅγιο Πνεῦμα τήν φράση «καί εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα».

Ὅταν ὅμως συγκλήθηκε ἡ Β΄ Οἰκουμενική Σύνοδος στήν Κωνσταντινούπολη τό 381, οἱ Πατέρες μας, μέ φωτεινό πρωτεργάτη τόν ἅγιο Γρηγόριο Θεολόγο, ἀνέλυσαν καί διευκρίνισαν ἐπακριβῶς τήν πίστη τῆς Ἐκκλησίας περί τοῦ ἁγίου Πνεύματος καί ὁμολόγησαν ὅτι τό ἅγιο Πνεῦμα εἶναι «Κύριον», δηλαδή Θεός ἀληθινός ὅπως ὁ Πατήρ καί ὁ Υἱός, συμπροσκυνεῖται καί συνδοξάζεται μέ τά ἄλλα δύο πρόσωπα τῆς ἁγίας Τριάδος, δηλαδή εἶναι ὁμοούσιο καί ἅκτιστο. Ἐτσι τό Σύμβολο τῆς Νικαίας πού ὁμολογοῦμε σήμερα στήν Ἐκκλησία

ονομάζεται πιά Σύμβολο Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως, έξ αιτίας αὐτῆς τῆς σημαντικῆς συμβολῆς καί διευκρίνισης τῶν θεοφόρων Πατέρων τῆς Β΄ Οἰκουμένης Συνόδου.

Δυστυχῶς, καί στή σύγχρονη ἐποχή ὑπάρχουν αἱρέσεις οἱ ὁποῖες εἶναι ἀντιτριαδικές, ἀρνοῦνται τήν πίστη στήν ἁγία Τριάδα καί δέν ἀποδέχονται τό Σύμβολο Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκτός ἀπό τοὺς Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβά ὑπάρχουν καί ἄλλες αἱρετικές ὁμάδες ὅπως ἡ «Ζῶσα Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ», οἱ «Μορμόνοι», ἡ λεγομένη «Ἐκκλησία χριστιανικῆς ἐπιστήμης», οἱ ὁποῖοι ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ Θεός εἶναι ἓνα πρόσωπο, ὁ Θεός Πατέρας, ἐνῶ ὁ Υἱός καί τό ἅγιο Πνεῦμα εἶναι δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ Πατρός.

Ὅμως, ἡ πίστη στήν ἁγία Τριάδα ἀποκαλύπτεται καί φανερώνεται μέσα στήν ἁγία Γραφή. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἀπέστειλε τοὺς μαθητές Του λέγοντας «βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» (Ματθ 28,19) καί ὄχι μόνον «εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς», ὅπως νομίζουν οἱ ἀνιτριαδικοί αἱρετικοί.

Ἀλλά καί στήν *Παλαιά Διαθήκη* μέ σύμβολα καί εἰκόνες διατρανώνεται ἡ Τριαδικότητα τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι, στή διήγηση τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου ὁ Θεός χρησιμοποιεῖ πρῶτο πληθυντικό πρόσωπο ὅταν λέγει «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καί καθ' ὁμοί-

ωσιν» (Γεν 1,26) ἀποκαλύπτοντας ἐμμέσως τήν Τριαδικότητά Του. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι εἰκόνα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ.

Στίς 27 Φεβρουαρίου 1974, ὁ ἅγιος Παῖσιος, ἐνῶ ἔκανε τήν ἀκολουθία τῶν Ὁρῶν, ἄκουσε ξαφνικά χτύπημα στήν πόρτα καί δέχθηκε τήν ἐπίσκεψη τῆς ἁγίας Εὐφημίας. Ἡ Ἁγία ἔλαμπε ὁλόκληρη. Στήν παρουσία τῆς ὁ Ἅγιος ἐνίωσε εἰρήνη, ἡ ὁποία ἔγινε θεία εὐφροσύνη. Ἀλλά, γιά νά βεβαιωθεῖ τελείως ὅτι ἦταν πράγματι ἡ Ἁγία καί ὄχι δαιμονική φαντασία, τῆς ζήτησε νά προσκυνήσουν τήν Ἁγία Τριάδα, λέγοντας: «Πές: "Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς", "καί τοῦ Υἱοῦ", καί "τοῦ Ἁγίου Πνεύματος"».

Ἡ Ἁγία ἐπανέλαβε τήν τριαδική δοξολογική φράση κάνοντας συγχρόνως καί μία μετάνοια, ὄχι ὅμως πρὸς τό Ἐκκλησάκι, ὅπως ἐκεῖνος, ἀλλά πρὸς τό κελί του. Ὁ Ἅγιος παραξενεύθηκε, ἀλλά ἀμέσως κατάλαβε ὅτι ἡ Ἁγία κοίταζε πρὸς τήν εἰκόνα τῆς ἁγίας Τριάδος, πού ἦταν κρεμασμένη πάνω ἀπὸ τήν πόρτα του κελιοῦ του. Ἀφοῦ βεβαιώθηκε πλέον ὁ Ἅγιος ὅτι δέν ἦταν δαιμονική ὁπτασία εἶπε: «Τώρα νά σέ προσκυνήσω κι ἐγώ», καί τήν προσκύνησε μέ εὐλάβεια.

Αὐτό τό γεγονός μᾶς διδάσκει ὅτι ἡ πίστη στήν ἁγία Τριάδα ἀποτελεῖ κριτήριο καί κανόνα ἀληθείας ἐναντι τῆς δαιμονικῆς πλάνης καί ἀπάτης καί ὄργανο διάκρισης τῆς ἀληθείας ἀπὸ τό ἐωσφορικό ψεῦδος ἀπὸ τό ὁποῖο ἐμφοροῦνται ὅλες οἱ αἱρέσεις, ἀρχαῖες καί σύγχρονες.

Τρωάς - Σαμοθράκη - Νεάπολις (Πράξ 16.8-11): Πρός τήν Ρώμη...

Σταύρου Γουλούλη
Δρος Βυζαντινῆς Τέχνης

Τό πέραςμα τοῦ Παύλου καί τῶν μαθητῶν του ἀπό τήν Τρωάδα (Αλεξάνδρεια Τρωάς, Τροία-Ἴλιον) ἀνακαλοῦσε πολλές θύμησες στόν ἀναγνώστη, πρῶτα στόν Θεόφιλο ἀποδέκτη τῶν Πράξεων, «κράτιστο» [1.1], ἄνθρωπο τῆς ἐξουσίας. Μετά τήν Ἀποστολική Σύνοδο (ἔτος 48) πέρασαν δύο φορές, κατὰ τήν Β' περιοδεία (48-52) [Πράξ 16.8-18.21] καί κατὰ τήν Γ' περιοδεία (52-57) [18.23-20.6 κλπ]. Τήν δεύτερη φορά μάλιστα πῆραν ἐκ νέου τό δρομολόγιο Μ. Ἀσία - Μακεδονία - Κόρινθος. Στήν ἐπιστροφή πάλι μέσω Μακεδονίας οἱ συνεργάτες τοῦ Παύλου περίμεναν στήν Τρωάδα, μετά τό Πάσχα τοῦ 57 (20.5-6) ἔχοντας προορισμό τά Ἱεροσόλυμα. Μέσα σέ μιά δεκαετία (48-57) ἰδρύθηκαν τοπικές Ἐκκλησίες σέ μεζονες ἐλλαδικές πόλεις, μέχρι τήν Ἰλλυρία (Ρωμ 15.19), ἕνα στάδιο πρίν ἀπό τή Ρώμη. Θά ἐρχόταν καί ἡ στιγμή τῆς [προαναγγελία: 19.21]

Στό πρῶτο πέραςμα ἀπό τήν Τρωάδα ὁ Λουκάς ἐπιτείνει τήν ἀγωνία: α) Λίγο πιό πρίν, δύο φορές μάλιστα, τό «Πνεῦμα» ἀναστέλλει τό κήρυγμα! (16.6: Γαλατία, 16.7: Μυσία-Βιθυνία). Σάν νά γίνεται σιγή-παύση, νά αὐτοσυγκεντρωθοῦν καί οἱ ἀναγνώστες γιά κάτι πιό ἔντονο. Ἡ ὥρα τῆς Ἑλλάδος

πλησιάζει, κατ' ἐντολήν τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου. Ἡ ὁμάδα ἐπικεντρώνεται στόν φωτισμό τῆς ἐλληνόφωνης Ἀνατολικῆς Μεσογείου. β) Στή σιγή τῆς νύκτας νέα ἐκπληξη, μοναδική στίς Πράξεις, ὁ Παῦλος ὁραματίζεται: «ἄνῃρ Μακεδῶν τις, ἐστὼς καί παρακαλῶν ... "διαβάς εἰς Μακεδονίαν βοήθησον ἡμῖν"». [Μιμεῖται τόν Ἑβραῖο στρατάρχη 10.6 (Γαβωνίτες πρὸς Ἰησοῦ Ναυῆ): «ἀνάβηθι πρὸς ἡμᾶς ... βοήθησον ἡμῖν»]. γ) Ἀλλάζει τή ροή τοῦ χειμένου, πλέον σέ πρῶτο πληθυντικό [Πράξ 16.10: «ἐζητήσαμεν ἐξελθεῖν ... ὅτι προσκέκληται ἡμᾶς ὁ θεὸς εὐαγγελίσασθαι ..», κ.ο.κ.]. Τούς Ρωμαίους "παρακαλοῦσαν" οἱ λαοὶ καί δὴ οἱ ἐλληνικὲς πόλεις γιά στρατιωτικὴ συνδρομή, ἐπιβολή δικαιοσύνης! Τό «Πνεῦμα», λοιπόν, κατὰ Λουκά ἐπιβάλλει μία ἱστορικὴ ἀνάγκη, τό αἶτημα τοῦ Μακεδόνα "πρέσβη". Θά ἀρχίσει ἕνας δεκαετής ἀγώνας στίς ἐλλαδικές πόλεις Αἰγαίου καί Ἰονίου.

Διαμορφώνεται ἡ πορεία πρὸς τή Δύση (Μακεδονία - Ἑλλάς / Αἰγαῖον - Ἰλλυρία) ὁδηγώντας στήν Ρώμη, πάνω σέ προηγούμενη πορεία, πρῶτα τοῦ Ὀδυσσέα γιά μιά νέα Ἰθάκη, κυρίως ὅμως τοῦ Αἰνεία, πού ἐκκίνησε ἀπό τήν Τροία πρὸς τόν περίπλου τῆς Ἑλλάδας (Θράκη, Θερμαϊκὸς κόλπος, Αἰγαῖο, Ἰθάκη,

Βουθρωτό, Σικελία κ.λπ.). Ήδη από τον 3^ο αἰ. π.Χ., οἱ Τρῶες τοῦ Αἰνεία θεωρήθηκαν πρόγονοι ποῦ ἦλθαν στό Λάτιο, πολύ πρὶν ἀπὸ τὴν Ρώμη τοῦ Ρωμύλου (753 π.Χ.). Ἐξ αὐτοῦ ὁ βασιλιάς τῆς Περγάμου Ἀτταλὸς Γ' τῆς παρέδωσε μέ διαθήκη τὴ Μ. Ἀσία (133 π.Χ.).

Οἱ Ρωμαῖοι στρατηγοὶ μέ πρῶτο τὸν Καίσαρα τιμοῦσαν ἐπισκεπτόμενοι τὴν Τροία, ἡ ὁποία θὰ ἀξιοποιηθεῖ ἀπὸ τὸν Αὐγούστο καὶ τοὺς ἐπιγόνους του, τὴν κυβερνώσα (ὡς τὸ 67 μ.Χ.) Ἰουλιο-κλαυδιανὴ δυναστεία, ποῦ εἴλκυε τὴν καταγωγή τῆς ἀπὸ τὸν Ἰούλο τοῦ Αἰνεία, ἀλλὰ καὶ ἀργότερα ἀπὸ τοὺς Καρακάλλα, Κωνσταντῖνο (προγραμματίζει ἐδῶ νέα πρωτεύουσα!), Γαλέριο, Ἰουλιανό. Βλέπουν ἀκόμη τὴν Τροία ἀφελήρια ἐπεκτάσεως πρὸς Ἀνατολάς, μιμούμενοι τὴν πορεία τοῦ Ἀλεξάνδρου (*imitatio Alexandri*). Στὴν τέχνη μέ τὸν μῦθο τοῦ Λαβυρίνθου ἀποτυπώνεται ἡ πορεία τοῦ ἡγέτη πρὸς κατάκτηση τοῦ κάστρου τῆς Τροίας, τῆς Ὠραίας. Ὁ *Lusus Troiae* (Αἰνείας, V, 545-602) ἦταν ἓνας ἱππικός τελετουργικός ἀγώνας ποῦ ἀνανέωσαν ὁ Καῖσαρ καὶ ὁ Αὐγούστος [Σουητώνιος, Αὐγούστος, 43.2 (ἱππόδρομος) ἢ σέ ἐγκαίνια ναῶν (π.χ. Mars Ultor, 1 Αὐγ. 2 π.Χ.) καὶ δημοσίων κτιρίων (Σουητώ-

νιος: Τιβέριος, 6.4, Καλλιγούλας, 18.3, Κλαύδιος, 21.3, Νέρων, 7.1], συμβολίζοντας τὴν ἀνανέωση τῆς Ρώμης.

Ἀνάλογη θέση ἔχει ἡ Σαμοθράκη, ἀπὸ ὅπου πέρασε ὁ Αἰνείας (*Ἐγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ἑλληνισμοῦ*, λ. «Αἰνείας»), νησί τοπικῶν θεῶν ποῦ ἐντάχθηκαν στό ρωμαϊκό πάνθεον ταυτιζόμενοι μέ τοὺς Penates (W. Burkert, *Τὰ Μυστήρια τῆς Σαμοθράκης*, σ. 59-60). Τὰ μυστήριά τῆς ἐλάφρυναν τὸν ρωμαϊκό στρατό, διότι ὑπόσχονταν κάθαρση σέ βαριές περιπτώσεις. Ἀκολουθεῖ ἡ Νεάπολις, τὸ πρῶτο λιμάνι εἰσοδος σέ ἓναν νέον κόσμο.

Στὶς *Πράξεις* ὁ δρόμος Τροίας-Ρώμης μέσω Ἑλλάδος ἀγγίζει τὴν ψυχὴ τῶν Ρωμαίων. Μία νέα δημιουργία τῆς Ρώμης ἐπίκειται, ἀνανέωση (*renovatio*), ἡ Τροία ἀντιστρέφει τὸ πεπρωμένο τῆς: ὁ Παῦλος συνέδραμε τὸν Εὐτύχο ποῦ ἔπασε ἀπὸ τὸν ἐξώστη οἰκίας καὶ ἐπέζησε [20.7-12], ἐνῶ εἶχε φονευθεῖ ὁ δύσμοιρος γιὸς τοῦ Ἑκτορα Ἀστυάναξ ποῦ τὸν ἔριξαν ἀπὸ τὰ τεῖχη (*Ἰλιάς*, Ω 732-736). Γενικῶς ὁ Λουκάς ἀποσιωπᾷ θαύματα τοῦ Παύλου ποῦ συνεχῶς ἐνεργεῖ Δυνάμεις [19.11]. Ἐδῶ ὁμως κάνει ἐξαίρεση. Τὸ ἴδιο τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐπεμβαίνει...

Θερισμός,
Λιβαδειά, 1946

Παιδιά παίζουν
μέ τὴ σβάρνα,
Μακεδονία,
1950-1955

Ἐνορίες καί Ἐφημέριοι τῶν Ἀθηνῶν τὴν περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ Ὁθωνος

Πρωτ. Ἡλία Δροσινού

Ἱερ. Προϊστ. Ἱ.Ν. Ζωοδόχου Πηγῆς Ἀκαδημίας

Στίς 2 Δεκεμβρίου 1833, μέ ἐγκύκλιο ἐπιστολή, ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ζήτησε ἀπό τούς ἐπισκόπους νά ἀποστείλουν κατάλογο τῶν ἐνοριῶν καί τῶν ἐφημερίων πού εἶχαν στή δικαιοδοσία τους. Ὁ ἐπίσκοπος Ἀττικῆς Νεόφυτος ἀποστέλλει στίς 18 Ἀπριλίου 1834 κατάλογο τῶν ἐνοριῶν τῆς Ἀθήνας, μέ τά ὀνόματα τῶν ὑπηρετούντων ἐφημερίων. Πρόκειται γιά τόν παλαιότερο κατάλογο –κληρικολόγιο– πού διασώζεται στό Ἀρχεῖο τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Σύμφωνα μέ αὐτόν, στήν Ἀθήνα λειτουργοῦν οἱ ἑξῆς ἐνοριακοί ναοί, μέ ἀντίστοιχους ἀριθμούς οἰκογενειῶν: Μεγάλο Μοναστήρι (τό σημερινό Μοναστηράκι, 89 οἰκογένειες), Παναγία (169 οἰκογένειες), Παναγία Ρόμβη (170 οἰκογένειες), Ἅγιοι Ἀνάργυροι (Ψυρρή, 36 οἰκογένειες;), Μεταμόρφωση (134 οἰκογένειες), Ἅγ. Γεώργιος (112 οἰκογένειες), Ἅγ. Νικόλαος (89 οἰκογένειες), Ἅγ. Ἀσώματοι (102 οἰκογένειες), Ἅγ. Δημήτριος (180 οἰκογένειες).

Μετά τὴν ἀναγνώριση τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, μέ τὸν Πατριαρχικὸ καί Συνοδικὸ Τόμο τοῦ 1850, ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν ἔγινε Μητρόπολη καί ὁ ἐκάστοτε Ἀθηνῶν, Πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Στό Ἀρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, διασώζεται ὁ κώδικας τῶν ἐνοριῶν τῆς Ἐπισκοπῆς Ἀθηνῶν. Μέ τὸ Β.Δ. τῆς 30ῆς Μαΐου 1858, τὸ σύνολο τῶν ἐνοριῶν, ἐπομένως καί τῶν ἐνοριακῶν ναῶν τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, συμπεριλάμβανε τίς Ἱ.Μ. Ἀττικῆς καί Μεγαρίδος (πού ἔχει καταργηθεῖ), Πειραιῶς, Μεσογαίας, Περιστερίου, Ν. Σμύρνης, Βύρωνος, Γλυφάδας, ἀλλὰ καί αὐτὴ τῆς νήσου Αἰγίνης – συνολικά 77 ἐνορίες, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ 20 στὸν Δ. Ἀθηναίων. Παραθέτουμε στή συνέχεια τίς σχετικὲς πληροφορίες ἀπὸ τὸν ὡς ἄνω Κώδικα γιά τίς ἐνορίες τοῦ Δ. Ἀθηναίων. Ἐντὸς παρενθέσεως ἀναγράφεται ὁ τόπος καί τὸ ἔτος γεννήσεως τῶν ἐφημερίων καί ἀκολουθεῖ τὸ ἔτος χειροτονίας, ὅπου εἶναι γνωστὸ.

Κοίμ. Θεοτόκου Χρυσοκαστριωτίσσης: Μακάριος Παπαδημητρίου (Θεσσαλία 1798, χειρ. 1844)

Ἅγ. Ἀνάργυροι Ψυρρή: Γεώργιος Οἰκονόμου (Χασιά 1783, χειρ. 1827), Δημήτριος Μασούρη (Αθήνα 1788, χειρ. 1836)

Γέννηση Θεοτόκου Βλασσαροῦ: Σταμάτιος Ἀθανασίου (Χασιὰ 1813, χειρ. 1854)

Μεταμόρφωση Σωτήρος Πλάκας: Δημήτριος Τζαχρῆστος (Ἰωάννινα 1823, χειρ. 1853), Σπυρίδων Μερτζάνης (Αθήνα 1788, χειρ. 1816), Πέτρος Παλινδράς (Νάξος 1803, χειρ. 1823), Μιχαήλ Μαθᾶς (Ἄνδρος 1808, χειρ. 1826)

Γέννηση Χριστοῦ Χριστοκοπίδη: Παναγῆς Σωτηρόπουλος (Αθήνα 1821, χειρ. 1857)

Καπνικαρέα: Σταμάτιος Σακελλάριος (Αθήνα 1773, χειρ. 1806), Κων. Πέτρου (Αθήνα 1818, χειρ. 1851)

Κοίμ. Θεοτόκου Χρυσοσπηλαιωτίσσης: Σπυρίδων Παπαῖωάννου (Κουκουβάουνες 1803, χειρ. 1847), Κων. Κουβαρίδης (Αθήνα 1805, χειρ. 1853)

Κοίμ. Θεοτόκου Μεγ. Μοναστηρίου: Γεώργιος Νικολάου (Μακεδονία 1811, χειρ. 1836), Σπυρίδων Βίμνος (Αθήνα 1788, χειρ. 1852)

Ἄγ. Φίλιππος: Σταῦρος Χιλιδόνης, (Αθήνα 1791)

Ἄγ. Δημήτριος (Ψυρρή): Ἰωάννης Δέρβος (Αθήνα 1811, χειρ. 1847), Ἰωάννης Μαντζάκης (Αθήνα 1817, χειρ. 1849), Νικόλαος Μούρτζινος (Αἴγινα 1826, χειρ. 1857)

Ἄγ. Γεώργιος Καρύκη: Ἰωάννης Ἀναστασίου (Αθήνα 1780, χειρ. 1814), Παῖσιος Παπαδάκης (Αθήνα 1783, χειρ. 1842), Κων. Παπαῖωάννου (Αθήνα 1826, χειρ. 1856)

Κοίμ. Θεοτόκου Ρόμβης: Δημήτριος Μεταξᾶς (Κερατέα 1825, χειρ. 1856), Κων. Πίνης (Χαλάνδρι 1825, χειρ. 1854)

Ἄγ. Εἰρήνη: Ἰωάννης Καραβέλας (Ζάκυνθος 1778, χειρ. 1807), Δημήτριος Κωνσταντίνου (Σάμος 1813)

Ζωοδόχος Πηγή Ἀκαδημίας: Μᾶρκος Μοσχάτος (Τήνος 1783, χειρ. 1816), Ἰωάννης Ἰσιδώρου (Χασιὰ 1793, χειρ. 1828), Γεώργιος Ἀναστασίου (Σπάτα 1825, χειρ. 1848), διάκονος Γεννάδιος Οἰκονομίδης (Ἀμοργός 1827, χειρ. 1850)

Ἄγ. Ἀπόστολοι: Γεώργιος Κάτζουρας (Αθήνα 1816, χειρ. 1856), Βαρθολομαῖος Σκάθαρος (Αθήνα 1816, χειρ. 1851)

Ἄγ. Αἰκατερίνη Πλάκας: Γεώργιος Ποῦλος (Αθήνα 1813, χειρ. 1847), Γεώργιος Ρουμπέσης (Αθήνα 1818, χειρ. 1840)

Ἄγ. Νικόλαος Ραγκαβά: Ἀντώνιος Σάββας (Κωνσταντινούπολη 1783, χειρ. 1822)

Ταξιαρχῶν Πύλης Ἀγορᾶς: Ἰωάννης Τσάνος (Μαρκόπουλο 1816, χειρ. 1853)

Ἄγ. Θεόδωροι (Κλαυθμῶνος): Ἀθανάσιος Πάλλης (Μάνδρα 1813, χειρ. 1854), Ἰωάννης Κυριαζῆς (Θήβα 1825, χειρ. 1856).

Τέλος, στὸν Καθεδρικό Ναό Ἀθηνῶν (Μητροπολιτικός Ἱερός Ναός Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου), κατὰ τὴν ὁθωνικὴ περίοδο ὑπηρετοῦσαν ὡς ἐφημέριοι, ὁ Παναγιώτης Σωτηρόπουλος (Αθήνα 1825, χειρ. 1853) καὶ ὁ Δημήτριος Κωνσταντινίδης (Βίλλια 1825, χειρ. 1857).

Τελετουργικά θέματα 4. Γενικές τελετουργικές υποχρεώσεις

Μακαριστοῦ Μητροπ. Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου Νικοδήμου

Ἐπιτραπεί νά ποῦμε ὅτι ἡ σεμνότητα τῶν ἱερουργούντων κληρικῶν ὀφείλει νά δηλώνει τήν παρουσία της καί κατά τίς συλλειτουργίες. Τό θέμα τοῦ προβαδίσματος καθορίζεται βεβαίως ἀπό τό Τυπικό, μέ τήν ἀκόλουθη διάταξη: «καίτοι πάντες εἰσὶν ἴσοι καί ὀφείλουσι τιμᾶν καί σέβεσθαι ἀλλήλους, ἀλλὰ προηγούνται ἢ κατὰ ὀφρίκια, ἢ κατὰ πρεσβεῖα τῆς χειροτονίας» (Τυπικόν· Περὶ συλλειτουργοῦ, ὑπόσημ. 1). Αὐτή ἡ διατύπωση τοῦ Τυπικοῦ καθορίζει σαφῶς τίς δύο γνωστές στήν πράξη τάξεις τοῦ προβαδίσματος τῶν συλλειτουργῶν, εἴτε κατὰ ὀφρίκια εἴτε (ιδίως ὅταν δέν ὑπάρχουν τά ὀφρίκια τοῦ ἀρχιμανδρίτη καί τοῦ πρωτοπρεσβυτέρου) κατὰ τὰ πρεσβεῖα χειροτονίας. Καί ὀφείλει μέν νά τηρεῖται ἡ ἐκκλησιαστική τάξη ἐν προκειμένῳ. Δέν νομίζουμε ὅμως ὅτι ἡ σεμνότητα θά ἐπιτρέψει νά ἐμφιλοχωρήσουν μικροφιλοτιμίες καί ἔριδες σ' αὐτό τό ζήτημα. Σεβάσμιος ἱερέας, παραμερίζοντας λόγω τοῦ διακεκριμένου ὀφφικίου συλλειτουργοῦ, ἔλεγε ταπεινῶς: «μοῦ εἶναι ἀρκετό, ὅτι καί ἐγώ στέκομαι περὶ τήν ἀγία Τράπεζα». Δέν σπανίζουν μάλιστα οἱ περιπτώσεις, κατὰ τίς ὁποῖες καί ὀφρίκια καί πρεσβεῖα ὑποχωροῦν, ὅταν φιλάδελφοι συλλειτουργοί τιμοῦν εἴτε συνάδελφο ἀπό ἄλλη ἐνορία, εἴτε τό γῆρας τιμᾶ τῇ

νεότητά λόγω μόρφωσης ἢ ἱεροτελεστικῶν χαρισμάτων, εἴτε ἡ νεότητά, παρά τὰ ἐκ τοῦ ὀφφικίου προνόμια, τιμᾶ καί σέβεται τό γῆρας καί κάποτε ὑποχωρεῖ σεμνότατα πρό αὐτοῦ. Ἄραγε γιά ποιές ἄλλες καταλληλότερες περιπτώσεις θά ἰσχύσει ἡ φράση τοῦ Ἀποστόλου: «τῇ τιμῇ ἀλλήλους προηγούμενοι» (Ρωμ 12.10), ἂν ὅχι μεταξύ τῶν συλλειτουργῶν τοῦ Ἁγίου Θυσιαστηρίου;

Παλαιότερος στρατιωτικός κανονισμός ἔλεγε: «ἐπὶ ἰσοβάθμων χαιρετᾶ πρῶτος ὁ νεώτερος τόν ἀρχαιότερον». Ἐπειδὴ ὅμως τό πρᾶγμα δέν ἦταν πάντοτε εὐδιάκριτο, νεώτερος στρατιωτικός κανονισμός καθόρισε εὐστοχότερα ὅτι «ἐπὶ ἰσοβάθμων χαιρετᾶ πρῶτος ὁ εὐγενέστερος». Θά ἦταν ἐξίσου ἐπιτυχές, ἂν καί οἱ συλλειτουργοῦντες ἄφηναν στήν εὐγένεια καί τῇ σεμνότητά νά καθορίζει κάποτε τέτοιου εἴδους ζητήματα.

Ἀφήσαμε τελευταῖο τό στοιχεῖο τῆς κατάνυξης στή θεία λατρεία, τό ὁποῖο δέν πρέπει νά λησμονεῖ ὁ τελετουργός ἱερέας. Εἴπαμε παραπάνω ὅτι πρέπει νά ἀποφεύγεται τό πομπῶδες καί κραυγαλέο καί περίτεχνο στίς ἱερατικές ἐκφωνήσεις, διότι σύν τοῖς ἄλλοις καταστρέφει τήν κατάνυξη, πού εἶναι ἄκρως ἀπαραίτητο καί ἐποικοδομητικό στοιχεῖο τῆς θείας λατρείας. Πρέπει ὅμως νά προσθέσουμε ὅτι καί τό ἀντίθετο

ἄκρο εἶναι ἀπόβλητο καί ἀπαράδεκτο. Συγκεκριμένα:

Ἡ ἀπαγγελία πρέπει νά εἶναι χωρίς βιασύνη. Ὅχι βεβιασμένη ἀνάγνωση ψαλμῶν καί εὐχῶν, ἀλλά φυσικότατη· εὐκρινής καί ἤρεμη, νά μαρτυρεῖ ὅτι ὅτι ὁ τελετουργός ἔχει συναίσθηση τῶν λεγομένων καί τῶν τελουμένων, γιά νά δημιουργήσῃ καί στό ἐκκλησίασμα ἀτμόσφαιρα κατάνυξης καί νά ἐπιδράσῃ ἐπωφελῶς σέ αὐτό.

Θά ἐπιτραπῇ νά ἐπιστήσουμε τήν προσοχή μερικῶν στό συνηθέστατο, δυστυχῶς, ἰδίωμα τοῦ «παπατρέχα», τό ὅποιο τοὺς κάνει, στήν ἀδικαιολόγητη βιασύνη τους, νά κατατρῶνε λέξεις καί φράσεις τοῦ ἱεροῦ κειμένου καί νά ἀποκαρδιώνουν τό ἐκκλησίασμα. Διότι τοῦ δίνουν τήν ἐντύπωση ὅτι δέν γνωρίζουν αὐτά πού ἀναγινώσκουν, ὅτι δέν προσεύχονται μέ συναίσθηση, ἀλλά τελοῦν τά πάντα μέ τρόπο μηχανικό καί ἀδιάφορο.

Αὐτό, κατά κανόνα, δέν προέρχεται ἀπό ἀδιαφορία καί ἀσέβεια, ἀλλά μᾶλλον ἀπό κακή συνήθεια· κάποτε (σπανιότατα) καί ἀπό ἀνωμαλία στήν ἄρθρωση. Εἶναι ὅμως ἀπόλυτη ἀνάγκη νά ἐξομαλυνθεῖ καί νά ἐκλείψῃ. Δέν εἶναι ἀκατόρθωτο. Ἀπαιτοῦνται κυρίως δύο προσπάθειες· ἡ μία πιό ἐσωτερική καί ἡ ἄλλη πιό ἐξωτερική. Ἐσωτερικῶς, χρειάζεται ψυχική συμμετοχή, γιά νά μὴν εἶναι μηχανική ἡ ἀνάγνωση. Κατά τήν ἀνάγνωση, νά μὴ γίνεται «μουρμούρισμα» ἀλλά ἀβίαστη ἀπαγγελία, πού θά ἐπιτρέπῃ τήν παρακαλούθηση τῆς προσευχῆς ἀπό τοὺς πιστοὺς ἢ ἀπὸ τοὺς συλλειτουργούς. (Διότι πρέπει νά

σημειωθεῖ καί τοῦτο: ὅτι, κατά τή συλλειτουργία, ὁ προεξάρχων ἀναγινώσκει τίς εὐχές, «ὥστε ἀκούειν τοὺς συλλειτουργούς», γιά νά μὴν ἀναγκάζονται νά ἀναγινώσκουν καί ἐκεῖνοι, ἀλλά νά ἀκοῦν παρακολουθώντας ἀπὸ τὰ φυλλάδιά τους).

Σημειωτέον, ὅτι οἱ ὑπέροχες εὐχές καί ἀναγνώσεις τῆς Ἐκκλησίας μας «ἔχουν τή δύναμη νά συγκινήσουν τοὺς παρισταμένους, νά προκαλέσουν τήν προσοχή τους καί νά καθηλώσουν στή θέση τοῦ ἀκόμη καί τόν πιό ἀδιάφορο ἀπὸ τήν ὁμήγυρη. Ἀλλά ὅταν ἀπαγγέλλονται μέ τρόπο πού δέν ἐπιτρέπῃ σέ κανένα νά τίς παρακολουθήσῃ, εἶναι φυσικό νά ἀποσπᾶται σέ ἄλλα τό ἐνδιαφέρον τῶν πολλῶν, ἰδίως ὅταν εἶναι κοινωνικῶς ἀμόρφωτοι, καί νά δημιουργεῖται ἀταξία καί θόρυβος, πού φανερώνει ὅτι-δήποτε ἄλλο παρά λατρεία Θεοῦ». Δηλαδή, ἡ ἀταξία καί ὁ θόρυβος ὀφείλεται πολλές φορές σέ αὐτὴν τήν ἀνεπάρκεια τοῦ τελετουργοῦ. Καί πάλι, στή δική του συμβολή ὀφείλεται ἡ δημιουργία εὐταξίας καί κατάνυξης.

Ἐνα σημεῖο ἀπομένει νά τονίσουμε, συναφές πρὸς τήν κατάνυξη, καί κυρίως πρὸς τό μυσταγωγικότερο καί κατασκευτικότερο τμῆμα τῆς Θείας Λειτουργίας. Διότι «εἶναι ἀλήθεια, ὅτι πολλοὶ ἱερεῖς, καταπονημένοι ἀπὸ τίς προηγηθεῖσες μεγάλες κραυγές τους, πού ἔγιναν πρὸς ἐπίδειξη τῆς φωνῆς καί τῆς μουσικολογιότητάς τους· ἢ ἐπειδὴ δαπάνησαν ἀδίκως χρόνο περισσότερο ἀπὸ ὅσο ἔπρεπε σέ μουσική ἐκτέλεση ἢ στό κήρυγμα, προσπαθοῦν νά διορθώσουν τήν κατάσταση συντομεύοντας καί ἐπιδεικνύο-

ντας σπουδή, τίς στιγμές πού ὀφείλαν νά εἶναι περισσότερο ἥρεμοι καί κατα-
νυγμένοι» (Α' Συνέδριον τοῦ Ἐφημερι-
ακοῦ Κλήρου τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθη-
νῶν, 1932, σ. 42), δηλαδή στό τμήμα τῆς
Θείας Λειτουργίας μετά τή Μεγάλη Εἵ-
σοδο καί κυρίως μετά τή Μετουσίωση.
Αὐτό εἶναι ἄτοπο καί ἀνάρμοστο.

Τέλος, ἅς ἐπισφραγίσουμε ὅλα τά
παραπάνω μέ τούς λόγους τῆς *Πρὸς*
Ἑβραίους ἐπιστολῆς, πού ἔχουν μεγάλ-
η ἐφαρμογή στούς λειτουργούς: «Οὐ
γὰρ προσεληλύθατε ψηλαφωμένῳ ὄρει
[...] ἀλλά [...] Σιών ὄρει καί πόλει Θεοῦ
ζώντος, Ἰερουσαλήμ ἐπουρανίῳ, καί
μυριάσιν ἀγγέλων, πανηγύρει καί ἐκ-
κλησίᾳ πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογε-
γραμμένων, καί κριτῇ Θεῷ πάντων, καί
πνεύμασι δικαίων τετελειωμένων, καί
διαθήκης νέας μεσίτῃ Ἰησοῦ, καί αἷμα-
τι ῥαντισμοῦ κρείττον λαλοῦντι παρὰ
τὸν Ἀβελ [...]. Διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον
παραλαμβάνοντες ἔχωμεν χάριν, δι' ἧς

λατρεύομεν εὐαρέστως τῷ Θεῷ μετὰ
αἰδοῦς καί εὐλαβείας· καί γὰρ ὁ Θεὸς
ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον» (Ἑβρ 12:18-
29) [Διότι δέν ἔχετε πλησιάσει σέ ἓνα
ψηλαφητό βουνό (...) ἀλλά στό ὄρος
τῆς Σιών καί στήν πόλη τοῦ ζώντος
Θεοῦ, τήν ἐπουράνια Ἰερουσαλήμ, καί
στis μυριάδες τῶν ἀγγέλων, σέ πανή-
γυρη καί σύναξη τῶν πρωτοτόκων, πού
ἔχουν πολιτογραφηθεῖ στή βασιλεία τῶν
οὐρανῶν, καί στόν Θεό, τόν κριτῇ τῶν
πάντων, καί στά πνεύματα τῶν δικαί-
ων, πού ἔφθασαν στήν τελειότητα, καί
στόν διαμεσολαβητῇ τῆς νέας διαθήκης,
τόν Ἰησοῦ, καί στό αἷμα τοῦ ραντισμοῦ,
πού ὁμιλεῖ καλύτερα ἀπό ἐκεῖνο τοῦ
Ἀβελ (...). Γι' αὐτό, ἀφοῦ παραλαμβά-
νουμε βασιλεία ἀκλόνητη, ἅς ἐκδηλώ-
νουμε εὐχαριστία καί εὐγνωμοσύνη, μέ
τήν ὁποία νά λατρεύουμε τόν Θεό κατά
τρόπο εὐάρεστο, μέ εὐλάβεια καί σεβα-
σμό· διότι ὁ Θεός μας εἶναι φωτιά πού
κατακαίει].

Ἀπλωμα φύλλων
καπνοῦ, 1950-1955

Ἐπίπεδα τεχνολογικῆς ἀνάπτυξης (β)

Κώστας Τσιαντῆς

Καθηγητῆς Παν. Δυτ. Ἀττικῆς

[Ὁ Ἀλκίνοος, βασιλιάς τῶν Φαίακων, μιλά στον Ὀδυσσέα]:

εἰπὲ δέ μοι γαῖάν τε· τήν δῆμόν τε πόλιν τε, / ὅφρα σε τῇ πέμπωσι τιτυσκόμεναι
φρεσὶ νῆες· / οὐ γὰρ Φαίηκεσσι κυβερνητῆρες ἔασιν, / οὐδέ τι πηδάλι' ἔστι, τὰ τ'
ἄλλαι νῆες ἔχουσιν· / ἀλλ' αὐταὶ ἴσασι νοήματα καὶ φρένας ἀνδρῶν

[Πές μου λοιπόν ποιά εἶν' ἡ γῆ σου, κι ὁ λαός σου κι ἡ πόλη σου, / γιὰ νά σέ πᾶνε ἐκεῖ
τά πλοῖα μας μέ τούς διαλογισμούς τους· / γιατί σ' ἐμᾶς τούς Φαίιακες δέν ὑπάρχουν
στά πλοῖα καπετάνιοι, / οὔτε πηδάλια, ὅπως στ' ἄλλα πλοῖα· / ὅ,τι θέλουμε, ὅ,τι λο-
γιάζουμε μονάχα τους τό βρίσκουν].

Ὅμηρου Ὀδύσσεια θ, 555-559

4. Ἐπίπεδο Ψηφιακῆς Τεχνολογίας, Μικροηλεκτρονικῆς καί πρῶμων Βιο-Νανο-Τεχνολογιῶν. 3^η Βιομηχανικὴ Ἐπανάσταση (1950-2000).

Περιγραφή: Ἡ ἐποχὴ αὐτὴ, ἀποκαλούμενη 3^η Β.Ε., ἀναδύεται μέ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ τρανζίστορ (1947) καί τοῦ ὀλοκληρωμένου κυκλώματος / μικροτσίπ (δεκαετία τοῦ 1960) πού καθόρισαν τὴ μετάβαση ἀπὸ τὴν ἀναλογικὴ στὴν ψηφιακὴ τεχνολογία (τὴν ὁποία κατασκευάζει ἡ μικροηλεκτρονικὴ μέ βάση τὸ δυαδικό σύστημα ἀρίθμησης: τὰ ψηφία 0 καί 1). Τὰ ἐπιτεύγματα αὐτά ὀδήγησαν στὴν ἀνάπτυξη τῶν ἠλεκτρονικῶν συσκευῶν καί ἐπικοινωνιῶν, καί ἰδιαίτερα τῶν ἠλεκτρονικῶν Ὑπολογιστῶν (Η/Υ), τοῦ Διαδικτύου / Internet (1969) καί τοῦ Παγκόσμιου Ἰστοῦ / World Wide Web (1989). Καθοριστικὴ ὑπῆρξε ἡ ἀξιοποίησή τους στὴν αὐτοματοποίηση

καί τὴν ἀνάπτυξη αὐτοελεγχόμενων καί αὐτορρυθμιζόμενων Συστημάτων (λειτουργικῶν μονάδων πού μετατρέπουν ἓνα σύνολο εἰσροῶν / inputs σέ ἓνα ἐπιθυμητό σύνολο ἐκροῶν / outputs). Τὰ συστήματα αὐτά μπορεῖ νά ἔχουν ἀποκλειστικά τεχνολογικό ἢ βιοτεχνολογικό χαρακτήρα. Τὰ καθαρῶς τεχνολογικά συστήματα (ὅπως εἶναι μιὰ μηχανὴ ἢ παραγωγικὴ διαδικασία) διαθέτουν γιὰ τὸν ἔλεγχο τῆς λειτουργίας τους Συστήματα Αὐτομάτου Ἐλέγχου (Σ.Α.Ε.), ὅπου καθοριστικό ρόλο παίζει ὁ λεγόμενος μηχανισμός ἀνάδρασης ἢ ἀνατροφοδότησης (feedback) πού ἐπιτρέπει στό Σύστημα νά ἐπιτυγχάνει τὸν στόχο του: τὴν ἐπιθυμητὴ ἔξοδο. Τὰ βιοτεχνολογικά συστήματα πετυχαίνουν τὴν ὁμαλὴ λειτουργία τους μέ τὴν Κυβερνητικὴ, ἢ ὁποία συνδυάζει τὴν τεχνολογία τῶν Σ.Α.Ε. μέ τίς ἐπιστῆμες τῆς μηχανικῆς,

τήν πληροφορία (information) και την ανθρώπινη αντίδραση (που συνάπτεται με έπιστῆμες ὅπως ἡ Ψυχολογία, ἡ Σημειωτική, ἡ Σημαντική καί ἄλλες). Ὁ αὐτόματος πιλότος ὅπως καί ἡ τηλεκατεύθυνση ἀπό τή Γῆ ἑνός διαστημοπλοίου στό διάστημα (σέ μεταβλητές συνθήκες βαρύτητας, θερμοκρασίας κ.τ.λ.) εἶναι παραδείγματα κυβερνητικῶν συστημάτων. Ἐχοντας ὡς βάση τή μηχανολογία, τή μικροηλεκτρονική, τήν πληροφορική καί τά μαθηματικά, κατά τή δεκαετία τοῦ 1960 ξεκίνησε ἐπίσης ἡ ἀνάπτυξη τῆς Ρομποτικής, ἡ ὁποία βρῆκε ἄμεση ἐφαρμογή στήν αὐτοκινητοβιομηχανία κι ἔπειτα στήν ἱατρική καί τήν ἐξερεύνηση τοῦ διαστήματος.

Θαυμαστά ἐπιτεύγματα σημειώνονται ἐπίσης στή Νανοτεχνολογία, τή Γενετική καί τή Βιοτεχνολογία καθώς διανύουν τήν πρώιμη φάση τους. Στή Νανοτεχνολογία ὁ στόχος εἶναι ὁ χειρισμός τῆς ὕλης σέ ἀτομικό καί μοριακό ἐπίπεδο, ὅπως πρότεινε ὁ Feynman (1959). Ἡ πραγμάτωση τοῦ στόχου αὐτοῦ ἄρχισε οὐσιαστικά μετά τήν ἐφεύρεση (1981) τοῦ μικροσκοπίου σάρωσης σήραγγας (STM), τό ὁποῖο μπορεῖ νά πετυχαίνει μεγένθυση πάνω ἀπό 100 ἑκατομμύρια φορές καί νά ἀπεικονίζει τήν ἐπιφάνεια τῶν ἀτόμων. Στή Γενετική κορυφαῖο ἐπίτευγμα εἶναι ἡ ἀνακάλυψη τῆς δομῆς τοῦ DNA καί τοῦ ἀγγελιοφόρου RNA (μορίου φορέα τῆς γενετικῆς πληροφορίας), ἐνῶ τό 1990 ἀρχίζει ἡ πλήρης καταγραφή τοῦ ἀνθρώπινου γονιδιώματος (ἀλληλουχίας τῶν γονιδίων), διαδικασία καθοριστική γιά τήν κατανόηση τῆς γενετικῆς ποικιλομορφίας, τή διάγνω-

ση ἀσθενειῶν καί τήν ἀνάπτυξη νέων θεραπειῶν. Στή Βιοτεχνολογία κύρια ἐπιτεύγματα ἦσαν: α) ἡ πρώτη ἐπιτυχής μεταμόσχευση νεφροῦ (1954), β) ἡ δημιουργία τεχνητοῦ ἀνασυνδυασμένου μορίου DNA μέ τήν ἔνωση γενετικοῦ ὕλικου ἀπό διαφορετικούς ὁργανισμούς (δεκαετία τοῦ 1970), ἐπίτευγμα θεμέλιο τῆς γενετικῆς μηχανικῆς, καί γ) ἡ κλωνοποίηση, ἥτοι ἡ δημιουργία ἑνός νέου ὁργανισμοῦ, ὅπως τοῦ προβάτου Ντόλυ (1997), ἀπό ἕνα ἐξειδικευμένο κύτταρο ἑνός ἐνήλικου ὁργανισμοῦ (ἀπό τόν μαστικό ἀδένα ἑνός ἐνήλικου προβάτου). Ὁ πυρήνας τοῦ ἐξειδικευμένου κυττάρου μεταφέρεται σέ ἕνα ὠάριο ἀπό τό ὁποῖο ἔχει ἀφαιρεθεῖ ὁ δικός του πυρήνας. Τό νέο κύτταρο ἀναπτύσσεται σέ ὁργανισμό γενετικά ταυτόσημο μέ τόν δότη τοῦ ἀρχικοῦ πυρήνα. Ἀνοίγει ἔτσι ὁ δρόμος γιά τή δημιουργία γενετικά τροποποιημένων ὁργανισμῶν καί τή θεραπεία γενετικῶν ἀσθενειῶν

Στά ἐπιτεύγματα τῆς ψηφιακῆς τεχνολογίας κατά τήν 3^η Β.Ε. ἀνήκει καί ἡ πρώιμη φάση ἀνάπτυξης τῆς Τεχνητῆς Νοημοσύνης (TN) / “μηχανικοῦ νοῦ”, ἡ ὁποία ὡς ἔννοια ὑπάρχει ἤδη στόν Ὅμηρο (Ὁδύσσεια, θ 555-559). Ἡ TN ξεκινᾷ μέ τόν Alan Turing (1950) καί τό ὁμώνυμο "Turing Test", μέ τό ὁποῖο ὁριοθετεῖται ἐάν καί πότε μιά μηχανή μπορεῖ νά θεωρηθεῖ εὐφυής. Πρῶτο βῆμα στήν ἀνάπτυξή της εἶναι ἡ δημιουργία ἀπλῶν μοντέλων νευρωνικῶν δικτύων, ὅπως τό perceptron (1957), τό ὁποῖο ἔχει τήν ἱκανότητα νά ἐκπαιδεύεται νά μαθαίνει ὥστε ν' ἀποφασίζει ἂν μιά εἴσοδος ἀνήκει σέ μιά συγκεκριμένη

κατηγορία ή όχι. Η πρόοδος προχωρά με την ανάπτυξη των γλωσσών προγραμματισμού LISP (1958) και Prolog (1972), οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν στην έπεξεργασία φυσικής γλώσσας και στην ανάλυση σημασιολογικών δομών, σέ σύνδεση με τη Σημειωτική / Semiotics (τήν επιστήμη που μελετά τα σημεία) και την Σημαντική / Semantics (τήν επιστήμη της σημασίας και έρμηνείας σημείων, συμβόλων και γλωσσών). Η επανάσταση ωστόσο σημειώνεται τό 1986 με τον αλγόριθμο ανάδρομης διάδοσης (backpropagation) στην εκπαίδευση των νευρωνικών δικτύων που πρότεινε ο Geoffrey Hinton (βραβείο Νομπέλ 2024). Τά αποτελέσματα έγιναν ορατά στη δεκαετία του 1990, όταν τά νευρωνικά δίκτυα άρχισαν νά εφαρμόζονται στην αναγνώριση όμιλίας, τήν έπεξεργασία εικόνας και τήν ανάλυση δεδομένων (όπως στην ιατρική διάγνωση και τή χρηματοοικονομική ανάλυση). Τό 1997 ή TN πέτυχε τήν πρώτη της νίκη κερδίζοντας στό σκάκι τόν παγκόσμιο πρωταθλητή Garry Kasparov, ό όποιος έπαιξε με αντίπαλο τήν σκακιστική μηχανή Deep Blue (IBM).

Κριτήρια διάκρισης έπιπέδου:

1. Ένέργεια: Η καταβαλλόμενη μυϊκή δύναμη από ανθρώπους και ζώα κατά τήν 3^η Β.Ε. μειώνεται στό 20% περίπου, ή ηλεκτρική ενέργεια άνέρχεται στό 50%, ή αιολική (άνεμογεννήτριες) κυμαίνεται στό 5%, ή ήλιακή (φωτοβολταϊκά) στό 5%, ή ύδροηλεκτρική στό 10%, και ή πυρηνική στό 10%.

2. Όργανα χειρισμού τεχνολογίας: α) Άνθρώπινα μέσα: Χέρια, μάτια, έγκέφα-

λος. Ό άνθρωπος χρησιμοποιεί τά χέρια του για τόν χειρισμό πληκτρολογίων, ποντικιών και μηχανικών συστημάτων, τά μάτια του για τήν παρακολούθηση όθονων και όργάνων, και τόν έγκέφαλό του για τήν ανάλυση δεδομένων και τή λήψη αποφάσεων. β) Μηχανικά μέσα: Άναλογικά και ψηφιακά χειριστήρια, πρώιμα συστήματα διεπαφής ανθρώπου-μηχανής.

3. Όργανα έλέγχου τεχνολογίας: α) Άνθρώπινα μέσα: Χέρια, μάτια, έγκέφαλος, β) Τεχνολογικά μέσα: i) Η/Υ, ii) Συστήματα Αυτόματου Έλέγχου (αυτόματος πιλότος, πρώιμα βιομηχανικά αυτόματοποιημένα συστήματα), iii) Κυβερνητικά συστήματα (έλεγχος άεροπορικής κυκλοφορίας και στρατιωτικά δίκτυα).

Μάζεμα φύλλων καπνού, 1950-1955

Περί καταβολής συντάξεων

Πρωτ. Γεωργίου Βαμβακίδη
Γεν. Αρχιερ. Ἐπιτρ. Ἱ.Μ. Ζιχνῶν καί Νευροκοπίου
Ἀντιπροέδρου Ι.Σ.Κ.Ε.

Ἀπό το παρόν τεύχος τοῦ Ἐφημερίου, θά παρέχουμε ἐκ νέου ὁρισμένες σημαντικές πληροφορίες σχετικά μέ την καταβολή τῶν συντάξεων, τοῦ ἐφάπαξ βοηθήματος καί τῆς ἐπικουρικῆς συντάξεως τῶν Κληρικῶν, διότι σχεδόν καθημερινά δεχόμαστε στά γραφεῖα τοῦ ΙΣΚΕ τηλεφωνήματα ἀπό ἐν Χριστῷ ἀδελφούς ἀνά τήν Ἐπικράτεια, πού ζητοῦν νά πληροφορηθοῦν γιά τήν πορεία τῶν αἰτημάτων τους στόν ΕΦΚΑ καί συγκεκριμένα στόν κλάδο τῶν Κληρικῶν.

1. Ἡ ἐπεξεργασία τῶν συντάξεων ξεκινᾷ ἀπό τήν ἡμέρα πού ἡ αἴτηση τοῦ ἐνδιαφερομένου κληρικοῦ ἔχει πρωτοκολληθεῖ ἀπό τόν ΕΦΚΑ καί ὅχι φυσικά ἀπό τήν ἡμέρα πού ἔχει καταθέσει ὁ κληρικός τήν αἴτησή του στήν Ἱερά Μητρόπολη ὅπου ἀνήκει, ἀλλά οὔτε καί ἀπό τήν ἡμέρα πού ἡ Ἱερά Μητρόπολή του ἀποστέλλει τόν σχετικό φάκελό του μέ ὅλα τα δικαιολογητικά. Πρέπει νά διευκρινιστεῖ ὅτι μπορεῖ νά περάσουν ἀρκετές ἐβδομάδες ἀπό τήν ἡμέρα ἀποστολῆς τῶν δικαιολογητικῶν ἀπό τίς Μητροπόλεις μέχρι νά πρωτοκολληθεῖ ἡ αἴτηση κάθε κληρικοῦ, δεδομένου ὅτι καθημερινά ὁ ΕΦΚΑ δέχεται δεκάδες αἰτήματα γιά σύνταξη, ἐφάπαξ κ.λπ. Κληρικῶν ἀνά τήν Ελλάδα. Αὐτό φυσικά ἔχει ὡς συνέπεια μία χρονοκαθυστέρηση.

2. Κατά τήν ἐπεξεργασία τοῦ φακέλου τοῦ ἐκάστοτε Κληρικοῦ, πρέπει ἀπό τήν ὑπηρεσία τοῦ Κληρικοῦ (Ἱ. Μητρόπολη) ὅλα τά στοιχεῖα νά εἶναι πλήρη καί ἀκριβῆ, εἰδικά οἱ μισθολογικές ἐξελίξεις. Σέ παρεμβάσεις μας πρός τά ἀρμόδια γραφεῖα τοῦ ΕΦΚΑ γιά περιπτώσεις μεγάλων χρονοκαθυστερήσεων σχετικά μέ τήν καταβολή τῶν συντάξεων κ.λπ., διαπιστώνουμε ὅτι πολλές φορές οἱ ἀρμόδιοι ὑπάλληλοι τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων ἀποστέλλουν τόν φάκελο εἴτε μέ ἐλλιπῆ στοιχεῖα εἴτε μέ λανθασμένες βεβαιώσεις ὑπηρεσιακῶν μεταβολῶν. Ἐκεῖνο πάντως πού πρέπει ιδιαίτερα νά προσέχουν οἱ ἐκκαθαριστές τῶν Μητροπόλεων εἶναι οἱ πλήρεις μισθολογικές ἐξελίξεις τοῦ ἐνδιαφερομένου κληρικοῦ. Μπορεῖ ὁ νόμος νά ζητᾷ μισθολογικές ἐξελίξεις τῆς τελευταίας 15ετίας, στήν οὐσία ὅμως ὁ χρόνος αὐτός εἶναι πολύ περισσότερο, δεδομένου ὅτι ὁ ἀρχικός χρόνος ὑπολογισμοῦ τῆς τελευταίας 15ετίας εἶναι τό ἔτος 2002. Στήν πραγματικότητα, σήμερα ὁ χρόνος αὐτός ὑπολογίζεται πάνω ἀπό μία 20ετία. Προσοχή λοιπόν στή σύνταξη καί τήν ἀποστολή κυρίως τοῦ Δελτίου Ἀτομικῆς Ὑπηρεσιακῆς Κατάστασης (ΔΑΥΚ), ἀλλά καί ὅλων τῶν βεβαιώσεων πού ἀφοροῦν μισθολογικές ἐξελίξεις. Στό ἐπόμενο τεύχος θά συνεχιστεῖ ἡ ἐνημέρωση σχετικά μέ τήν πορεία τοῦ ἐφάπαξ βοηθήματος.

Έκπομπές που προτείνουμε:

Καθημερινά:

22.00: ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΙΣΤΗ (Ε)

Προσεγγίσεις στους όρους της πίστεως.

Μέ τον Δημήτρη Μαυρόπουλο

12.00: ΤΟ ΑΛΑΤΙ ΤΗΣ ΓΗΣ

Παραδοσιακή μουσική.

Μέ τον Λάμπρο Λιάβα.

20.00: ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΤΟΥ 89,5.

23.00: ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ 89,5.

00.00: ΜΕ ΛΟΓΙΑ ΑΚΡΙΒΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΦΕΣ ΜΟΥΣΙΚΕΣ.

Άποσπάσματα από κείμενα Πατέρων με μουσικές γέφυρες.

Μέ την Κυριακή Αϊλιανού.

Οι εκπομπές του Ραδιοφωνικού Σταθμού της Έκκλησίας της Ελλάδος 89,5 αναμεταδίδονται από τους δικτυωμένους σταθμούς των Ίερων Μητροπόλεων.

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο Κ.Ε.Μ.Π. ΚΡ
Αριθμός Άδειας 10

ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΛΤΑ 21 2355

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.)
Άθηνās 30 10551 Άθηναι
Τηλ. 211-1825298 Fax: 211-1824317
ISSN 1105-7203